

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Lance in stelling

(zie blz. 121)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:
Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walhuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
commodore van de Koninklijke
luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel van de
verbindingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-; buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

98 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

99 Een grootse en vreugdevolle reünie

101 Sociale verdediging, een bruikbaar alternatief? door prof. dr. P. Valkenburgh, hoogleraar in de wetenschap der politiek, RU Groningen

107 De sleutelpositie van Algerije, door H. Toorenvliet, publicist

121 De rol van kernwapens in de NAVO-strategie, door H. Korthuijs, luitenant-kolonel der artillerie, c-NWES

132 Meningen van anderen: De inkoopfunctie bij de Koninklijke landmacht – Quo vadis Brigade geneeskundige compagnie? – Tussen kerntaken en kruisvluchtwapens bestaat een hemelsbreed verschil – Niet volledig inzetbaar

141 Antwoord op meningen van anderen: De inkoopfunctie bij de Koninklijke landmacht – Quo vadis Brigade geneeskundige compagnie? – Tussen kerntaken en kruisvluchtwapens bestaat een hemelsbreed verschil – Niet volledig inzetbaar

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 83003(51.15/112) / LuO 83501 (51.15/105). Regeling vervoer voor rijksrekening bij buitengewoon verlof voor militairen bij langdurige plaatsing in een land buiten Europa.

LaO 83004(09/13) / LuO 83502 (09/13). Voorschrift betreffende de procedure voor melding van gevaar voor radioactieve besmetting.

LaO 83005(51.15/113) / LuO 83503 (51.15/106). Regeling vervoer voor rijksrekening bij verlof, voor in het buitenland verblijvende militairen alsmede voor uit het buitenland afkomstige dienstplichtigen die in Nederland hun militaire dienstplicht vervullen.

LaO 77023(23.2/14). Vaststelling bepalingen inzake rangschikking, oprichtingsdata en genealogieën van eenheden der KL (herdruk, april 1983).

LaO 81012(23.24/9) / LuO 81513 (23.24/8). Interservice-regeling bewakingseenheden (herdruk, april 1983).

LaO 83006(78/504) / LuO 83505 (78/175). Interimregeling examens Koninklijke Militaire Academie 1983.

LaO 83007(55.71/1u) / LuO 83506 (55.71/1u). Wijziging inkwartieringstadien.

LaO 74005(55.14/42) / LuO 74504 (55.14/43). Kosten verbonden aan het verblijf buiten Nederland van gezinsleden van militairen (herdruk, augustus 1983).

LaO 82011(23.1/93) / LuO 82512 (23.1/101). Instelling organisatie eenheden binnen het directoraat-generaal materieel (herdruk, augustus 1983).

LaO 83008(55.1/9ap) / LuO 83507 (55.1/9am). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen KL en KLu (44e wijziging).

LaO 83009(53/74) / LuO 83508 (53/73). Herinneringsmedaille VN-vredesoperaties.

LaO 83010(53/75) / LuO 83509 (53/74). Herinneringsmedaille Multinationale vredesoperaties.

LaO 83011(02/43) / LuO 83510 (02/42). Intrekking van regelingen.

LuO 79505(23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de KLu (herdruk, september 1983).

LaO 82012(23.24/10) / LuO 82513 (23.24/9). Instelling van het korps militaire controleurs ontploffingsgevaarlijke stoffen (herdruk, oktober 1983).

LaO 83012(91.9/47). Naamgeving legerplaats (Koningin Wilhelminakazerne).

Lamed 016-83(21.2/31) / Lumed 515-83(21.2/29). Registratuurplan ministerie van defensie (herdruk, augustus 1983).

Lumed 518-83(23.1/77e). Commissie studie automatisering en mechanisering van de bestuurlijke informatieverwerking van beroepsofficieren KLu.

Lamed 018-83(51.13/58). Overplaatsing van een eerste luitenant naar het wapen der Koninklijke marechaussee.

Lamed 020-83(78/508). Opleiding tot adjudant-onderofficier van de militaire administratie.

Lamed 021-83(51.13/59). Overplaatsing van officieren naar het dienstvak van de geneeskundige troepen.

Lamed 022-83(78/509). Opleiding tot officier-munitietechnicus.

Lamed 025-83(53/76) / Lumed 520-83 (53/57). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lumed 519-83(51.13/6t). Benoeming tot officier bij de dienstgroep van de officieren van de KLu.

Lamed 026-83(55.3/229) / Lumed 521-83(55.3/229). 36e Tweedaagse militaire prestatietoets.

Lamed 027-83(55.12/66)/Lumed 522-83(55.12/69). Betalingsdata militaire bezoldiging 1984.

Lamed 028-83(78/512). Opleiding tot beroepsofficier.

Lamed 029-83(78/513). Opleiding lo- en sportinstructeur.

Lamed 030-83(78/3971). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 031-83(78/385h). Studie hogere militaire vorming 1984-1986 aan de Hogere Krijgsschool.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Een grootse en vreugdevolle reünie

MS Het jaar 1984 belooft, zoals gemakkelijk kon worden voorzien, een jaar te worden waarin redenen te over zijn te vinden voor een feestelijk herdenken van verschillende markante gebeurtenissen uit de vrij recente militaire geschiedenis. Een van de begrijpelijkste aanleidingen daartoe is wel dat de generatie die de Tweede Wereldoorlog bewust heeft meegemaakt en daarin een actieve rol heeft gespeeld, menselijkerwijs gesproken weinig kans maakt nog in groten getale aanwezig te kunnen zijn bij een mogelijke viering ter herdenking van de vijftigste verjaardag van bijvoorbeeld de strijd om de Monte Cassino, de landing in Normandië, de bevrijding van Frankrijk en België, de luchtlandingsoperatie bij Arnhem, en de bevrijding van zuidelijk Nederland. Het ligt daarom wel voor de hand dat zij die op enigerlei wijze betrokken waren bij de toenmalige gevechtshandelingen, geneigd zullen zijn de veertigste verjaardag van die hoogtepunten uit de strijd voor het herwinnen van een verloren vrijheid te benutten voor een wellicht laatste grote reünie met de strijdmakers van destijds. Daarbij is het niet verwonderlijk als een dergelijke grootscheepse bijeenkomst dan wordt georganiseerd voor níét alleen degenen die rechtstreeks bij een bepaalde actie waren betrokken, maar evenzeer voor wapenbroeders die terzelfder tijd elders

hun steentje hebben bijgedragen, hetzij in een gevechtsfunctie, hetzij misschien ook als non-combattant.

De hierboven gevolgde redenering heeft hoogstwaarschijnlijk ook ten grondslag gelegen aan het initiatief dat heeft geleid tot de plannen tot het organiseren van de GROTE ONTMOETING die op 10 en 11 augustus a.s. zal worden gehouden in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag. De initiatiefnemers hebben zich verenigd in de Stichting Appèl 1984, en richten zich tot alle betrokkenen onder het motto „D-Day 40 jaar” om hen op te wekken deel te nemen aan die manifestatie van verbondenheid met de medestrijders van weleer. De *Proclamatie*, die tot dat doel werd opgesteld, is expliciet geadresseerd „aan allen die zich als militair of als burger ten behoeve van het Koninkrijk der Nederlanden hebben ingezet in de Meidagen van 1940, in het verzet, als Engelandvaarder, in Azië, bij de koopvaardij, of in geallieerde dienst”, en herinnert die allen eraan dat zij destijds de geallieerde landing in Normandië hebben ervaren als een voorbode van de ophanden zijnde bevrijding: dat besef heeft stellig D-Day voor hen gemaakt tot een onvergetelijk symbool.

De oproep geldt *allen die de zaak van Vrede in Vrijheid dienden*, of dat nu oudgedienden zijn van de strijd in Nederland in 1940, militairen van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger, leden van de Irenebrigade, oorlogsvrijwilligers en de dienstplichtigen die hun plicht deden in Indonesië, verzetslieden uit Nederland en Indië, of zeevarenden die de Slag om de Atlantische Oceaan moesten doorstaan. Het Bestuur van de Stichting Appèl 1984 verwacht dat ook vele inmiddels in het buitenland gevestigde strijdmakers zich onder de reünisten zullen bevinden.

Indien dit sympathieke initiatief metterdaad het enthousiasme weet te wekken dat het ongetwijfeld ruimschoots verdient, kan de reünie zeer zeker worden tot wat de proclamatie reeds aankondigt, namelijk een „wereldreünie”. Het is daarom ook te hopen dat op redelijk korte termijn door de organisatoren zal worden bekendgemaakt hoe het programma voor de beide dagen precies eruit gaat zien. Voorlopig klinkt het veelbelovend: heel het Congresgebouw zal worden ingericht als een plaats waar de herinneringen kunnen worden opgehaald aan de hand van geëxposeerde fotoseries,

materieel dat in de bewuste periode in gebruik was, vlaggen, emblemen, documentaires die in de filmzalen worden vertoond, muziek uit die tijd die voor de nostalgische sfeer zal kunnen zorgen, ja, wat niet al. Het is ook de bedoeling dat elke categorie een eigen specifieke ruimte zal krijgen waar het accent vooral wordt gelegd op hetgeen kenmerkend was voor de leden van die groep.

Zoals in de aanhef van dit editoriaal reeds werd opgemerkt, kan men zich in gemoede afvragen of de veteranen uit de Tweede Wereldoorlog nog een vijfde decennium zal zijn beschoren alvorens het Last Farewell zal klinken. Het stellen van die vraag is in feite tevens haar beantwoorden: over tien jaren van nu zal de dan toch wel sterk uitgedunde groep naar alle waarschijnlijkheid weinig meer voelen voor een enthousiaste viering van het halve-eeuweest van D-Day, zeker niet als de fysieke conditie het goeddeels laat afweten. Daarom is het terecht dat het stichtingsbestuur zijn oproep besluit met vast te stellen dat het hier gaat, voor alle oud-strijders en burgers die zich Nederlander voelen, om een Grote Ontmoeting „voor de eerste en laatste maal”.

Van de deelnemers wordt voor het bijwonen van de twee reüniedagen — met toegang tot alle evenementen, herdenkingen, bijeenkomsten en artis-

tieke gebeurtenissen zoals muziekkuitvoeringen, e.d., alsmede vijf restaurantbonnen à f 3,- — een bedrag gevraagd van f 62,50. Dat bedrag, over te maken op giro 71 12 van de ABN te Den Haag onder vermelding van *Appel 1984, rekeningnr 51.71.00.010*, verzekert de deelnemer tevens van tijdige toezending van de volledige informatie en van een te zijner tijd te verstrekken speciaal herinneringsteken. Men wordt verzocht behalve naam en adres ook te willen vermelden tot welke categorie men behoort, en daarom aan te tekenen Landmacht, Luchtmacht, Marine, KNIL, Verzet, Koopvaardij, e.d.

Een lofwaardig initiatief als het onderhavige verdient stellig te worden gesteund teneinde het te doen slagen: in een tijd waarin naar veler gevoelen veel te weinig wordt gedaan om de offerbereidheid voor het verzekeren van een *Vrede in Vrijheid* op peil te houden en waar mogelijk te stimuleren, is het goed dat met grote nadruk wordt herinnerd aan de zwarte jaren waarin ons volk de pijnlijke les moest leren dat de vrijheid een goed is dat men eerst recht naar waarde weet te schatten wanneer het verloren is gegaan. En mede daarom mag worden gehoopt op een welslagen van deze reünie van de oud-gedienden die elk op zijn of haar terrein hebben bijgedragen tot het herwinnen van dat grote goed: zij hebben dat ten volle verdiend!

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op *maandag 5 maart 1984* te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar Brigadier General (res.) Aryeh Shalev, Deputy Head of JCSS, een inleiding zal houden over

The strategic problems of Israel

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 73 24 33).

prof. dr. P. Valkenburgh

hoogleraar in de wetenschap der politiek, RU Groningen

Sociale verdediging, een bruikbaar alternatief?

In tal van discussies over vrede en veiligheid wordt nu alweer geruime tijd gesproken over de mogelijkheid van sociale verdediging als een zinvol alternatief voor militaire verdediging. In hoeverre het hierbij echter gaat om een nieuwe naam voor reeds langer bestaande oudere denkbeelden inzake geweldloze weerbaarheid, dan wel om een eigentijdse conceptie die wellicht zou kunnen leiden tot een bruikbare vervanging of aanvulling van militaire defensie, is nog in velerlei opzicht onduidelijk. Deze onduidelijkheid blijkt eveneens uit het omvangrijke geschrift van ruim 500 bladzijden, dat de militaire socioloog dr. A. A. Klumper onlangs aan het onderwerp van de *sociale verdediging* heeft gewijd.¹ In deze beschouwing wil ik bij dat boek van Klumper enkele kanttekeningen plaatsen en daarbij zoveel mogelijk rekening houden met het feit dat het voor lezers die níét in de sociale wetenschappen thuis zijn, soms vrij moeilijk toegankelijk is. Vandaar dat ik zal pogen in dit

In het kader van het onderzoeksplan van de afdeling Sociologische en Psychologische Studie van de KMA verrichtte ikol drs. Klumper een studie die uiteindelijk resulteerde in een proefschrift dat hij op 29 april 1983 verdedigde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waarbij als promotors optraden prof. dr. J. S. van Hessen en prof. dr. H. W. Tromp. Sindsdien is hij doctor in de Sociale Wetenschappen. — In de overtuiging dat de inhoud van zijn dissertatie — uitgegeven mede met steun van de Stichting Februari 1941 — van groot belang is voor de discussie over de vele en maar al te vaak nauwelijks gefundeerd doch met verve gepropageerde vormen van niet-militaire verdediging, heeft de redactie niet willen volstaan met een boekbespreking in de gebruikelijke vorm. In plaats daarvan heeft zij prof. dr. Valkenburgh van de Rijksuniversiteit Groningen verzocht in een uitgebreider artikel te willen ingaan op de merites en mogelijke lacunes van deze belangwekkende publikatie. Het hiernaast geplaatste artikel getuigt van de grondigheid waarmee de schrijver is te werk gegaan, en mag worden beschouwd als een uitstekende begeleiding bij het lezen, bestuderen en appreciëren van ikol Klumpers boek.

artikel alles in gewoon en begrijpelijk Nederlands te zeggen.

Ik begin dan met het eerste hoofdstuk, waarin Klumper een nadere begripsbepaling van *sociale verdediging* tracht te geven. Hij onderscheidt daarin vier varianten van sociale verdediging, waarvan er twee duidelijk zijn — althans naar mijn oordeel — en de beide overige toch wel wat vragen oproepen. Het duidelijkste is de eerste variant, die onmiskenbaar is ontleend aan het traditionele en radicale pacifisme. Bij deze *ethisch-normatieve* vorm van sociale verdediging noemt Klumper dan ook terecht de namen van Henriëtte Roland Holst en Bart de Ligt, beiden op hun hoogtepunt werkzaam in de jaren '20 en '30 in de toenmalige vredesbeweging. Voor de jaren '50 en '60 dient de naam van de onlangs overleden theoloog Krijn Strijd naar voren te worden gebracht, die in verschillende publikaties heeft gepoogd een gedragslijn voor geweldloze weerbaarheid in het nucleaire tijdperk te ontwikkelen. Ook aan zijn denkbeelden schenkt Klumper terecht aandacht. Niettemin zou men op dit punt reeds een aanzienlijk forsere kritiek op deze normatief-idealistische variant van sociale verdediging kunnen uitoefenen dan Klumper doet.

Want waarom gaat het? Uitsluitend om het gebruik van militaire geweldsmiddelen waartegen men legitiem gewetensbezwaren mag hebben? Of gaat het om bezwaren tegen de verdediging van een onrechtvaardig geachte samenleving? Welnu, bij de ethisch-normatieve variant gaat het veelal erom — en deze traditie gaat terug tot een ver verleden zoals Bart de Ligt en Henriëtte Holst aantonen — de strijd tegen de oorlog te verbinden aan de strijd tegen kapitalisme en imperialisme. Zodoende lopen hier twee problemen dwars door el-

¹ A. A. Klumper — *Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45 — Ideeel concept getoetst aan historische werkelijkheid*. Gianotten, Tilburg (1983).

kaar heen, tot op heden toe naar ik vrees, te weten ten eerste de sociaal-politieke strijd om een rechtvaardiger maatschappij en ten tweede de vraag hoe soevereine staten hun onderlinge relaties dienen te regelen. Twee verschillende problemen, die evenwel uit bepaalde ideologische gezichtspunten heel gemakkelijk kunnen worden vereenzelvigd.

Wat dit betreft, dringt zich de vraag op in welke situaties de aanhangers van sociale verdediging hun strategieën denken te kunnen toepassen. Voordat ik op deze vraag nader inga, moge ik eerst nog even Klumper volgen in zijn streven naar een nadere definiëring van sociale verdediging. De tweede variant die hij noemt, omschrijft hij als de *normatief-conditionistische*. De ethisch-normatieven zien die sociale verdediging als een stap in de richting van een — in hun ogen — betere samenleving. De conditionisten gaan ervan uit dat de samenleving eerst aan een aantal voorwaarden moet voldoen, wil de sociale verdediging enige kans van slagen hebben. Welke voorwaarden? Welnu, de voornaamste die Klumper noemt, zijn de volgende.

1. Het in functie blijven van de democratische instellingen.
2. Het in stand houden van het communicatiesysteem.
3. Het veilig stellen van de fundamentele bestaansmiddelen van de bevolking.

Aangezien ik geen bespreking geef van de conditionistische sociale verdediging, doch van Klumbers boek, zal ik mij van kritiek onthouden. Niettemin moet mij de opmerking van het hart dat men zich met enige verbazing afvraagt in welk een wereld die conditionisten menen te leven en vooral in wat voor wereld zij hun conditionistische verdediging willen toepassen. En niet in de laatste plaats: waartoe? Wat willen zij in een democratisch systeem met volledige communicatiemogelijkheden en voldoende bestaansbronnen nog sociaal verdedigen? Dat blijft volstrekt in het duister. Of gaat het toch nog om iets anders dan om een alternatief voor militaire defensie? Wat dat betreft is de derde variant die dr. Klumper bespreekt, aanzienlijk helderder. Hij noemt het, overigens terecht, de pragmatische variant. Waarbij inderdaad om praktische redenen naar alternatieve verdedigingsmethoden wordt gezocht. Een soort van kosten-batenanalyse ligt hier aan de sociale verdedi-

gingsstrategie ten grondslag, ook al zal deze analyse stellig niet iedereen in alle opzichten overtuigen. Helaas is de auteur die voor deze pragmatische benadering veelal model staat, namelijk Gene Sharp, in diverse opzichten erg vaag en hij denkt, in zijn bekende boek *The politics of non-violent action* dat voor het hele probleem van de sociale verdediging als een standaardwerk wordt beschouwd, iets te simpel over macht, machtsrechtvaardiging, -aanvaarding en -hantering. Veel simpeler zelfs dan reeds in versimpelende vakken als sociologie en politicologie wordt gedaan.² Die vaagheid bij Sharp blijkt mede doordat het niet duidelijk wordt onder welke omstandigheden hij die níét-gewelddadige acties meent te kunnen uitvoeren. Deze acties verdeelt hij in drie groepen:

- acties om te protesteren en te getuigen;
- acties die zijn gericht op níét-medewerking (non-coöperatie);
- acties van geweldloze interventie.

Doch *wanneer* dient nu *wat* te geschieden en met *welke* kans van slagen? De mislukte geweldloze actie van broer en zus Scholl uit 1943 is mijns inziens nog altijd een indrukwekkend voorbeeld om te leren hoe illusionistisch het is te menen dat in een totalitair systeem protest en getuigenis enig positief effect hebben.³ Overigens doet deze pragmatische variant eerder denken aan een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid tegenover de eigen (democratische) overheid, dan aan een manier van verdediging tegen een binnengedrongen vijand.

Kan men de eerste drie varianten nog redelijk plaatsen binnen het kader van de doel-middelrelatie in de politiek, met de vierde variant die Klumper in zijn boek naar voren brengt, is dit aanzienlijk moeilijker. Bij deze vierde benadering gaat het om denken in abstracties, zoals de titel boven de desbetreffende paragraaf luidt. Inderdaad gaat het hier om wel èrg abstracte abstracties! De denkconstructies die tot deze formalistische variant behoren, monden zelfs uit in wiskundige formules en modellen, aldus Klumper. Met zijn kritiek op deze variant kan ik dan ook instemmen.

² G. Sharp — *The politics of non-violent action*. Sargent, Boston (1973).

³ I. Scholl — *Die weisse Rose*. Fischer, Frankfurt/M. (1953). Het betrof hier gewelddoos verzet van studenten uit München en deels ook Berlijn, tegen de Duitse oorlogvoering na de nederlaag bij Stalingrad in de winter 1942-'43.

Zelfs zou ik nog een stap verder willen gaan en zeggen dat wij hier hebben te maken met een bezigheid die de sociale wetenschappen zo'n slechte naam heeft bezorgd. Een slechte naam, door enerzijds uiterst eenvoudige en begrijpelijke zaken met een duister en scholastiek woordgebruik te verhullen, terwijl anderzijds ingewikkelde gebeurtenissen en ontwikkelingen op een bijkans onverantwoorde wijze worden vereenvoudigd en geschematiseerd.

Eén van die meestal onverantwoorde schematiseringen bespreekt dr. Klumper op blz. 39/40 van zijn boek, als hij het over dichotomieën heeft. Dichotomieën zijn tweedelingen (sociaal-militair; gewelddadig-geweldloos; defensief-offensief; enz.) die zo vanzelfsprekend lijken, doch doorgaans uitermate willekeurig en misleidend zijn.

De kritiek van Klumper op de vier genoemde varianten is mijns inziens terecht (men vindt deze o.a. op de blz. 33, 36, 38 en 54 en samenvattend daarna) en ze kan in de volgende punten worden samengevat.

1. Onvoldoende blijkt de plaats die de sociale verdediging in de institutionele werkelijkheid inneemt.
2. De aanhangers van sociale verdediging geven blijk van een gebrek aan besef van de sociaal-historische ontwikkeling van het verschijnsel binnen een bepaalde context en een specifieke conflictsituatie.
3. Zij vertonen gebrek aan besef van concreetheid waar het om mensen en groepen en hun situatie gaat.

In die context, zoals in het tweede punt van kritiek wordt genoemd — en het derde punt kunnen wij ook best daartoe rekenen — gaat het om ten minste drie zaken die nader onze aandacht opeisen:

- allereerst het *conflictproces* waarbinnen men sociale verdediging wil toepassen;
- vervolgens de mensen die *slachtoffer* zijn, worden onderdrukt of vervolgd, tot verzet kunnen worden gemotiveerd;
- in de derde plaats de *tegenstander* tegenover wie men verzet wil plegen.

Met name gaat het hierbij om een bezettingssituatie door een totalitaire macht, zo zou ik eraan willen toevoegen. Ik doe dat in navolging van Klumper die, zoals de ondertitel van zijn werk aangeeft,

het ideële concept van sociale verdediging heeft getoetst aan de historische werkelijkheid, te weten de werkelijkheid van het Nederlandse verzet gedurende de Tweede Wereldoorlog. Hij heeft dat gedaan op een uiterst boeiende wijze die ik eerlijk gezegd van een socioloog niet had verwacht. Wel veeleer van een historicus! Klumper heeft zijn toetsing namelijk op een puur empirische grondslag verricht en dat kan ik alleen maar toejuichen. Alleen, en dat is een punt van kritiek, hij heeft in feite gepoogd twee dingen tegelijkertijd te doen. Enerzijds heeft hij getracht het verzet tegen de Duitse indringer te beschrijven in een pretentieuze sociologisch dieventaaltje. Anderzijds heeft hij willen nagaan in hoeverre verzetsstrijders zich bij hun handelen hebben laten leiden door de een of andere ideële conceptie.

Aan dit tweede probleem zijn verschillende hoofdstukken gewijd, waarin uitvoerig verslag wordt gedaan, veelal ondersteund door omvangrijke letterlijke citaten, van een enquête onder oud-verzetsstrijders. Deze enquête heeft het empirische uitgangspunt geleverd voor zijn toetsing. Hoe kwam men tot verzet? Welke activiteiten vond men noodzakelijk? Wat diende te worden gedaan? Met wie had men verbindingen? Hoe begon een verzetsorganisatie tot stand te komen? Welke handelingen heeft men verricht? Was het gebruik van geweldmiddelen een probleem? Hoe dacht men over liquidaties? Op deze en nog vele andere vragen heeft Klumper gepoogd een antwoord te krijgen, waarbij ik van mijn kant zou willen stellen dat zijn keuze van thema's die bij de verschillende interviews ter sprake kwamen, toch wel is bepaald door al dan niet impliciete hypothesen waarvan de onderzoeker is uitgegaan (blz. 85 e.v.).

Zo is Klumper, ook al weer niet toevallig dunkt mij, begonnen met vragen te stellen over het ervaren van een mogelijke oorlogsdreiging reeds vóór mei 1940. Hoe zag men in de jaren '30 de toekomst? Slechts een enkeling, zo schrijft hij op bladzijde 94 van zijn studie, voorzag het onheil dat over ons zou kunnen komen. En dat in een tijd, waarin reeds duizenden vluchtelingen het nazi-rijk hadden verlaten. Een tijd ook waarin wij werden gewaarschuwd voor wat in Duitsland gebeurde. Onder andere door de, overigens door Klumper niet genoemde, *SPD-Berichte*, die het toenmalige SPD-bestuur in ballingschap van voorjaar 1934 tot

en met april 1940 maandelijks heeft uitgegeven.⁴ Doch de belangrijkste sociaaldemocratische partijen leefden destijds nog in de stemming van het gebroken gewertje en voor de klachten en waarschuwingen van hun Duitse geestverwanten waren zij ontoegankelijk. Pas na München zou daaraan een einde komen.

Ook het boek van Hermann Rauschning, *Gespräche mit Hitler*, dat begin 1940 in een gekuiste editie is verschenen, heeft tot een zekere ommekeer bijgedragen.⁵ Ik moge hier terloops een kleine rechtzetting bij het boek van Klumper geven. Rauschning was namelijk tot herfst 1934 voorzitter van de Senaat, het stadsparlament, in Danzig en níet de gowleider, zoals in een voetnoot op bladzijde 96 ten onrechte wordt vermeld. Dat was de nazi Albert Forster.

Intussen kan men de vraag stellen of het inderdaad slechts om een enkeling ging die indertijd het onheil zag naderen. Er zijn nog wel andere gegevens te vinden die in een tegenovergestelde richting wijzen. Maar goed!

En dan komt de oorlog. Oók over Nederland. Vrij snel na de Duitse inval begint het verzet op gang te komen. Hoe nu heeft zich dat in de jaren die zouden volgen, verder ontwikkeld en geïnstitutionaliseerd? Klumper poogt de opbouw van dat institutionaliseringsproces stap voor stap te beschrijven op basis van empirische gegevens, die voor het merendeel alweer zijn ontleend aan de interviews met de oud-verzetsstrijders. Uit zijn sociologische reconstructie blijkt onder meer dat het verzet „klein” is begonnen, via vertrouwde, veelal familiale contacten, en dat voorts bij uitbreiding van die contacten anoniem en vooral met de uiterste argwaan te werk moest worden gegaan, want overal dreigde het gevaar van verklikkers, verraders, geheime agenten of vijandige indringers. Op dit punt zou een korte uiteenzetting van de atomiseringstechniek zoals die wordt gehanteerd door totalitaire machten om een samenleving onder sociale controle te krijgen (of te houden), op haar

⁴ *Deutschland-Berichte der SPD*. Zweitausendeins, Frankfurt/M. (1980). Dit is de eerste volledige uitgave van deze berichten van het SPD-bestuur in ballingschap, eerst uit Praag, na 1938 uit Parijs, in een beperkte oplage gezonden aan de zusterpartijen en de geallieerde regeringen.

⁵ H. Rauschning — *Gespräche mit Hitler*. Europa-Verlag, Wenen (1973). Dit is de tweede volledige editie. De eerste uitgave van 1940 was gekuist op last van de Zwitserse regering, die anders moeilijkheden met het Derde Rijk vreesde.

plaats zijn geweest. Klumper zou daaraan argumenten hebben kunnen ontleenen ter bestrijding van de al te werkelijkheidsvreemde opvattingen van sommige sociale verdedigers.

Opmerkelijk, of ook juist niet, is dat het gebruik van geweld eigenlijk voor geen van de geïnterviewde verzetsstrijders ooit een ernstig probleem is geweest. „Bij onze respondenten,” aldus schrijft Klumper op bladzijde 217, „bleek niemand te zijn die principieel pacifist was en dit ook is gebleven, dat wil zeggen die zich vanuit deze principiële stellingname heeft laten leiden bij zijn verzetshandelingen”. Deze bevinding van Klumper is verder geheel in overeenstemming met de uitkomsten van andere, en doorgaans oudere, onderzoeken die zijn verricht naar verzet en verzetsgedrag tijdens de Tweede Wereldoorlog. In het samenvattende werk dat de Britse historicus en oud-militair M. Foot in 1976 onder de titel *Resistance* heeft uitgegeven, wordt die geweldsproblematiek niet eens genoemd.⁶ In dit boek van Foot, dat naar ik aanneem in verschillende opzichten stellig voldoet aan de door Klumper geuite wenselijkheid van „een grondige studie over de werkelijkheid van verzetsbewegingen in andere landen” (blz. 378), wordt een uiterst praktische functionele benadering gehanteerd. Voordat ik daarover een enkel woord schrijf, wil ik in dit verband nog even wijzen op een ander geschrift dat evenzeer aan de wens van dr. Klumper tegemoetkomt. Ik bedoel hier het beknopte werk, getiteld *Resistance in Europe 1939-1945*, dat onder de redactie van S. Hawes & R. White in 1975 is verschenen. Ook daarin vinden wij niets over het probleem van geweld of geweldloosheid. En al helemaal niets over „social resistance”!⁷

Het pleit inmiddels voor de methode die Klumper heeft gevolgd, dat hij in zijn analyse van het verzetsgebeuren tot een systematisering komt die heel veel weg heeft van die welke wij ook bij Foot kunnen vinden. Natuurlijk zijn er enkele verschillen aan te wijzen. Niettemin is het lijstje van geweldstoepassingen dat Klumper op blz. 225/226 van zijn studie geeft, in velerlei opzicht identiek aan de opsomming van Foot. Ongetwijfeld hebben de hardheid en gelijkvormigheid van de totalitaire bezettingssituatie de zich verzettende mensen tot

⁶ M. Foot — *Resistance*. Granada Publ., Londen (1976).

⁷ S. Hawes en R. White — *Resistance in Europe 1939-1945*. Lane, Londen (1975).

analoge gedragspatronen gedreven. Is dat overigens zo vreemd? Trouwens, niet slechts die gedragspatronen, ook de functies van het verzet die Foot naar voren brengt, kunnen wij bij Klumper herkennen. Om te beginnen ging het om *hulp aan de slachtoffers* van de nazi-bezetting. Daarna pas om een meer rechtstreekse *aanval op die bezetter* zelf. Dat eerste doel kon nog grotendeels gewelddoos zijn; het tweede nauwelijks meer. De nagestreefde *doeleinden* worden bovendien steeds explicieter naarmate de oorlog voortschrijdt. Zo noem ik in navolging van Foot — en bij Klumper kunnen wij in feite hetzelfde vinden —: intelligence; misleiding van de vijand; sabotage; vluchtwegen voor geallieerde piloten; overvallen; persoonlijke zelfbescherming; liquidatie van gevaarlijke personen; aanvallen op vijandelijke troepen (dit vooral tegen het einde van de oorlog). Allemaal onderwerpen die ik hier zonder speciale volgorde noem en waarover ook afzonderlijk veel valt te vertellen.

Zoals er ook heel veel kan worden gezegd over de *middelen* die werden gebruikt; de *organisatievormen* waarin het verzet zich ontwikkelde; de *strategie en tactiek* die werden gehanteerd; de *fundamentele waarden* niet in de laatste plaats, waarvan vele verzetsstrijders uitgingen (de zingeving aan hun verzetsactiviteiten, zoals dr. Klumper aangeeft).

In vier hoofdstukken, te weten de hoofdstukken 3 t/m 6, die wel het boeiendste deel van Klumpers studie vormen, is over al deze verzetsaspecten een veelheid aan empirische gegevens verzameld, eveneens in de vorm van vele letterlijke citaten uit de verschillende interviews met oud-strijders. Hun uitspraken weerspiegelen, uiteraard in een persoonlijke weergave, de toenmalige politiek-historische werkelijkheid. Het zijn dan ook juist deze uitspraken die Klumper benut bij zijn toetsing van de ideële sociale-verdedigingsconceptie aan de concrete politieke omstandigheden van destijds. Weliswaar gaat het daarbij niet om een zogenaamde statistische toetsing, waarop een wat schrale sociale wetenschap altijd zo sterk de nadruk legt, doch om een inhoudelijke vergelijking van een conceptueel model met een veelheid aan persoonlijke ervaringen in oorlogstijd. Welnu, zo blijkt uit Klumpers werkstuk, dat conceptuele model van sociale verdediging heeft bij de institutionalisering van het verzet nooit of te nimmer een

leidende rol gespeeld. Het verzet tegen de nazi-indringer is veelal in kleine en vertrouwde kring begonnen. Niet slechts in ons land maar ook elders. Vervolgens breidde dat kleinschalige verzet zich uit naarmate de oorlog voortging. Bovendien werd het steeds gewelddadiger, al naar gelang de nazi-maatregelen dieper in de samenleving ingrepen; en naarmate de militaire machtsontplooiing van de Geallieerden steeds verdere voortgang boekte. Want die externe factor is voor het gehele verzet van een niet te verwaarlozen betekenis geweest, zo blijkt uit het boek van Klumper. Doch ook uit andere bronnen was dit al bekend: de verzetshouding werd versterkt, indien binnen afzienbare tijd hulp van buitenaf kon worden verwacht.

Tot slot van dit artikel wil ik nog enkele meer algemene opmerkingen bij het werk van Klumper maken, voordat ik tot een eindoordeel kom.

Zo legt hij op bladzijde 382 een verbinding met burgerlijke ongehoorzaamheid. Hij doet zulks door het zó voor te stellen dat alle verzetshoudingen als het ware langs één continuüm kunnen worden afgebeeld. Aan het ene uiteinde van dit continuüm hebben wij dan het gewone democratische protest, dat legaal en gewelddoos is. Aan het andere uiteinde het gewelddadige, revolutionaire geweld. Ergens in het midden vloeien burgerlijke ongehoorzaamheid en sociale verdediging in elkaar over. Dat moge een boeiende theoretische gedachteconstructie zijn, waarop het uiteindelijk aankomt, zijn de omstandigheden waaronder of waartegen verzet wordt gepleegd. En dan maakt het toch wel een groot verschil, dunkt mij, of dat de condities van een open en democratische samenleving zijn, dan wel de hardhandige condities van een totalitair systeem. Pas in relatie tot de omstandigheden kunnen wij zinvol over verzetsgedrag spreken. Anders blijft dat verzetscontinuüm een beetje buiten de werkelijkheid, naar ik vrees.⁸ Vervolgens bladzijde 385, waar ik graag een nadere toelichting zou hebben gehad bij zijn uitspraak dat sociale verdediging uitgaat van een *sociaal systeem* dat de moeite van het verdedigen waard is, en niet zozeer een *territorium*. Nu meen ik dat een sociaal systeem toch altijd op een territorium is gevestigd. Waar ligt dan precies het verschil? Bovendien gaat het toch om *waarden* die

⁸ Een nadere concretisering van dit continuüm geeft Klumper op blz. 390 van zijn studie.

men wil verdedigen; en deze waarden (vrijheid, rechtvaardigheid, sociale zekerheid, enz.) zijn, wellicht onvolmaakt, in een sociaal systeem of binnen een bepaald gebied, een staat, gerealiseerd.

Bepaald onjuist lijkt mij de derde opmerking die dr. Klumper in dit verband op dezelfde bladzijde maakt, als hij schrijft: „In tegenstelling tot de tactiek bij een militaire verovering is de techniek, de wijze van verovering van een sociaal en economisch systeem eigenlijk in nevelen gehuld. In feite moet een veroverde samenleving maar afwachten hoe deze beheersing gestalte krijgt.” Welnu, indien het om een totalitaire overheerser gaat — en de studie van dr. Klumper noopt tot deze veronderstelling — dan bestaat er al een hele reeks geschriften waaruit wij kunnen leren hoe nazi's en communisten niet alleen hun „eigen” sociale systeem hebben veroverd, doch ook de systemen van de veroverde en onder de voet gelopen staten. Zo vinden wij bijvoorbeeld in de hierboven al genoemde *SPD-Berichte* veel over de interne veroveringstactieken van de nazi's. Zoals het ruim 25 jaar oude standaardwerk van A. Dallin, *German rule in Russia*, veel inzicht geeft in de externe veroveringstactieken.⁹ Het in 1981 verschenen boek van H. Krausnick en H. Wilhelm, *Die Truppe des Weltanschauungskrieges*, geeft daarop een uitgebreide en gedetailleerde aanvulling.¹⁰ Evenzeer zijn er over communistische veroverings- en socialiseringstechnieken talrijke boeken te noemen. Die „nevelen” van dr. Klumper zijn, wat dit betreft, al aardig hoog opgetrokken!

Op bladzijde 393 stelt Klumper, terecht, dat de afschrikingswaarde van de sociale verdediging nihil is. Waardoor ook zou een mogelijke agressor immers worden afgeschrikt? Bovendien kan zo'n sociaal verzet gemakkelijk worden gebroken door massadeportatie of massaexecutie, zoals tot de totalitaire technieken behoren. Met Klumpers uitspraak op bladzijde 427, „dat de zeer betrekkelijke realiteitswaarde van de meest aangehangen benaderingen van de sociale verdediging gelegen is in de veronachtzaming van een bepaalde institutionele werkelijkheid . . .” kan ik dan ook geheel en al meegaan. Zelfs zou ik eraan willen toevoegen dat het niet slechts gaat om de veronachtza-

ming van een institutionele werkelijkheid doch om een gebrek aan werkelijkheidsbesef met betrekking tot een totalitair systeem. Daartegen wil men zich immers toch sociaal verdedigen?

Ietwat merkwaardig doet het aan, aan het einde van het boek een pleidooi te vinden voor wat Klumper een *geweld-arm verzet* noemt. Die vorm van verzet zou naast een militaire verdediging moeten functioneren en stellig geen vervanging daarvan betekenen. Tot dat geweld-arme verzet zouden bepaalde sociale verdedigingstechnieken kunnen behoren. Klumper pleit voor een open discussie over dit geweld-arme verzet. Ik vraag mij af of hij hierbij wel voldoende rekening houdt met de mogelijkheid, nee, stellige zekerheid, dat een eventuele vijand zich ook in deze discussie zal mengen. Al is het maar als toehoorder om te weten te komen wat wij voornemens zijn te doen. Hij kan dan tijdig zijn tegenmaatregelen nemen, zodat ons geweld-arme verzet al bij voorbaat is gedoemd te mislukken. Dat de Russen niet hebben geschroomd onlangs openlijk aan onze publieke kernwapendiscussie mee te doen, onder andere door in forums plaats te nemen en parlementariërs te bewerken, zou ons toch iets moeten leren!

Samenvattende zou ik willen stellen dat dr. Klumper een bijzonder waardevolle studie heeft geschreven die het lezen en overdenken meer dan waard is. Vooral de vele en vaak treffende uitspraken van de oud-verzetstrijders die aan zijn onderzoek hebben meegewerkt, verdienen heroverweging als het gaat om bezetting, totale overheersing en terreur, waartegen men een sociale verdediging wil organiseren. De kritiek op de ideële conceptie van die sociale verdediging had aanmerkelijk principiëler kunnen zijn, indien Klumper iets meer aandacht zou hebben gewijd aan de atomiserings- en beheersingstechnieken die door een totalitaire machthebber worden toegepast om een sociaal systeem van binnenuit te „veroveren”. In zijn beschrijving van het institutionaliseringsproces van het Nederlandse verzet heeft Klumper misschien ook iets wetenschappelijker willen zijn dan het materiaal (of de politieke werkelijkheid!) toelaat. Ook zijn gehanteerde sociologische begrippen zijn soms nodeloos abstract en voor buitenstaanders moeilijk te begrijpen. Maar dat zij hem gaarne vergeven; uit een dissertatie moet immers blijken dat de auteur zijn vaktechnische termen kent!

⁹ A. Dallin — *German rule in Russia*. MacMillan, Londen (1957).

¹⁰ H. Krausnick en W. Wilhelm — *Die Truppe des Weltanschauungskrieges*. DVA, Stuttgart (1981).

H. Toorenvliet

publicist

De sleutelpositie van Algerije

Internationaal gezien neemt het Algerije van nu stellig een bijzondere positie in; het is bovendien het belangrijkste land van de Maghreb. Arabische geologen duiden Algerije terecht aan als de centrale Maghreb (Maghrib al awsat), terwijl zij Marokko de westelijke Maghreb (Maghrib al aksa) noemden en Tunesië en het noordwestelijke gedeelte van Libië — dus Tripolitanie — samenvatten onder de noemer van oostelijke Maghreb (Ifrikijja). Algerije, dat over een imposante rijkdom aan bodemschatten beschikt, heeft een oppervlakte van ruim 32 × die van de Beneluxlanden en telt meer dan twintig miljoen inwoners. De geschiedenis van het land vertoont talrijke indrukwekkende aspecten, facetten en perioden. Een keuze uit de gebeurtenissen die de vorming van de staat van nu in grote mate hebben beïnvloed, volgt hieronder.

De Islam in opmars

De profeet Mohammed (571-632) verschaftte de Arabieren — en later ook vele andere volken — een militante godsdienstleer. Die leer, die ook nu meer aanhangers telt dan ooit, bracht alras de Arabische wereld in grote beroering. Reeds in de loop van de zevende eeuw werden de Berbers, die als de oorspronkelijke bewoners van de Algerijnse kuststreek te boek staan, met Arabische invallen geconfronteerd. Dat hield echter niet in dat de krijgshaftige Berbers zich zo maar gewonnen gaven. Onder aanvoering van hun felle vorstin Kahina brachten zij in 695 de Arabieren zelfs een gevoelige nederlaag toe, maar ongeveer drie decennia later was het pleit beslecht. Het gros van de Berbers omhelsde de islam en liet zich meestal vrijwillig in de Arabische heerscharen opnemen. Veel westelijker waren de Arabieren onder leiding van hun bekwame opperbevelhebber Tarik-ibn-Ziyad al in 710 aan hun eerste oversteek naar het Iberische schiereiland begonnen. Als belang-

rijkste uitvalspoor voor hun invasie gebruikten zij de havenplaats Sebta, het tegenwoordige Ceuta. Overigens heeft het tegenover deze stad gelegen Gibraltar zijn naam te danken aan die Arabische veldheer (dzjebel-al-Tarik = berg van Tarik).

De invasie van het schiereiland voltrok zich in een hoog tempo. In 711 behaalden de Arabieren, die dikwijls Moren werden genoemd, een enorme overwinning, die resulteerde in de ineenstorting van het toenmalige Visigotische rijk.

Nadat de Pyreneeën waren bereikt, bleek maar al te spoedig dat deze natuurlijke barrière een verder doorstoten van de Arabieren in noordwaartse richting niet kon verhinderen. Aan die nieuwe opmars werd pas in 732 een halt toegeroepen. Het was de Frankische hofmeier en veldheer Karel Martel, die in de streek tussen Poitiers en Tours de Arabieren versloeg. Die tegenslag noopte de laatsten vrijwel het gehele door hen bezette gebied benoorden de Pyreneeën te ontruimen. De droom van het Arabische wereldrijk met inbegrip van het westelijke Europa was definitief vervlogen.

De weg terug

Mohammeds belangrijkste wens ter zake van het te stichten islamitische rijk was de ondeelbaarheid daarvan geweest. Hoewel hij die wens in de vorm van een opdracht aan zijn opvolgers in rechte lijn had nagelaten, werd die met voeten getreden. Zo maakte het op het Iberisch schiereiland ontstane Arabische rijk zich los van het centrale gezag van de kalief van Damascus en werd tot een onafhankelijk emiraat, in 756 door Abd-al-Rahman gesticht. Die staat, die in de periode van 929 tot 1031 als het Kalifaat van Córdoba een bloeitijd beleefde op economisch en cultureel gebied, viel daarna uiteen. Dat in de niet-islamitische randgebieden kleine maar onafhankelijke rijkjes waren ontstaan, kon grotendeels op rekening van de Arabi-

sche splijtzwam worden geboekt. Het eerste staatsje van deze categorie was het al in 718 ontstane vorstendom León. Maar ook de later gestichte koninkrijkes zoals Aragon, Castilië — dat León nog zou opslokken — en Navarra zouden, althans voorlopig, de Arabische heerschappij weinig afbreuk kunnen doen; de echte herovering (reconquista) kwam pas in de tweede helft van de elfde eeuw op gang.

Een hernieuwd Arabisch opdringen kon slechts worden voorkomen doordat Aragon, Castilië en Navarra hun strijdkrachten tijdelijk bundelden; de Arabische nederlaag van 1212 bij Tolosa kwam hard aan. Toch zou aan het laatste op het Iberische schiereiland gestichte Arabische sultanaat, dat in 1243 in de zuidelijke contreien (met Granada als hoofdstad) ontstond, nog een levensduur van ongeveer 250 jaar zijn beschoren. Ook in dat rijk kwamen kunst en wetenschap alsmede het tolerante denken en handelen goed aan hun trekken.

In 1469 werd het huwelijk gesloten van de kroonprinses van Castilië Isabella met de kroonprins van Aragon Ferdinand. In 1474 werd Isabella gekroond als koningin van Castilië en León, en in 1479 begon haar echtgenoot zijn regeringsperiode als koning Ferdinand II van Aragon. Over machtsconcentratie hadden beiden dezelfde ideeën en derhalve werd 1479 voor Castilië en Aragon het jaar van de politieke samensmelting.

Inmiddels was zowel in de Spaanse gebieden als in Portugal — dat land was al in 1140 een onafhankelijk koninkrijk geworden — de inquisitie aan de Jodenvervolgving begonnen. In de beginperiode daarvan vielen voornamelijk de intelligentste en tevens kapitaalkrachtigste leden van de Joodse gemeenten als slachtoffers; daarna wachtte ook de anderen niets dan onheil.

Ingevolge de op hen door de kerkelijke prominenten uitgeoefende aandrang besloten Isabella en Ferdinand nu ook het laatste Arabische bolwerk te vernietigen. Strijd, onderhandelingen en later niet nagekomen beloften veroorzaakten in 1492 de val van Granada. Hoewel Isabella haar bedenkingen daartegen had geuit, kreeg door de stilzwijgende instemming van Ferdinand de inquisitie ook in het bezette Granada vrij spel. Op het gehele Iberische schiereiland waren de geloofsfanatici nu heer en meester.

Spoedig daarna troffen de Spanjaarden de nodige

voorbereidingen om met de vroegere bezetters op hun eigen terrein de degens te kunnen kruisen.

Beperkt succes

Nadat de Spanjaarden op de Noordafrikaanse kust vaste voet aan wal hadden verkregen, veroverden zij in 1497 Melilla op de Arabieren. Het bezit van dat bolwerk stelde hen in staat verder in oostelijke richting op te rukken. In 1505 bezetten zij Mers-el-Kébir en Oran en in 1514 bereikten zij de toen nog onbelangrijke en kleine havenplaats Algiers. Daar kwam echter voor hen wel de kentering. Als laatste redmiddel om een permanente Spaanse bezetting te voorkomen, riepen de kustbewoners niet alleen de hulp in van de eigen maar ook van de numeriek veel sterkere vreemde zeerovers. Zij vonden een willig gehoor. Vooral door toedoen van een sterk Ottomaans smaldeel onder bevel van de, bovendien van een kaperbrief voorzien, kundige admiraal Chayr-ad-Din (Barbarossa), moesten de Spanjaarden de wijk nemen naar het voorlopig nog veilige Oran.

Ook Algiers moest echter ervaren dat alleen de zoon voor niets opkomt: in 1518 plaatste Barbarossa Algerije onder het gezag van Konstantinopel, een zet op het politieke schaakbord waarmee hij uiteraard de dank verwierf van sultan Selim I die daar van 1512 tot 1520 aan het bewind was.

Voor Algerije begon nu een tijd waarin het land voor de eerste keer als een politieke eenheid werd beschouwd; het overheidsapparaat maakte dankbaar gebruik van vele ter zake kundige emigranten, die uit Portugal en Spanje waren gevlucht. Ook voor Algerije werd de zeventiende een gouden eeuw; zowel de georganiseerde kaapvaart als de gewone zeeschuimerij leverden enorme winsten op. De internationale scheepvaart ondervond echter zoveel schade, dat de maritieme mogelijkheden dikwijls besloten tot strafexpedities tegen het zich nog steeds uitbreidende Algerijnse zeeoverscentrum. Van de Heren XVII kreeg admiraal De Ruyter tweemaal opdracht Algiers te bombarderen, en zo maakten in 1655 en 1661 de Algerijnen kennis met de uitwerking van het voortreffelijke Nederlandse scheepsgeschut. Evenals na alle voorafgaande bombardementen werd echter het puin opgeruimd en kort nadien werd het lucratieve bedrijf weer ter hand genomen.

Van 1711 af konden de Bey en zijn opvolgers als

hoogste gezagsdragers in Algiers vrijwel als alleenheersers de scepter zwaaien. De Ottomaanse soevereiniteit was in suzeriniteit overgegaan, een situatie die voor Konstantinopel niet bezwaarlijk was, want aan de permanente schatplichtigheid werd immers bijna nooit getornd.

Ook na de napoleontische periode werd de zeeroverij onverdroten voortgezet. Dat was voor Londen en Den Haag aanleiding tot hernieuwde actie: een combinatie van Britse en Nederlandse vloot-eenheden bezorgde Algiers in 1816 een geduchte afstraffing. Maar pas veertien jaar later zou voor het lastige zeeroversrijkje de doodsklok luiden.

De Franse invasie

Koning Karel X van Frankrijk (regeringsperiode 1824-1830) streefde naar herstel van het absolutisme. Aangezien dat streven op heftig verzet stuitte, zocht de regering in Parijs naarstig naar een afleidingsmanoeuvre. Die werd gevonden in het opstellen van plannen voor de definitieve uitschakeling van de Algerijnse zeeroversstaat, waarna de Fransen hoopten zelf daar het heft in handen te kunnen nemen. Ter rechtvaardiging van hun acties gebruikten zij tal van argumenten. Een goed argument was dat in de negentiende eeuw het bestaan van een zeeroversstaat in de Middellandse Zee onduelbaar was geworden. Het weer eens opgerakelde incident uit 1827 — toen de Bey van Algiers tijdens een woordenwisseling de Franse consul met een vliegenmepper in het gezicht had geslagen — alsmede de zorg om het zogenaamd lage ontwikkelingsniveau van de inheemse bevolking waren daarentegen schoolvoorbeelden van slechte argumentatie.

De Franse militaire voorbereidingen waren echter perfect. De geslaagde troepenlandingen, die op ongeveer 30 km ten westen van Algiers bij Sidi-Ferroek werden uitgevoerd, vielen samen met de eerste massale vlootbombardementen op de zeeroversvesting. Die beschietingen werden met grote regelmaat uitgevoerd en na enkele weken waren de eens zo geduchte vestingwerken in rokende puinhopen veranderd. De stad lag vrijwel open en de landingstroepen hadden eveneens hun doelen bereikt. Bey Hoessein zag geen uitweg meer en gaf de stad aan de Fransen over. Die successen kwamen voor Karel X te laat, want de julirevolutie van 1830 veroorzaakte in Parijs zijn val; hij

werd opgevolgd door koning Lodewijk-Philips I van Orléans, die tot 1848 zou regeren en als „de burgerkoning” de geschiedenis ingaan. De nieuwe Franse regering zette het Algerijnse avontuur gewoon voort: de rustpauze die de Franse troepen in het veroverde Algiers en de bezette kustgebieden mochten meemaken, was van korte duur.

Van 1832 af laaide een goed georganiseerd en fel gewapend verzet op. De onbetwiste leider daarvan was Abd-el-Kader, een voortreffelijke strateeg. Zelfs verstoutte hij zich Frankrijk op 18 november 1839 een officiële oorlogsverklaring te doen toekomen. Tot 1847 hield hij de strijd vol, in welk jaar hij zich aan de Fransen overgaf. Zijn leven werd gespaard, waarna hij zijn laatste jaren sleet in Damascus in Syrië, dat toen tot het Turkse imperium behoorde. Nog steeds wordt hij in Algerije als een nationale held geëerd.

14 november 1848

Op die dag deed de regering van de prille Franse Tweede Republiek (1848-1852) grondwettelijk vastleggen dat Algerije een integraal deel van Frankrijk was geworden. Het land werd voorlopig in drie departementen verdeeld. Sindsdien ondernamen de autoriteiten vele pogingen de Algerijnse prominenten ertoe te bewegen de Franse nationaliteit aan te nemen, een streven dat weinig succes had.

De twee gewapende opstanden die in de jaren '50 van de vorige eeuw plaatsvonden, konden vrij gemakkelijk door de Franse strijdkrachten worden neergeslagen. De rebellie van 1871, een direct gevolg van de Franse nederlaag tegen Pruisen, was daarentegen omvangrijk en kon pas na langdurige strijd door de Fransen worden overwonnen.

De onzekerheid na die laatste opstand, die aan beide zijden enorm veel bloed had gekost, was dermate groot dat in de eerste jaren daarna nog nauwelijks werd gebruik gemaakt van de mogelijkheid naar Algerije te emigreren. Rond 1875 kwam de tweede Franse emigratiegolf van enige omvang op gang; de eerste, relatief kleine aanvoer van „colons” dateerde van 1850.

Na 1880 probeerden de regeringen in Parijs, zoals die onder de premiers Ferry (tweemaal) en Freycinet, een allesomvattende imperialistische politiek te voeren; het zouden de nog te veroveren nieuwe koloniën in Afrika en Zuidoost-Azië moeten zijn

die de zich snel uitbreidende Franse industrie van grondstoffen zouden voorzien. Dat streven stuitte in politiek Parijs op veel verzet. Voor de talrijke politici die het antikolonialisme in hun vaandel hadden geschreven, trad meestal de felle Georges Clemenceau (1849-1929) — zijn bijnaam „le tigre” was welverdiend — als voornaamste woordvoerder op. Zijn zienswijze was gebaseerd op een veelvoud van onderwerpen die hij voor het voortbestaan van Frankrijk van eminent belang achtte. Hoewel Engeland in het verleden veel Franse overzeese gebiedsdelen had opgeslokt, wilde hij de betrekkingen met Londen op een behoorlijk en vriendschappelijk niveau handhaven. Tevens was hij de mening toegedaan dat het bestaande Franse imperium voldoende grondstoffen kon leveren voor de industrie. Volgens hem was echter het belangrijkste dat een koloniaal gerichte politiek de Franse interesse voor Europa dermate dreigde te doen verslappen dat het Duitsland van von Bismarck te veel in de kaart zou worden gespeeld. Het verlies van Elzas-Lotharingen mocht nooit worden vergeten, het revanchistische idee behoorde permanent een belangrijk onderdeel te blijven van de Franse buitenlandse politiek. Met zijn betogen wist Clemenceau de leden van de Nationale vergadering te overtuigen van zijn oprechte vaderlandsliefde en sociale bewogenheid. Zijn alom gevreesde scherpte bracht ministers en zelfs premiers soms tot een ontijdig einde van hun politieke loopbaan.

Inmiddels was ook in Algerije een zekere vorm van militaire dienstplicht ingevoerd die in vredes-tijd weliswaar niet veel meer was dan een dode letter, maar die in de Eerste Wereldoorlog toch bijna 175.000 Algerijnen in het Franse leger deed meesrijden. Het gros daarvan had een actief aandeel in de loopgravenoorlog; 25.000 van hen lieten het leven.

Na november 1918 tot juni 1936 stond het Algerijnse verzet op een laag pitje. De socialistische premier Léon Blum had op 5 juni 1936 zijn Volksfrontregering samengesteld; het Algerijnse nationalisme kreeg door die Parijse ontwikkeling een extra impuls. De in 1937 door Messali Hadji opgerichte Algerijnse Volkspartij — Parti du Peuple Algérien, PPA — bleek een grote aantrekkingskracht uit te stralen. Reeds spoedig na de oprichting werd de PPA een omvangrijke groepering die geleidelijk voor het Franse gezag een bedreiging

ging worden. Dat was de, al in 1935 opgerichte, Algerijnse communistische partij — Parti Communiste Algérien, PCA — beslist niet; hoewel die PCA met een nationalistisch programma werkte, sloeg dat bij de massa niet aan en derhalve bleef haar aanhang gering.

Ontegenzeggelijk ondernam de Franse regering pogingen om het welzijn van de inheemse bevolking te verbeteren, maar tot het uitbreken van de oorlog in 1939 bleef het een feit, dat in de Algerijnse grote steden een op vier werknemers permanent zonder werk was.

De Tweede Wereldoorlog

Evenals overal ter wereld, maar in het bijzonder in de koloniale gebieden, deed de nederlaag van juni 1940 ook in Algerije veel afbreuk aan het Franse prestige. De vernietiging door de Britse marine van de „Force de raid” in de haven van Mers-el-Kébir completeerde het Franse gezichtsverlies. Ondanks de Duitse restricties op de samenstelling, sterkte en bewapening van de Franse strijdkrachten in Algerije, Marokko en Tunesië bleken de Fransen echter toch wel in staat hun gezag te handhaven tot de geallieerden landden op 8 november 1942.

Spoedig daarna trad Ferhat Abbas als voornaamste Algerijnse leider naar voren. In februari 1943 wendde hij zich tot generaal Giraud met het dringende verzoek een begin te maken met de door de Algerijnen zo begeerde hervormingen. Giraud antwoordde duidelijk: voorlopig had hij alleen maar soldaten nodig en Ferhat Abbas moest voor eventuele hervormingen nog maar eens terugkomen na de oorlog. Abbas' ideeën en wensen vielen wél goed bij Robert Murphy, de speciale vertegenwoordiger van president Roosevelt in Algiers. In de periode van 23 juni 1943 tot 31 augustus 1944 zou Algiers tevens fungeren als tijdelijke hoofdstad van Frankrijk; Parijs werd op 23 augustus 1944 door de geallieerden bevrijd.

Na 22 dagen van eindeloze onderhandelingen kwam pas, na grote Amerikaanse druk, op 23 juni 1943 het Akkoord De Gaulle-Giraud tot stand.

De Franse wervingscampagne ging gepaard met het zoete gefluit van de vogelaar. Niet alleen talrijke Fransen maar ook vele Algerijnen meldden zich aan als vrijwilliger. Onder hen was ook de la-

Ex-president Ahmed-Ben-Bella

tere eerste president van het onafhankelijke Algerije, Ahmed-Ben-Bella (geboren op 25 december 1918). Al in 1939-'40 had hij in het Franse leger gediend en tijdens de strijd in mei en juni 1940 had hij zich door moedig optreden zo zeer onderscheiden dat hem het Croix de Guerre was toegekend. Na de Franse capitulatie was hij gedemobiliseerd en gerepatrieerd. Nadat hij in het begin van 1943 als vrijwilliger opnieuw in dienst was getreden, maakte hij met het Franse expeditieleger van generaal Juin de hele geallieerde veldtocht in Italië mee, met inbegrip van de gevechten om Monte Cassino. Hij bracht het tot onderluitenant en werd andermaal onderscheiden voor zijn uitzonderlijke dapperheid: generaal De Gaulle spelde hem eigenhandig de Médaille militaire op.

De toestand verslechtert zienderogen

Op 8 mei 1945, de dag na de Duitse capitulatie in Reims, verkeerde bijna geheel Europa in een feestroes, maar juist die dag werd in Algerije gebruikt om in sommige plaatsen en streken, en in het bijzonder in de stad Sétif, tegen het Franse gezag te demonstreren. De ongeregelheden ont-aardden in plundering van Europese winkels en in het molesteren van Europeanen. In Sétif werd een honderdtal vermoord; de meeste slachtoffers vielen onder de Fransen.

De Franse maatregelen waren ongekend hard; officiële Franse bronnen gaven het doden van een duizendtal opstandelingen toe, maar Radio Caïro bijvoorbeeld sprak van 45.000 slachtoffers. De bezadigde en betrouwbare Franse historicus Robert

Aron schatte het aantal gedode opstandelingen op 6000, en dat getal zal de waarheid wel het dichtste benaderen. Vele Algerijnse prominenten werden gearresteerd en daarna gestraft met internering, verbanning of huisarrest. Messali Hadji werd gedeporteerd naar de toenmalige Franse Congo. De internationaal befaamde en liberaal denkende Ferhat Abbas, wien men stellig het organiseren van straatrellen nooit ten laste kon leggen, kreeg huisarrest opgelegd. Bij de — opvallend snel afgekondigde — amnestie van 16 maart 1946 herkreëg hij de vrijheid, waarna hij prompt de wijk nam naar Caïro. In tegenstelling met Abbas, die zelfs toen alle banden met Frankrijk nog niet wenste te verbreken, waren de recente gebeurtenissen met de daaraan verbonden nasleep voor Ben-Bella aanleiding definitief voor de harde lijn te kiezen. Sindsdien was volledige onafhankelijkheid voor Algerije voor hem het enig aanvaardbare einddoel.

In 1949 trad Ben-Bella op in een voor hem nieuwe glansrol. In gezelschap van de eveneens bekende Aït-Ahmed en enkele andere medestanders pleegde hij een geslaagde overval op het Franse hoofdstokantoor in Oran. Deze raid leverde de krijgskas van de latere opstand de eerste drie miljoen (oude!) Franse francs op. Geen enorm bedrag, maar elk begin is nu eenmaal moeilijk. Na zijn arrestatie in 1950 werd hij tot acht jaar vestingstraf veroordeeld. Met behulp van buitenaf wist hij te ontsnappen en via Tunesië belandde hij op zijn beurt, in 1952, ook in Caïro.

Volledige escalatie

Inmiddels verslechterden in Algerije de algemene politieke toestand en het leefklimaat met de maand. Hoewel het beslist toevallig was, blijft het typisch dat juist tijdens de regeringsperiode van premier Pierre Mendès-France (juni 1954-februari 1955) alle Algerijnse verzetsgroepen zich bundelden; op 10 oktober 1954 werd het Nationale Bevrijdingsfront (Front de la Libération Nationale, FLN) opgericht.

Mendès-France, die de vrede in Indo-China tot stand bracht en bovendien naarstig zocht naar de oplossingen voor de toekomstige status van zowel Marokko als Tunesië, had evenals de meeste andere Franse prominenten de grootste moeite met het Algerijnse probleem. Grondwettelijk was Al-

gerije immers nog steeds een integraal deel van Frankrijk.

Het uitbreken van een grote gewapende opstand tegen het Franse gezag werd algemeen verwacht, maar toen dat in de nacht van 31 oktober op 1 november 1954 inderdaad gebeurde, kwam het toch in politiek Parijs over als een donderslag bij heldere hemel. Dat onbehagen verminderde niet, aangezien al spoedig drie belangrijke feiten aan het licht kwamen: de opstand bleek grandioos te zijn voorbereid; de Algerijnse strijdmacht (l'Armée de la Libération Nationale, ALN) ontpopte zich als een gelijkwaardige tegenstander; en ten slotte gaf de Algerijnse legerleiding blijk over een helder inzicht en gedegen vakkennis te beschikken.

De Fransen dachten met gevoelens van grote spijt terug aan de tijd waarin zij talrijke Algerijnen militair hadden bekwaamd. Bovendien voldeed de organisatie van de zes door de opstandigen ingestelde Algerijnse verdedigingsdistricten, de „wilaya's", boven verwachting. Een van de uitblinders was de bevelhebber van de verst in het westen gelegen wilaya, kolonel Mohammed Boukharouba, die later zelfs als staatshoofd zijn twee *noms de guerre* Houari en Boumedienne zou blijven voeren.

Het Algerijnse aanzien groeit

Tijdens de in april 1955 gehouden Derde-Wereldconferentie van Bandoeng kreeg de strijd in Algerije veel aandacht. Van de aldaar aanwezige onofficiële Algerijnse afvaardiging waren Mohammed Khider en Mohammed Yazid de belangrijkste leden. Zij bewerkten niet alleen de internationale publieke opinie maar wisten tevens voor hun zaak geldelijke steun te verkrijgen van diverse Arabische delegaties. Ook lieten zij zich uitgebreid van advies dienen door de Frankrijkkenner bij uitstek Ho Tsji Minh.

Het verkrijgen van de onafhankelijkheid door Marokko en Tunesië, op respectievelijk 3 en 20 maart 1956, verschaftte Algerije extra steun in de rug. Daartegenover stond dat de Franse legerleiding met iets meer gemak de getalsterkte van haar troepen zou kunnen opvoeren. De Marokkaanse regering breidde haar steun uit, terwijl die van Tunesië nu openlijk toestond dat Algerijnse troepen van Tunesisch gebied uit opereerden. In Frankrijk

groeide het besef dat de oorlog in Algerije totaal was geworden.

Vooraf door toedoen van sultan Mohammed V van Marokko en president Bourguiba van Tunesië werden in de herfst van 1956 — dus tijdens de regeringsperiode van premier Guy Mollet (januari 1956-mei 1957) — achter de schermen Algerijns-Franse vredesonderhandelingen gevoerd. Beide staatshoofden achtten toen de mogelijkheid voor het sluiten van een compromisvrede aanwezig. Nadat de onderhandelingen echter geheel waren vastgelopen, wilde een zware Algerijnse afvaardiging — die bestond uit Ben-Bella, Hocine-Aït-Ahmed, Mohammed Khider, Mohammed Boudiaf en Rabah Bitat — zowel in Rabat als in Tunis pooshoogte gaan nemen. Na het afsluiten van hun besprekingen in Rabat wilden de Algerijnen non-stop naar Tunis doorvliegen. Het daarvoor bestemde privétoestel van de sultan werd op het laatste moment vervangen door een toestel van Air Maroc, dat door een Franse bemanning werd gevlogen. Tijdens de vlucht naar Tunis werd dat vliegtuig door Franse jachtvliegtuigen gedwongen op het vliegveld van Algiers te landen (22 oktober 1956). Na die landing werden de vijf prominente Algerijnen gearresteerd, waarna zij ter internering naar Frankrijk werden overgebracht. De Fransen, in de veronderstelling dat zij de FLN een enorme slag hadden toegebracht, maakten een grove misrekening: wat zij hadden uitgehaald, was geen stunt maar een politieke blunder van de eerste orde. Overal ter wereld kreeg het Franse optreden, dat ook door sommige Franse kopstukken werd afgekeurd, een zeer slechte pers. Verder steeg in de gehele Maghreb de verontwaardiging ten top en voor zover dat nog mogelijk was, won de oorlog aan felheid. Ten einde raad besloot premier Guy Mollet Ben-Bella en de zijnen de status van politiek vluchteling te geven.

Het Egyptische avontuur

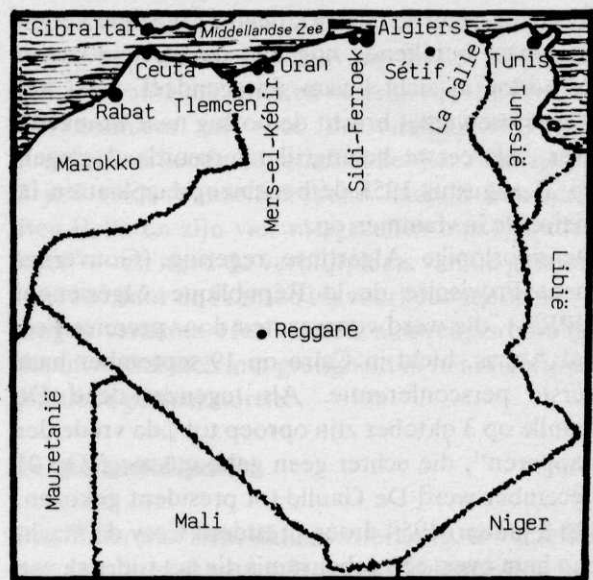
Kolonel Nasser, die Egypte als een dictator bestuurde, had het aangedurfd op 26 juli 1956 de nationalisatie van de Suezkanaalmaatschappij af te kondigen. Reeds in het begin van augustus hadden Londen en Parijs besloten tot militaire interventie. De Fransen troffen hun voorbereidingen in nauwe samenwerking met Israël, hetgeen de Engelsen zich niet konden veroorloven in verband

met hun nauwe betrekkingen met de Arabische wereld.

De Tiendaagse Oorlog die Israël met Egypte voerde, duurde van 28 oktober tot en met 7 november 1956. De Fransen namen de laatste zeven dagen van die oorlog deel aan de strijd, de Britten nog korter. De Fransen met 30.000 man, 200 vliegtuigen en een voldoende aantal oorlogsschepen. Ingevolge de Amerikaanse afzijdigheid en de Russische dreigementen werd het staakt-het-vuren op 7 november vrijwel overal van kracht. De laatste Franse troepen verlieten Port-Saïd op 22 december 1956.

Ondanks alles was Frankrijk in staat geweest tijdens 1956 in Algerije steeds een troepenmacht van minimaal 300.000 man op de been te houden. In de komende jaren zou die sterkte nog worden opgevoerd, hoewel de Fransen de oorlog nooit meer zouden kunnen winnen; zij wonnen wel een grote slag, namelijk die van Algiers. Inmiddels was de herinnering aan de beruchte ontvoering al verflauwd. Het wegvallen van Rabah Bitat had geleid tot de benoeming van zijn jonge en militante opvolger Saadi Yacef. Deze verzorgde niet alleen het in stand houden van de verbindingswegen, maar was tevens belast met het plegen van aanslagen op de Fransen op hun terrein. Yacef had zich ook weten te verzekeren van de medewerking van een aantal intelligente en tevens beeldschone jonge vrouwen, die uitsluitend werden gemotiveerd door hun oprechte nationalistische overtuiging. Onder meer werden zij opgeleid in het plaatsen van kneedbommen, waarmee zij omgingen zoals hun leeftijdsgenoten met een lippenstift. Ondanks hun acties en vele andere tegen het Franse gezag gerichte evenementen, zou Algiers voorlopig toch vast in Franse handen blijven.

De slag om Algiers werd gewonnen door de parachutisten van generaal Massu, die van 7 januari 1957 af het gros van de Franse troepenmacht in de hoofdstad vormden. Eerst hadden zij de staking gebroken die op 28 januari was begonnen. Na de arrestatie van Yacef, die er wel het leven afbracht, hadden de para's op 24 september het pleit beslecht. Bij de velen die de Algerijnse onafhankelijkheid voorstonden, had zich op 2 juli 1957 ook de latere president van de Verenigde Staten, senator John F. Kennedy, gevoegd. En bij degenen die in het moederland in woord en geschrift de strijd in Algerije afwezen, voegde zich even later de be-

Het Algerije van nu

roemde filosoof en essayist Raymond Aron (wiens overlijden op 17 oktober jl. door velen in West-Europa als een groot verlies wordt beschouwd). Over de Franse oliewinning in de Algerijnse Sahara, die met resultaat van 7 januari 1958 af werd geëxploiteerd, liet deze geleerde zich als volgt uit:

De beste manier voor Frankrijk om de Saharaolie kwijt te raken, bestaat uit het blijven koesteren van de wens tot behoud . . .

Het tumultueuze jaar 1958

Dat jaar gaf grote politieke verschuivingen te zien. Nadat op 21 mei 1957 het kabinet van Guy Mollet was gevallen, zouden in één jaar tijds in Parijs nog drie premiers (Bourgès-Maunoury, Gailard en Pflimlin) de macht uitoefenen. Deze snelle machtswisselingen werden voor een belangrijk deel veroorzaakt door de zich voortslepende oorlog in Algerije. In mei 1958 namen in Algiers de colons, ofwel „les pieds noirs”, met de steun van de Franse militaire top het heft zelf in handen, terwijl in Parijs de roep om een hernieuwd premierschap van generaal De Gaulle steeds luider werd. Het was vooral aan het ingrijpen van president René Coty te danken, dat op 1 juni 1958 De Gaulle als premier de macht kon overnemen. De generaal wilde niet alleen in Frankrijk orde op zaken stellen, hij had ook al een oplossing voor het Algerijnse probleem — die door velen niet zou worden onderschreven — in gedachten. Zijn bliksembe-

zoek aan Algerije (4 juni), deed de opstand verge-
ten, maar betekende nog niet dat het einde van
de oorlog in zicht kwam. Integendeel, want het
Algerijnse verzet bracht de oorlog naar Frankrijk
over. Als eerste belangrijke terreurdaad gingen
op 25 augustus 1958 de benzineopslagplaatsen in
Marseille in vlammen op.

De voorlopige Algerijnse regering (Gouverne-
ment Provisoire de la République Algérienne,
GPRA), die werd voorgezeten door premier Fer-
hat Abbas, hield in Caïro op 19 september haar
eerste persconferentie. Als tegenzet deed De
Gaulle op 3 oktober zijn oproep tot „de vrede der
dapperen”, die echter geen gehoor kreeg. Op 21
december werd De Gaulle tot president gekozen.
Op 8 januari 1959 droeg president Coty de macht
aan hem over, een gebeurtenis die het tijdperk van
de in feite al functionerende Vijfde Republiek of-
ficiel inluidde.

Ter vervanging van de sinds 1946 bestaande Fran-
se Unie werd in 1959 de „Franse Gemeenschap op
basis van vrijwilligheid” opgericht. Dat hield in
dat de lidstaten ook na het verwerven van hun on-
afhankelijkheid lid van die „Communauté” zou-
den kunnen blijven. Bij het bestuderen van de be-
palen van dat nieuwe instituut, konden de Al-
gerijnen tussen de regels door vaststellen dat de
Franse regering het idee van de integratie had la-
ten vallen. De op 16 september door Parijs afgege-
ven verklaring, dat Algerije het recht had op zelf-
beschikking en dat het vier jaar na de eventuele
vrede zou kunnen kiezen tussen onafhankelijk-
heid en autonomie binnen de Franse Gemeen-
schap, deed eigenlijk aan als mosterd na de maal-
tijd.

Toch bleken de Franse troepen tijdens de zomer-
maanden van 1959 in staat hun Algerijnse tegen-
standers in het nauw te brengen: de Franse opper-
bevelhebber, generaal Challe die op 12 december
1958 generaal Salan had opgevolgd, bestreed de
eenheden van het ALN met hun eigen tactiek.
Uiteindelijk liepen echter, evenals alle vorige,
ook deze Franse acties stuk. De bewering, „statis-
tisch zijn de Algerijnen al verslagen”, had beter
onuitsproken kunnen blijven.

De Gaulle drukt door

De president, die reeds geruime tijd het voortzet-
ten van oorlog in Algerije voor Frankrijk een veel

te zware opgave vond, nam nu het besluit deze
definitief te doen eindigen. Eerst werd generaal
Massu, die zich in het openbaar afkeurend over de
presidentiële plannen had uitgelaten, op 18 janua-
ri 1960 teruggeroepen; hij mocht van geluk spre-
ken dat hij, in plaats van de laan te worden uitge-
stuurd, tot gouverneur van Metz werd benoemd.
De daarop volgende beruchte „Barricadenweek”
in Algiers — toen de tegenstanders van De Gaul-
le's Algerijnse politiek in opstand kwamen —
duurde van 24 tot 30 januari; de Franse ultra's, de
militante leden van de „Organisation de l'Armée
Secrète” (OAS), openden zelfs het vuur op Franse
politietroepen. Maar een enkele gloedvolle re-
devoering van de president bleek al voldoende te
zijn om ook deze opstand te doen ineensorten.
Op 23 april werd ook generaal Challe op zijn beurt
weggepromoveerd.

Langs omwegen ontving de Franse regering op 10
juni 1960 een bijzonder bericht. Dat hield in dat
zowel bij vele prominenten in Algerije als bij de
leden van GPRA in Caïro de bereidheid aanwezig
was nu eindelijk met vredesbesprekingen te begin-
nen. Na een kort maar grondig onderzoek bleek
het bericht op waarheid te berusten. Persoonlijk
zette president De Gaulle het licht op groen. De
Algerijnse delegatie, geleid door Ben Yahia en de
advocaat Ahmed Boumendjel, werd na de landing
op Orly met groot vertoon van veiligheidsmaatre-
gelen naar Melun overgebracht. Daar bleven de
Algerijnse afgevaardigden verstoken van elke be-
wegingsvrijheid; contacten met Ben-Bella en de
zijnen, of met de pers, behoorden tot de onmoge-
lijkheden. Hun enige verbinding met de buitenwe-
reld bestond uit een directe telefoonlijn met de
GPRA in Caïro. De van 25 tot 29 juni 1960 duren-
de onderhandelingen mislukten totaal. De Franse
openbare mening boekte dat falen prompt op re-
kening van de president, terwijl de Parijse jeugd
de uitdrukking „De Honderdjarige Oorlog” ging
gebruiken.

Tegen het einde van september maakte Ferhat
Abbas een oriëntatiereis naar Moskou en Peking;
vooral in de Russische hoofdstad werd hem steun
op velerlei gebied toegezegd. Tijdens een zitting
van de Verenigde Naties werd op 20 december het
zelfbeschikkingsrecht voor Algerije erkend.

De op 14 januari 1961 in Parijs afgekondigde rege-
ling, die aan de instelling van autonome regerings-

organen in Algerije gestalte gaf, beïnvloedde in grote mate het gedrag van de leden van de OAS; die begonnen, voor de zoveelste maal, als wilden te keer te gaan. De daarna komende putsch van de Franse generaals (20-26 april) stuitte op veel weerstand. Vrijwel onmiddellijk bleek al dat het gros van de in Algerije gelegerde Franse dienstplichtigen absoluut gezagsgetrouw bleef. Mede daardoor kon deze revolte worden bedwongen door een triomferende De Gaulle.

Op 25 april 1961 brachten de Fransen bij Reggane in de Algerijnse Sahara nog een atoombom tot ontploffing; de echo daarvan galmde op 19 mei in Algiers na, en wel in de vorm van een aantal door de OAS gepleegde bomaanslagen.

In de periode van 20 mei tot 28 juli 1961 werden opnieuw, en ditmaal voor de eerste keer in Evian, vredesonderhandelingen gevoerd. Aangezien de Fransen onder meer bleven vasthouden aan een speciale status voor de Sahara — niet in de laatste plaats vanwege de olie! — leverden ook die besprekingen geen enkel resultaat op.

Na deze mislukking droeg Ferhat Abbas op 5 augustus 1961 in Caïro het premierschap over aan de felle Youssef-Ben-Khedda; deze benoemde de kundige Saad Dahlab tot minister van buitenlandse zaken. In Parijs werd goed begrepen wat die machtswisseling betekende: een intensivering van de oorlog en een moeilijk verloop van de eventuele komende onderhandelingen. Tot ieders verwondering leverde echter de tweede, op 7 maart 1962 begonnen, onderhandelingsronde van Evian snel resultaten op. Vooral de tact, de kennis van zaken en het geduld van mensen als de Franse afgevaardigde Louis Joxe en de nieuwe minister Saad Dahlab maakten het mogelijk dat op 18 maart 1962 het Akkoord van Evian werd ondertekend. Het staakt-het-vuren zou al de volgende dag ingaan; een verschrikkelijke oorlog, die bijna zeven en een half jaar had gewoed, was ten einde . . . De Algerijnen hadden bereikt, dat zij als baas in eigen huis op 1 juli 1962 een referendum over de onafhankelijkheid konden houden, en dat zij toch gebruik konden blijven maken van de Franse technologie. De overwonnen Fransen verheugden zich over de verkregen sportieve repatriëringmogelijkheden voor hun troepen en over het feit dat de baten van de Algerijnse oliewinning hen niet geheel waren ontnomen.

Op 17 juni werd ook nog een wapenstilstand geslo-

ten tussen het FLN en de OAS; de uittocht van de colons nam daarna een aanvang. In het volksreferendum van 1 juli spraken de Algerijnen zich vrijwel unaniem uit voor de onafhankelijkheid. Frankrijk erkende het onafhankelijke Algerije op 3 juli 1962. Vanzelfsprekend hadden inmiddels Ben-Bella en zijn vier metgezellen hun „gouden kooi” — zo werd de verblijfplaats van de geïnterneerden door de Fransen bij voorkeur genoemd — mogen verlaten. Het behoeft nauwelijks betoog, dat dit vijftal zich met gretigheid in het Algerijnse politieke gewoel stortte.

De onafhankelijkheid

Ben-Bella wist zich, althans voorlopig, te verzekeren van de steun van de asceet kolonel Boumedienne en diens twee trouwste volgelingen, de kolonels Ali Mendjli en Slimane. Op 15 augustus werd Algerije in de Arabische Liga opgenomen en op 4 oktober 1962 werd het land als lid toegelaten tot de Verenigde Naties. Inmiddels waren op 20 september de eerste algemene verkiezingen voor de Algerijnse Nationale Vergadering gehouden; de kersverse leden daarvan kwamen al op 26 september bijeen. Zij kozen Ferhat Abbas tot hun voorzitter en nog dezelfde dag werd Ahmed-Ben-Bella tot premier benoemd.

De nieuwe premier vertrouwde de portefeuille van defensie toe aan Boumedienne. De nieuwe grondwet werd op 28 augustus 1963 door de Nationale Vergadering goedgekeurd, hetgeen werd bevestigd door de uitslag van het op 8 september gehouden referendum. Daarmee was het FLN de enige wettelijk toegelaten partij geworden, terwijl het land de presidentiële bestuursvorm verkreeg. Op 15 september 1963 werd Ben-Bella tot president gekozen.

Het massale vertrek van de Fransen had zowel in de economie als in de administratie talrijke en hinderlijke open plaatsen doen ontstaan. Die situatie werd nog verscherpt doordat, zij het tegen een zekere vergoeding, het resterende Franse grondbezit werd genationaliseerd en ook — gedekt door de grondwet — het islamitische grootgrondbezit werd aangepakt.

De laatste Franse landmachteneenheden waren voor medio juni 1964 al teruggenomen; alleen de oorlogshaven Mers-el-Kébir bleef nog in Franse handen. ▷

Inmiddels was de koers van de Algerijnse buitenlandse politiek zich al duidelijk gaan aftekenen; gestreefd werd naar erg nauwe banden met de Sovjet-Unie en de andere Oostbloklanden, terwijl de betrekkingen met de Arabische staten het gebruikelijke sterk wisselvallige beeld vertoonden met uitzondering van die met Egypte en Syrië die permanent redelijk waren.

Ben-Bella's beleid werd in eigen land enorm bekritiseerd; vooral de slechte economische toestand en de daarmee gepaard gaande grote werkloosheid werden de president persoonlijk aangewreven. Het door de regering gebruikte argument van de kapitaalschaarste ging beslist niet op, want in 1963 hadden Parijs, Moskou en Peking resp. 1,3, 0,5 en 0,25 miljard (nieuwe!) Franse francs aan Algerije geleend. In de eerste helft van 1965 evolueerde de wankelende positie van de president in een onhoudbare. Het was de man die hem eerst de macht had toegespeeld, die hem nu de macht ontnam: de militaire opstand op 19 juni 1965 onder leiding van kolonel Boumedienne slaagde volkomen, en zonder enig bloedvergieten. De president werd afgezet en onder strenge bewaking geïnterneerd.

De gematigdheid wint veld

Boumedienne nam de leiding van de staat over, hoewel de functie van president (tijdelijk) werd afgeschaft. Zijn positie was dus enigszins vergelijkbaar met die van Fidel Castro in Cuba. In overeenstemming met zijn karakter geschiedde alles wat Boumedienne ondernam, geheel rechtlijnig. Zichzelf beschouwde hij als *de* exponent van het „positieve neutralisme”. De nauw tegen Moskou aanleunende opstelling werd vervangen door het onderhouden van niet meer dan goede betrekkingen met de Sovjet-Unie. Het wekte dan ook geen verwondering dat de communistische partij in Algerije werd verboden. Op 16 december 1967 belastte Boumedienne zichzelf tevens — voor alle zekerheid! — met het opperbevel over de strijdkrachten.

Hoewel de Fransen overeenkomstig het Akkoord van Evian de vlootbasis Mers-el-Kébir nog vele jaren hadden kunnen gebruiken, ontruimden zij die basis voortijdig, namelijk op 1 februari 1968. De marine van de Sovjet-Unie genoot in sommige Algerijnse havens — zoals in de oostelijk gelegen

kleine havenplaats La Calle — nog wel enkele faciliteiten, maar tot geruststelling van velen en van de Amerikanen in het bijzonder volgden de Russen in Mers-el-Kébir de Fransen niet op.

De machtsovername in Libië door kolonel Khadafi op 1 september 1969 werd door Algiers welwillend begroet.

Economische belangen prevaleren altijd

Algerije sloot met Tunesië op 6 januari 1970 een „Verdrag van vriendschap, goede nabuurschap en samenwerking”. Tunis kon bogen op een Algerijnse concessie, die het recht van mede-exploitatie inhield van de bij de Tunesische grens gelegen olievelden van El-Borma. Een Algerijnse overeenkomst met Marokko kwam op 28 mei 1970 tot stand; dit „Akkoord van Tlemcen” maakte een einde aan de zich sinds 1963 steeds voordoende grensincidenten tussen beide landen. Inmiddels hadden in april 1970 Boumedienne en Khadafi een Algerijns-Libische oliemaatschappij opgericht, waarna de uitstekende Algerijnse en de kwalitatief gelijkwaardige Libische olie in prijs werden verhoogd.

Ook het op 30 juni 1971 bereikte Frans-Algerijnse oliecompromis was een gebeurtenis van belang. Tevoren had Algerije de nationalisatie tot 51% van de meeste Franse oliemaatschappijen doorgezet (4 februari). Nu kregen, dank zij het compromis, de Fransen een redelijke vergoeding, waarnaast zij zich op hun beurt verplichtten de Algerijnse ruwe olie af te nemen tegen een prijs die ver boven die van de wereldmarkt lag. Tevens werd een Algerijns-Franse oliemaatschappij opgericht, hoewel dat Algiers daarna niet verhinderde ook nog met andere buitenlandse oliemaatschappijen in zee te gaan. De Algerijnse regering zag echter nooit over het hoofd dat de landen van de EG de belangrijkste handelspartners waren.

Een Algerijnse uitgang naar de Atlantische Oceaan?

In de jaren 1963-'64 werden in de Spaanse Sahara rijke fosfaatlagen aangetroffen, en bovendien werd er een grote — voor de economie uiterst belangwekkende — onderaardse waterrijkdom ontdekt. Einde 1975 brak ook voor dat gebied de dekolonisatie aan. Madrid had begrip voor de eisen

des tijds en knoopte onderhandelingen aan met twee van de drie landen, die zich aandienen met aanspraken op het omstreden gebied. Dat waren Marokko en Mauretanië, zodat Algerije buitenspel was komen te staan. De Algerijnse claim tot het verkrijgen van een corridor naar de Atlantische Oceaan werd internationaal als vergezocht en onwezenlijk beschouwd. Nog voor het einde van november 1975 sloot Spanje een overeenkomst inzake de gebiedsoverdracht aan Marokko en Mauretanië; de Spaanse terugtrekking uit het betwiste gebied werd op 26 februari voltooid.

Inmiddels had de onafhankelijkheidsbeweging voor de Sahara, „Polisario”, al enige bekendheid gekregen; door enkele, in ballingschap vertoevende, leden daarvan werd op 28 februari 1976 de „Arabische Democratische Republiek Sahara” uitgeroepen. Dat was voor Algerije, dat zich gepasseerd had geacht, koren op de molen, maar het verhinderde niet dat Marokko en Mauretanië op 14 april 1976 een verdrag sloten waarbij hun onderlinge grenzen werden vastgesteld en de gemeenschappelijke exploitatie van de bodemschatten werd geregeld. In die aangelegenheid bleef Algiers niet veel anders over dan politieke en militaire steun te verlenen aan de Polisariobeweging, die in de eerste plaats tegen Marokko was gericht. In mei 1976 gaf de Algerijnse regering de Verenigde Naties schriftelijk te kennen dat zij erop vertrouwde dat de „Arabische Democratische Republiek Sahara” door middel van een eventueel referendum de door haar begeerde onafhankelijkheid zou verwerven.

Franse erkenning van de verworven machtspositie

Het bezoek, dat president Giscard d'Estaing in april 1975 aan Algerije bracht, was van grote betekenis. Niet alleen zouden de Franse technische steun worden uitgebreid en de economische betrekkingen aanzienlijk verbeterd, maar tevens was van de gelegenheid gebruik gemaakt op het politieke vlak de laatste nog aanwezige scherpe kantjes te verwijderen. Overeenkomstig de nieuwe opvattingen van Parijs was het vroegere Franse gebiedsdeel als onafhankelijke staat uitgegroeid tot een volwassen natie, die bovendien een belangrijke Middellandse-Zeemogendheid was geworden.

Op 27 juni 1976 werd een volksreferendum gehou-

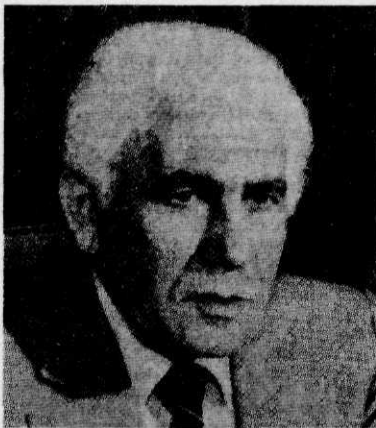
Houari Boumedienne (1927-1978)

den over het wel of niet aanbrengen van ingrijpende wijzigingen in de Algerijnse grondwet; de verkiezingsuitslag leverde de vereiste meerderheid op. De invoering van het nieuwe nationale handvest betekende voor Algerije onder meer, dat het land een „Staat van het Revolutionaire Socialisme” was geworden, en dat reeds bestaande zaken zoals het één-partijsysteem (FLN) en de islamitische staatsgodsdienst nog eens extra werden geaccentueerd. Verder werd de functie van president opnieuw ingesteld, een functie die automatisch aan Boumedienne toeviel.

Dat de positie van Algerije in noordelijk Afrika er inderdaad een van doorslaggevende betekenis was geworden, werd nog eens duidelijk onderstreept tijdens het gewapende conflict dat in juli 1977 tussen Egypte en Libië uitbrak. Alleen de bemiddeling van Boumedienne bleek al voldoende te zijn om Caïro en Tripoli te bewegen de koers te verleggen naar rustiger vaarwater.

In tegenstelling tot de succesvol verlopen buitenlandse politiek tijdens het bewind van Boumedienne, vertoonde de binnenlandse politiek echter een geheel ander beeld. Ondanks de Algerijnse rijkdom aan bodemschatten was het gros van de bevolking verre van welvarend; velen bleven permanent zonder werk en de kosten voor het levensonderhoud stegen eerder dan dat zij daalden. De Algerijnen zijn echter ongetwijfeld leergierig; zij hadden lering getrokken zowel uit de mentaliteit die tijdens de zeeschuimersperiode opgeld deed als uit het tijdperk van de Franse overheersing, en bovendien lagen de funeste gevolgen van Ben-Bella's beleid nog vers in het geheugen. Het was eerder logisch dan verwonderlijk dat vele Algerij-

President Chadli Benjedid

nen de Franse zegswijze „on se débrouille” naarstig in praktijk brachten. Met graagte werden gewoontes als zwart werken en het uitoefenen van lucratieve bijbaantjes aanvaard, en de zo verkregen verdiensten werden uitgegeven voor het aanschaffen van goede en modieuze kleding die clandestien uit Frankrijk werd, en nog wordt, betrokken. De in de grote steden wonende buitenlanders, die op vrije dagen een Algerijnse menigte zagen flaneren, kunnen dat beeld veelal bevestigen.

Het overlijden van president Boumedienne, op 27 december 1978, stelde de militaire top voor het probleem van zijn opvolging. Hoewel het een-partijsysteem de spil vormt van het regeringsbestel, was het onafhankelijke Algerije immers steeds een militaire staat geweest. Na veel wikken en wegen viel de keuze op de officier, die qua anciënniteit het meest in aanmerking kwam voor de bezetting van de vrijgekomen belangrijke positie. Zo werd Chadli Benjedid de nieuwe president.

Duidelijk waarneembare beleidswijzigingen

Chadli Benjedid (geboren 14 april 1929), die zich vroeger nooit op de voorgrond had gedrongen, manifesteerde zich al spoedig als een kordaat man die met flair zijn eigen visie op anderen kon overbrengen. Evenals zijn voorganger fungeerde hij als partijleider, en ook nam hij de portefeuille van defensie in eigen beheer. Zijn naaste medewerkers, zoals in de eerste plaats de ministers die in feite alleen als topadviseurs optreden, waren door de president streng geselecteerd. Ook nu waren het vrijwel uitsluitend hooggeplaatste militairen, die echter veel liberaler waren ingesteld dan hun

voorgangers; deze laatsten werden overigens een voor een uit hun politieke functies verwijderd.

In het nieuwe, door Chadli geïnspireerde vijfjarenplan werd geen plaats meer ingeruimd voor onzekere exportverwachtingen. Het Centrale Comité van het FLN liet eveneens soepelere geluiden horen; zo kreeg de particuliere sector meer kansen bij de nationale economie te worden betrokken. En voor het eerst sinds lange tijd kon de consument op de stedelijke markten weer groente en fruit betrekken, zij het dan voor hoge prijzen.

Ook Ahmed-Ben-Bella profiteerde van de nieuwe lente in de politiek, want hij werd op 31 oktober 1980 in vrijheid gesteld, maar toen de ex-president zich weer met de politiek ging bemoeien kreeg hij het welgemeende maar dringende advies maar liever te emigreren. Dus zette Ben-Bella voor de zoveelste keer voet op Franse bodem, ditmaal echter als vrijwillige balling.

Overigens werd onder het motto van het revolutionaire socialisme het bestaan van de militaire staat in Algerije gewoon geprolonged, hoewel op een manier die zowel in het binnen- als in het buitenland beslist aangenamer overkwam. Vanzelfsprekend werd ook de buitenlandse politiek gevoerd overeenkomstig de opvattingen van president Chadli Benjedid. Een rustig gevoerd beleid, dat vele positieve resultaten zou opleveren.

Na zijn installatie had de nieuwe president uiteraard de gebruikelijke bezoeken in het buitenland gebracht. Hij toonde zijn karakter door het verplichte bezoek aan Moskou niet onmiddellijk te brengen, maar pas op het moment dat hij zelf het geschiktste achtte. Verder bezocht hij vele hoofdsteden zoals die van China, India en Joegoslavië. Heel veel aandacht besteedde Chadli Benjedid aan de betrekkingen met de nabuurlanden; hij werd daarbij in de kaart gespeeld door zowel de Marokkaanse koning Hassan II als de Tunesische president Bourguiba, die in feite hetzelfde doel nastreefden, maar van die politiek zouden pas in 1983 de vruchten worden geplukt.

Tijdens het bezoek dat president Mitterrand in het begin van december 1981 aan Algiers bracht, werden de Algerijns-Franse betrekkingen nauwer aangehaald en uitgebreid. In vergelijking met het vroegere bezoek van Giscard d'Estaing aan Boumedienne, dat zeer correct maar voor alles koel was verlopen, kon de ontvangst die Mitterrand ten deel viel zeer hartelijk worden genoemd. In de

straten van Algiers bracht het publiek hem zelfs een ovatie: het was nog niet vergeten dat de huidige Franse president zich destijds een fervent tegenstander van de voortzetting van de oorlog in Algerije had betoond. Ook aan het begin van zijn Afrikareis van mei 1982 bezocht Mitterrand eerst Chadli om juist met hem van gedachten te kunnen wisselen.

Inderdaad leverde het jaar 1983 opvallend veel politieke overeenkomsten op. Overeenkomsten, die soms zelfs bizar aandoen, maar daarbij mag een karakteristiek gegeven nooit over het hoofd worden gezien: evenals in het Nabije Oosten was en is het ook in noordwestelijk Afrika nog steeds een haalbare kaart morgen de status van trouwste bondgenoot te verlenen aan de verklaarde vijand van vandaag, en omgekeerd.

In het geheim vond op 26 februari 1983 een onderhoud plaats tussen Hassan II en Chadli. Die ontmoeting verscherpte de tussen beide landen bestaande situatie niet, maar werkte veeleer als olie op de golven. Beide gesprekspartners waren ervan doordrongen dat de slepende oorlog van Marokko met de Polisariobeweging — waarbij Algerije indirect was betrokken — moeilijk een overwinnaar zou kunnen opleveren, maar het overleg leverde toch een positief resultaat op: in de eerste helft van maart werden in Algiers besprekingen gevoerd door een Marokkaanse vertegenwoordiger met leden van de Polisariobeweging. Aangezien deze laatste onderhandelingen zich hadden afgespeeld onder grotere geheimhouding dan die tussen de staatshoofden, kon en kan ook nu nog de Marokkaanse vorst — voor binnenlands gebruik — de stelling verkondigen dat een dergelijk onderhoud tot de onmogelijkheden behoort. De Algerijnse president was zijnerzijds wel zo verstandig door zijn stilzwijgen Hassan geen gezichtsverlies te bezorgen.

In dat verband wordt het begrijpelijk, dat de tijd waarin Bourguiba als pion van het Westen werd gedoodverfd voorgoed voorbij was; zijn vele en goed bedoelde bemiddelingspogingen werden nu niet alleen aanvaard maar zelfs op prijs gesteld. In aanwezigheid van de presidenten Bourguiba en Pertini stelde president Chadli medio maart de pijpleiding in werking die via Tunesië het Algerijnse aardgas naar Italië overbrengt. Van die gelegenheid werd door Bourguiba en Chadli gebruik gemaakt om het Algerijns-Tunesische „Verdrag

van Vriendschap en Eendracht” te ondertekenen. Op 29 maart sloot Algerije met Libië een verdrag inzake de toekomstige (!) politieke unie van beide landen. Die gebeurtenis was beslist niet wereldschokkend, want Libië had immers al met zovele andere Arabische staten zelfs veel verder gaande verdragen gesloten. Het was veel belangrijker, dat door toedoen van Chadli Khadafi's rechterhand Jalloud in Rabat ging onderhandelen.

Op 29 mei 1983 werden de, in 1976 verbroken, diplomatieke betrekkingen tussen Algerije en Marokko hersteld; in Rabat waren de Marokkaanse premier Bouabid en de Algerijnse minister Yala tevens overeengekomen dat in de toekomst beide landen elkaar, zowel op economisch als op cultureel gebied, de bal zoveel mogelijk zouden toespeelen.

Kolonel Khadafi bracht eind juni 1976 op zijn beurt een bezoek aan Marokko; na afloop van hun besprekingen maakten koning Hassan en president Khadafi bekend, dat een referendum in het omstreden Saharagebied een waardig einde aan de slepende oorlog zou maken. Ondanks de orakelspreuken die Khadafi daarna ten beste gaf, werd het echter kort daarna zonder meer duidelijk dat hij zijn steun aan de Polisariobeweging aanzienlijk had verminderd. Na twee dagen uitgebreid van gedachten te hebben gewisseld over de bevordering van de integratie tussen beide landen, kwam de Tunesische premier Mohammed M'zali op 21 juli geestdriftig van zijn bezoek aan de Libische hoofdstad terug. Bijna zou men nu kunnen aannemen dat voor de Maghreblanden en hun naaste burenen eindelijk de cirkel van verzoening en politieke samenwerking was gesloten, maar in het bijzonder voor deze landen blijft de toekomst geheel onvoorspelbaar. Wel staat als een paal boven water dat, voornamelijk door toedoen van president Chadli Benjedid, Algerije een belangrijke internationale sleutelpositie heeft verworven.

De strijdkrachten

Overeenkomstig de jongste gegevens (september 1983) omvatten de Algerijnse strijdkrachten 140.000 man. Voor de drie onderdelen van de strijdmacht duurt de dienstplicht zes maanden. De landmacht, die 120.000 man telt, beschikt onder meer over drie pantservedivisies, drie zelfstandige tankbataljons, twee bataljons parachutisten

en twaalf compagnieën woestijntroepen en kan 680 tanks (vier soorten), 150 pantserauto's en 500 speciale gevechtsvoertuigen voor de infanterie (MICV's) in het veld brengen.

De kleine marine, met een personeelssterkte van 8000 man, heeft onder meer in de vaart twee fregatten, drie korvetten, een aantal kleinere vaartuigen en sinds kort tevens één (oefen)onderzeeboot van de Russische R-klasse.

De luchtmacht heeft een personeelsbestand van 12.000 man; zij kan 306 gevechtsvliegtuigen benevens 37 bewapende helikopters in actie brengen.

Het door deze strijdkrachten gebruikte materieel is hoofdzakelijk van Russische makelij, maar de laatste jaren wisten ook de Franse en de Italiaanse wapenindustrieën enkele bescheiden opdrachten in de wacht te slepen.

Literatuur

P. Robin — *l'Insurrection de la grande Kabylie en 1871*.
H. Charles - La Vauzelle Éditions militaires, Parijs (1902).

C. de Gaulle — *Mémoires de guerre. l'Unité 1942-1944*.
Librairie Plon, Parijs (1956).

M. Déon — *l'Armée d'Algérie et la pacification*. Librairie Plon, Parijs (1959).

De gendarmerie, die op militaire leest is geschoeid, heeft een sterkte van 24.000 man.

Ten slotte

Ingevolge zijn afspraak met president Mitterrand, arriveerde op 7 november 1983 president Chadli Benjedid in Parijs voor het brengen van zijn officiële tegenbezoek. Na de beëindiging van de oorlog in 1962 was dit staatsbezoek het eerste, dat een Algerijnse president aan Frankrijk bracht. Het voortreffelijk georganiseerde bezoek verliep emotioneel, maar er viel geen enkele wanklank te beluisteren. Integendeel zelfs, want nu kon eindelijk worden vastgesteld, dat de wederzijdse en welgemeende verzoening inderdaad een feit was geworden!

C. Huisman — *Bourguiba*. Kruseman, Den Haag (1963).

Hocine-Aït-Ahmed — *La guerre et l'après-guerre*. Éditions de Minuit, Parijs (1964).

S. Davids — *Clemenceau*. Kruseman, Den Haag (1965).

A. Horne — *A savage war of peace. Algeria 1954-1962*. MacMillan London Ltd., Londen (1977).

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

H. Korthuijs

luitenant-kolonel der artillerie, c-NWES

De rol van kernwapens in de NAVO-strategie

Met belangstelling begon ik kennis te nemen van het artikel in dit vaktijdschrift waarin de lezer werd voorgehouden dat er een hemelsbreed verschil aanwezig moet worden geacht tussen kerntaken en kruisvluchtwapens. Al lezende groeide mijn verbazing. Mijn belangstelling werd al direct gaande gemaakt door de eerste zin, waarin werd gesteld dat de kernwapenproblematiek dermate complex is dat een rationele benadering slechts mogelijk is met een systematische methodiek: in mijn huidige functie als commandant van de Nuclear Weapons Employment School (NWES) in Breda zou ik misschien kunnen profiteren van wijze lessen die hier wellicht werden aangereikt. Ter verduidelijking diene dat die functie is gericht op doctrines en procedures betreffende het tactische gebruik van kernwapens, en de volgende taken omvat:

- het verkrijgen en bewaken van kennis;
- het uitdragen en op peil houden van die kennis aan/bij daarvoor in aanmerking komend personeel van de Koninklijke landmacht;

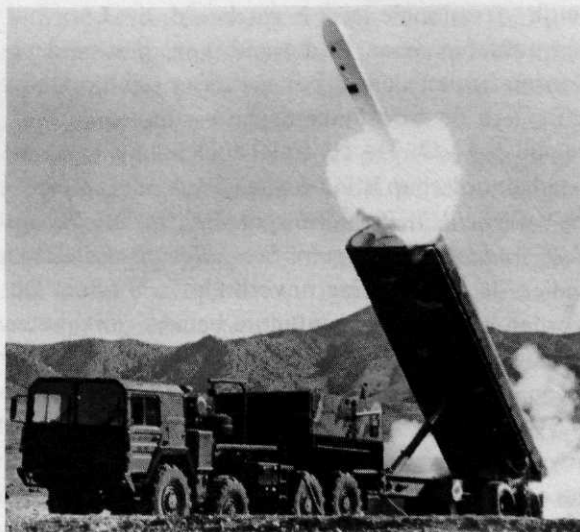
Zoals redelijkerwijs kon worden verwacht, heeft het artikel „Tussen kerntaken en kruisvluchtwapens bestaat een hemelsbreed verschil” van ktz b.d. Van de Griendt (Mil. Spect. 152 (1983)(11)491) inderdaad geleid tot reacties van op dat terrein zeker niet minder deskundigen. In dit nummer blijkt daarvan in de rubriek Meningingen van Anderen. Omdat uit enkele ontvangen reacties kon worden opgemaakt dat de totale samenhang niet iedereen geheel duidelijk is, verzocht de redactie lkol Korthuijs, commandant van de Nuclear Weapons Employment School, zijn aanvankelijk voor de rubriek Meningingen van Anderen bedoelde bijdrage om te werken tot een artikel dat tot beter begrip van de onderhavige problemen zou kunnen leiden en tevens zou kunnen dienen ter weerlegging van misvattingen zoals die konden zijn voortgevloeid uit de door ktz Van de Griendt gepropageerde visie. De lezer moge daarom worden geadviseerd deze uiteenzetting te lezen c.q. bestuderen samen met het meergenoemde artikel en de daarop aansluitende discussie op de bladzijden 138 en 143.

— het adviseren van commandanten en autoriteiten over het tactische gebruik van kernwapens.

Bovendien is de NWES nauw betrokken bij alles wat zich binnen het Nederlandse legerkorps rond het vraagstuk „tactisch gebruik van kernwapens” afspeelt.

Uit hoofde van mijn functionele interesse moest ik het wel als een teleurstelling ervaren dat vernoemd artikel de bepleite systematische methodiek beperkt tot de rechtstreekse Nederlandse betrokkenheid bij de kernbewapening, en volstaat met het onderscheiden van twee verschillende concepties, te weten de bestaande Nederlandse „kerntaken” enerzijds, en de plaatsing van nucleaire kruisvluchtwapens op Nederlands grondgebied anderzijds. Bedenklijk is het, dat eigenlijk in één adem het níét maken van dat onderscheid aan enkele hoogwaardige publikaties maar meteen als *tekortkoming* wordt verweten. Vervolgens etaleert het artikel een onjuist beeld van de militaire bevelvoering en het functioneren van de NAVO, uitgaande van de tweeledige conceptie,

US ground launched cruise missile (GLCM)

en presenteert een tabel (blz. 491) waarin weliswaar Nederlandse „kerntaken” worden gesteld tegenover op Nederlands grondgebied te stationeren kruisvluchtwapens maar waarin aspecten als *introdunctietijd, inzetbaarheid, lanceerpositie, bereik, doelgebied* en *naast hoger bevel* niet geheel met de werkelijkheid in overeenstemming zijn. Daarbij komt dat het kruisvluchtwapen als strategisch wapensysteem wordt betiteld, terwijl elders wordt verwezen naar SALT I en II. Voorts wordt de indruk gewekt als zou de NAVO-bevelsstructuur pas in crisistijd worden geactiveerd, en zouden de Nederlandse kerntaken eerst in een „later” stadium van de vijandelijkheden aan bod komen.

Al met al een reeks van punten die de toets van een redelijke kritiek niet kunnen doorstaan, en die mij ertoe brachten mijn visie op de totaliteit van het vraagstuk aan de lezers voor te leggen. Uiteraard heb ik daarbij vermeden te putten uit hetgeen mij uit hoofde van mijn functie bekend is uit geclassificeerde bronnen; de hierna volgende uiteenzetting is volledig gebaseerd op wat elke geïnteresseerde lezer ook zelf zou kunnen naslaan in open bronnen zoals vermeld in de literatuuropgave aan het einde van dit artikel.

Systematische benadering

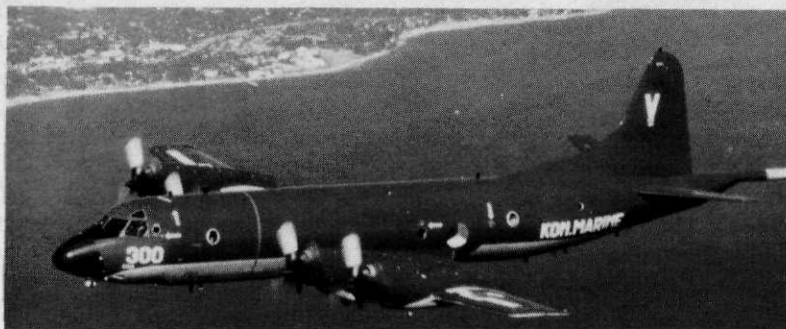
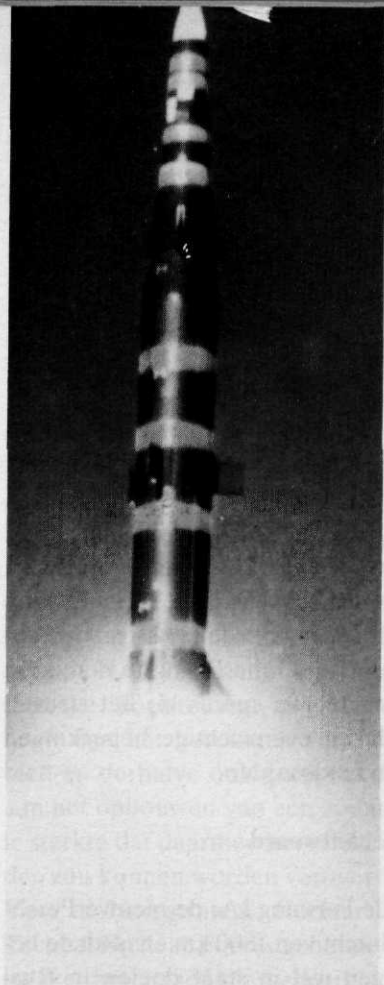
Inderdaad kan terecht worden gesteld dat de kernwapenproblematiek zo complex is dat een rationale benadering daarvan slechts mogelijk is met een systematische methodiek. Ook ik prefereer een systematische aanpak, maar dan toch een die werkelijk op rationale leest is geschoeid: het kernwapenprobleem voor Nederland kan niet anders worden gezien dan in het licht van ons lidmaatschap van de Noordatlantische verdragsorganisatie, de NAVO. De centrale doelstelling van dat bondgenootschap is, *oorlog te voorkomen en vrede en veiligheid in het verdragsgebied te handhaven door middel van een geloofwaardige afschrikking*. Indien de afschrikking onverhoopt zou falen, zal worden getracht het conflict te beëindigen op een zo laag mogelijk geweldsniveau.

Voor de uitvoering van die strategie moet de NAVO in staat zijn elke aanval af te slaan op het niveau van geweld waarvoor de aanvaller heeft gekozen. Tevens moet de NAVO de agressor duidelijk maken dat hij ernstige risico's loopt die be-

paald niet in verhouding staan tot de voordelen die hij eventueel denkt te kunnen behalen. Deze strategie van *flexibility in response* vergt dat de NAVO dan ook beschikt over middelen waarmee die strategie metterdaad in praktijk kan worden gebracht. Met andere woorden: tegenover elk denkbaar middel van de tegenpartij dient iets gelijkwaardigs beschikbaar te zijn om de ander het gebruik van diens capaciteit te kunnen „ontraden”. Dat vereiste wordt wel kort en bondig samengevat als „to have an option is to deter an option”.

De bedoelde middelen bestaan uit conventionele strijdkrachten en kernwapens. De conventionele middelen dienen zowel voor afschrikking als om een beperkte aanval tot staan te brengen en een grootscheepse aanval zolang en zoveel mogelijk af te weren. De kernwapens zijn in eerste instantie bestemd voor de afschrikking. Zolang het NAVO-grondgebied en/of de strijdmacht niet wordt aangevallen, zullen geen kernwapens worden ingezet ter verdediging van het NAVO-territoir. Indien in een onverhoopt toekomstig conflict eventueel kernwapens zouden worden gebruikt, verandert het karakter van de oorlog in een dreiging met kansen op grootscheepse vernietiging.

De eerste kernwapenexplosie in een conflict heeft strategische betekenis, en gezien de strategische gevolgen van elke eerste kernwapeninzet is het moeilijk een scheiding te maken tussen strategische en tactische kernwapens. Bovendien moet worden bedacht dat het niet zozeer de wapens zijn als wel de doelen waartegen zij worden gebruikt, die bepalend zijn voor de strategische dan wel tactische effecten die ermee worden gesorteerd. Tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten zijn echter bilaterale overeenkomsten gesloten ter beperking van de strategische wapens en in die strategische-wapenbeperkingsovereenkomsten SALT (strategic arms limitation talks) is nauwkeurig aangegeven welke kernwapeninzetmiddelen eronder vallen. Dat zijn, in grote lijnen, de ICBM (intercontinental ballistic missile) met een bereik van meer dan 3000 zeemijlen (circa 5500 km); de SLBM (submarine launched ballistic missile) en de zware bommenwerpers, ook die welke zijn uitgerust met ALCM (air launched cruise missile) of ASBM (air to surface ballistic missile) met een bereik van meer dan 600 km. Die inzetmiddelen worden beperkt qua aantal en karakteristieken. Alle niet onder deze kwalificatie vallende kernwapeninzet-

◀ US Pershing II missile   ▲ Orion   ▼ Nike, Nederlandse bijdrage in de luchtverdediging

middelen werden vroeger aangeduid als tactische kernwapens, en later deels „theaterwapens” genoemd. (Volledigheidshalve moet worden opgemerkt dat de juiste benaming zou moeten zijn „wapens, bestemd voor gebruik binnen het operatietoneel.”) Tegenwoordig worden de strijdkrachten in de NAVO-terminologie als volgt onderscheiden.

1. Strategic Nuclear Forces.
2. Non-strategic or „other” Nuclear Forces
  - a. Intermediate-range Nuclear Forces (INF):
    - Longer Range INF missiles (LRINF) met een bereik van ca. 1000 tot ca. 5500 km;
    - Shorter Range INF missiles (SRINF) met een bereik van ca. 150 tot ca. 1000 km;
    - INF aircraft;
  - b. Short Range Nuclear Forces met een bereik van minder dan ca. 150 km;
  - c. Maritime or sea-based Nuclear Forces.
3. Conventional Forces.

(Sommige bronnen vermelden afwijkende afstanden; de onderlinge verschillen zijn echter nagenoeg verwaarloosbaar.)

Verstoring van het evenwicht

De totale vernieuwing van het nucleaire arsenaal in de jaren '70 en het ontwikkelen en — sinds 1977 — plaatsen van de SS20 door de Sovjet-Unie betekende dat het bestaande nucleaire evenwicht naar de mening van de NAVO-regeringen werd verstoord.

De SS20 is een lanceerinrichting voor surface-to-surface missiles met een dracht van circa 5000 km, die als zodanig — zie onder 2a — níét kan worden gerekend tot de strategische middelen en derhalve ook níét valt onder de SALT-bepalingen. Per missile worden drie onafhankelijk te richten kernwapens vervoerd waarmee alle denkbare doelen in West-Europa kunnen worden bereikt. Medio 1982 waren er al 315 lanceerinrichtingen operationeel, en nog steeds gaat het installeren van nieuwe systemen onverdroten voort. De daaruit resulterende dreiging voor geheel West-Europa, uitgaande van de Sovjet-Unie, kon sindsdien in voorkomend geval uitsluitend worden beantwoord met het inzetten van de Strategic Nuclear Forces dan wel vliegtuigen. De in de Duitse Bondsrepubliek

opgestelde Pershing IA kon bezwaarlijk als een mogelijk antwoord worden beschouwd, omdat het bereik — ongeveer 750 km — verhinderde doelen op Russisch grondgebied te treffen. Ook op een door vliegtuigen te leveren antwoord kon niet ten volle worden gerekend omdat het doordringen daarvan tot boven het Russische territorium, waar de SS20 staat opgesteld, bepaald niet kan worden gegarandeerd aangezien de Sovjetrussische luchtverdedigingscapaciteit sterk is opgevoerd.

Teneinde nu de voor de „flexibility in response” vereiste opties te kunnen openhouden, zocht de NAVO naar mogelijkheden die een antwoord zouden kunnen geven op een eventuele inzet van SS20's tegen doelen in West-Europa zònder dat onmiddellijk zou moeten worden gegrepen naar het enige resterende middel van de Strategic Nuclear Forces. Het resultaat van dat onderzoek mondde uit in het zogenaamde NAVO-dubbelbesluit van 12 december 1979, waarin onder meer staat vermeld:

Terwijl de Sovjet-Unie haar overwicht op het gebied van de LRTNF (Long Range Theater Nuclear Forces) zowel kwalitatief als kwantitatief heeft vergroot, zijn de LRTNF-mogelijkheden van het Westen niet aangepast (. . .) Deze ontwikkelingen vonden plaats tegen de achtergrond van een groeiend Sovjetrussisch potentieel en het bereiken van pariteit met de VS op het vlak van de intercontinentale wapens (. . .) Er zou twijfel kunnen ontstaan aan de geloofwaardigheid van de afschrikingsstrategie van de NAVO, omdat de aandacht zou worden gevestigd op het bestaan van een lacune in het spectrum van NAVO's nucleaire mogelijkheden om een antwoord te geven op agressie (. . .) Dienovereenkomstig besloten de ministers de LRTNF van de NAVO te moderniseren, door in Europa een aantal vanaf de grond te lanceren wapensystemen te plaatsen, te weten 108 Pershing II, ter vervanging van de bestaande Pershing IA, en 464 Ground Launched Cruise Missiles (GLCM) (kruisvluchtwapens). Alle landen die thans deel uitmaken van de geïntegreerde verdediging zullen aan dit programma deelnemen: de wapensystemen zullen worden geplaatst in een aantal geselecteerde landen (. . .) ; 1000 Amerikaanse nucleaire ladingen zullen zo spoedig mogelijk uit Europa worden teruggetrokken en de nieuwe 572 moeten worden ingevoerd in dat gereduceerde niveau (. . .) De ministers onder-

steunen de beslissingen die de VS hebben genomen om over reducties van deze wapens met de SU te onderhandelen langs de volgende lijnen, die zijn uitgewerkt in intensieve consultaties binnen het bondgenootschap (. . .) De behoefte van de NAVO aan de theater nucleaire middelen zal worden onderzocht in het licht van concrete resultaten bereikt door onderhandelingen.

Naar aanleiding van dat dubbelbesluit heeft de Nederlandse regering op 12 december 1979 verklaard de redenen te delen die aan het besluit ten grondslag lagen, doch op dat ogenblik niet in de positie te zijn te beslissen over de stationering van de G(round) L(aunched) C(ruise) M(issiles) op haar grondgebied, maar voornemens te zijn omstreeks december 1981 een beslissing te nemen in het licht van de mate van succes bij het streven naar doeltreffende en evenwichtige beperkingen van de LRINF aan beide zijden.

Aanpassing van het antwoord

De opvolger van de Pershing IA, de nieuwe Pershing II, heeft een dracht van 1800 km en is uit de bestaande opstellingen wèl in staat doelen in Rusland te bereiken; Moskou en een groot deel van de Strategische Nucleaire Strijdkrachten van de Sovjet-Unie liggen evenwel bûften de reikwijdte.

De GLCM heeft een bereik van circa 2500 km en kan één kernwapen vervoeren. Beide systemen zijn bedoeld om de Sovjet-Unie in voorkomend geval te weerhouden van een aanval met de SS20's uit Rusland, door duidelijk te maken dat het Westelijke antwoord op een dergelijke agressie níét de andere Warschau-Pactlanden zal treffen maar de agressor zelf. Indien dus uit Rusland een aanval met SS20's zou worden ondernomen, is de thans in het opbouwstadium verkerende LRINF in staat een „aangepast antwoord” te verzekeren.

Richtlijnen en procedures

Dat in het nu volgende gedeelte de onder de SALT vallende Strategic Nuclear Forces buiten beschouwing worden gelaten, is omdat ten aanzien daarvan kan worden gesproken van een zekere mate van gelijkheid (pariteit). Ook een beschouwing over de conventionele krachtsverhoudingen wordt achterwege gelaten, in het bijzonder

F-104G Starfighter

omdat een vergelijking van de wederzijdse krachten op dat terrein in alle gevallen nadelig uitvalt voor de NAVO die, uit hoofde van haar louter defensieve doelstelling, geen andere oogmerken heeft dan het beveiligen van het eigen grondgebied en derhalve ook geen enkele behoefte heeft aan het opbouwen van een zodanige conventionele sterkte dat daarmee het territorium van andere landen zou kunnen worden veroverd en/of bezet.

Voor de Non-strategic Nuclear Forces — vroeger Tactical Nuclear Forces geheten — zijn richtlijnen inzake het „tactisch gebruik van kernwapens” vastgesteld door de landen die zijn verenigd in het Defence Planning Committee (DPC), dat wil zeggen de NATO Council (NAC) zonder Frankrijk. Voorts zijn in 1969 door de ministers in het DPC algemene richtlijnen opgesteld voor de consultatieprocedures die moeten worden toegepast alvorens van kernwapens kan worden gebruik gemaakt.

Die richtlijnen zijn gebaseerd op drie terzake reeds eerder genomen beslissingen, te weten de richtlijnen van Athene die in 1962 door de NAVO-Raad werden vastgesteld, de richtlijnen van Den Haag waartoe in 1968 werd besloten door de leden van de Nuclear Planning Group (NPG) en de beslissing die in 1969 werd genomen in Londen in een ministeriële vergadering van de leden van de NPG.

De procedures omvatten onder meer de volgende stelregels.

— Elke aanvraag of elk voorstel voor het gebruik van kernwapens ter verdediging van de NAVO, afkomstig van hetzij de regering van een lidstaat hetzij een Major NATO Commander (SACEUR, SACLANC of CINCHAN), wordt gezonden naar alle rege-

ringen van de in het DPC vertegenwoordigde landen alsmede naar het DPC zelf.

— In een DPC-vergadering hebben de regeringen de mogelijkheid hun standpunten over die aanvraag of dat voorstel kenbaar te maken.

— Die standpunten worden ter kennis gebracht van de regeringen van die landen die de wapens in eigendom hebben (VS en VK), waarna de regeringsleiders van de betrokken „Nuclear power” beslissen of al dan niet toestemming wordt gegeven voor het inzetten van hun kernwapen(s).

— Aan de standpunten van de landen die het meeste bij de inzet zijn betrokken, zal „special weight” worden gegeven; dat zijn de landen op en/of van wier grondgebied de wapens worden ingezet, het land dat de wapens bezit, en de landen die de inzetmiddelen bemannen of leveren.

— De beslissing van de Nuclear power wordt gestuurd naar de regeringen, het DPC en de Major NATO Commander(s).

— De mogelijkheden voor consultatie hangen af van de soort agressie. Bij een grootscheepse aanval met kernwapens neemt de president van de Verenigde Staten de beslissing tot inzet; consultatie is dan niet mogelijk. In alle andere gevallen vindt consultatie met bondgenoten plaats.

In de Politieke Richtlijnen voor het tactisch gebruik van kernwapens staat onder meer vermeld dat kernwapens in de eerste plaats bijdragen aan een geloofwaardige afschrikking. Indien de afschrikking faalt, zal de NAVO trachten de integriteit van haar grondgebied te behouden of te herstellen door drie mogelijke, in escalatie oplopende, reacties, te weten: „Direct defence”, „Deliberate escalation”, en „General nuclear response”. ▷

De „direct defence”-optie houdt in dat elke aanval van de tegenstander op het door hem gekozen geweldsniveau tot staan dient te worden gebracht. In het geval dat de tegenstander conventioneel aanvalt, wordt de verdediging conventioneel gevoerd. Bij een nucleaire aanval is een beantwoording met kernwapens, indien toegestaan door de politieke autoriteiten, mogelijk. In elk geval wordt de tegenstander geconfronteerd met een escalatiegevaar.

De „deliberate escalation” kan nodig zijn als antwoord op een massale aanval met conventionele middelen, die door de NAVO conventionele strijdkrachten niet tot staan kan worden gebracht. In dat geval zal de NAVO moeten besluiten als eerste kernwapens in te zetten. Dat zeer moeilijke besluit zal worden voorafgegaan door uitgebreide consultaties en dient voornamelijk te worden gezien als een signaalfunctie met de fundamentele doelstelling „de tegenstander ertoe te brengen de politieke beslissing te nemen zijn aanval te staken en zijn troepen terug te trekken”.

Als hij dat signaal niet ter harte neemt, loopt hij het risico van een „general nuclear response”, waarbij zowel de strategische als de niet-strategische kernwapeninzetmiddelen zullen worden ingezet ter vernietiging van zijn totale nucleaire, militaire en industriële capaciteit.

Voor de uitvoering van de „directe defense” in een nucleair begonnen conflict en voor de „deliberate escalation”-optie moet de NAVO kunnen beschikken over verschillende kernwapenopties, die selectief kunnen worden ingezet. Alle opties zijn gericht op de fundamentele doelstelling: „Beëindiging van het conflict op het laagst mogelijke geweldsniveau”. Die politieke doelstelling houdt in dat een selectief gebruik van kernwapens als zodanig voor de tegenstander herkenbaar moet zijn, redenen waarom zo’n inzet beperkt dient te zijn in aantal, tijd en gebied/doelen om de tegenstander duidelijk te maken dat de NAVO het conflict wenst te beperken en dat, om beëindiging van de agressie te kunnen afdwingen de NAVO zelfs bereid is kernwapens in te zetten. Voor een doelmatige reactie zal, voorafgaande aan de inzet, aan de tegenstander dan ook de na te streven doelstelling worden bericht alsmede aard en omvang van de in te zetten wapens. Een eventuele vervolgactie, waarbij de NAVO streeft naar beëindiging van het

conflict, is ook in dit geval afhankelijk van de reactie van de tegenstander.

De militaire mogelijkheden voor een selectief gebruik zijn:

- inzet van atomic demolition munition;
  - inzet van kernwapens tegen luchtdoelen;
  - inzet van kernwapens tegen doelen ter zee;
  - inzet van kernwapens op vijandelijke aanvallende eenheden;
  - inzet van kernwapens tegen doelen dieper in vijandelijk gebied;
- of combinaties van deze mogelijkheden.

Welke mogelijkheid in welke gevallen zal worden uitgevoerd, zal afhangen van de omstandigheden ten tijde van een conflict. De onzekerheid daarover vormt volgens generaal Haig ook een bijdrage aan het voorkomen van conflicten:

In order to insure credible deterrence, we rely on a flexible response strategy whose core is uncertainty.

Bij een eventuele keuze dienen de onderstaande factoren in beschouwing te worden genomen:

- uitwerking op de vijand;
- uitwerking op eigen troepen;
- uitwerking op burgers en hun eigendommen van beide partijen;
- invloed op de totale militaire en politieke situatie;
- invloed op de plaatselijke militaire situatie;
- escalatiegevaar.

Het behoeft naar mijn mening geen betoog dat de NAVO zal kiezen voor een doelmatige mogelijkheid die het conflict op het laagst mogelijke niveau van geweld kan beëindigen.

Nederlands aandeel in de kernwapentaken

De Nederlandse strijdkrachten beschikken over mogelijkheden voor het inzetten van Amerikaanse kernwapens. De inzetmiddelen zijn door de Verenigde Staten geïntegreerd in de NAVO-strijdkrachten, en wel op verzoek van Europese bondgenoten. De kernwapens blijven, tot het moment waarop zij metterdaad mogen worden ingezet, volledig in handen van de Amerikanen.

Nederland levert een bijdrage aan de uitvoering van de NAVO-strategie die primair is gericht op oorlogsvoorkoming door afschrikking en secun-

Nieuwste aanwinst: F-16 Falcon

dair — indien de afschrikking heeft gefaald — op beëindiging van een conflict op het laagst mogelijke niveau van geweld.

Voor de *Koninklijke landmacht* beschikt Nederland in dat kader over kernwapeninzetmiddelen waarmee zo nodig de inzet tegen vijandelijke eenheden kan worden gerealiseerd, ter ondersteuning van de operaties van ons legerkorps. Momenteel bestaan die middelen uit één afdeling 8 inch (203 mm) houwtiser die acht vuurmonden telt en één afdeling van zes lanceerinrichtingen voor de Lance. Als enig legerkorps in de centrale sector kan het Nederlandse 1 Lk níét de 155 mm houwtiser gebruiken voor nucleaire inzet.

De 8 inch houwtiser heeft een bereik van nog geen 20 km en zal daarom voor het uitvoeren van nucleaire opdrachten vrij dicht achter de voorste lijn in stelling moeten komen. In verhouding tot het geringe aantal van die middelen moet de kwetsbaarheid ervan dan ook zeer groot worden genoemd. De invoering van de 8 inch houwtiser als „nuclear capable”-systeem vond, evenals de introductie van de kernwapens, plaats in 1962; de Lance, met een bereik van ca. 110 km, werd aanvankelijk aangeschaft voor conventioneel gebruik en eerst in 1980 als „nuclear capable” in de slagorde opgenomen.

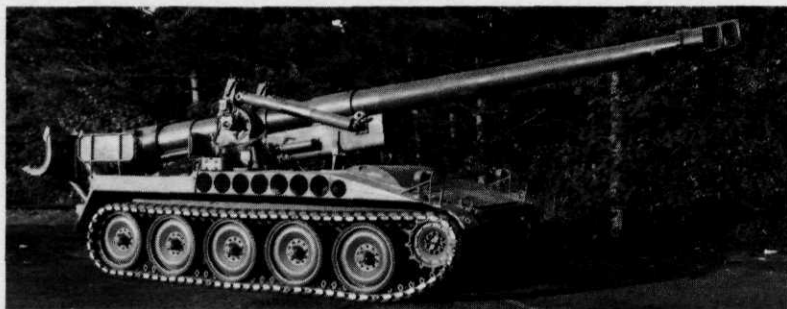
In het algemeen zullen de te bestrijden doelen zich vrij dicht bij de eigen troepen bevinden en bestaan uit zogenaamde „Mobile land battle targets”. Bijgevolg ligt het voor de hand dat inzet boven het NAVO-grondgebied het waarschijnlijkste zal zijn. Het vermogen van de te gebruiken wapens is verhoudingsgewijs gering, en het effect van de kernstraling — waarmee vijandelijk personeel buiten gevecht kan worden gesteld — zal in het algemeen verder reiken dan de luchtdrukwerking die het vijandelijke materieel — in het bijzonder de gevechtsvoertuigen — kan uitschakelen. Om ongewenste schade te voorkomen, zullen de wa-

pens „fall-out safe” moeten worden ingezet mede om de kans op schade aan burgers en eigendommen tot een minimum beperkt te kunnen houden. De mogelijkheid zulke ongewenste effecten nog meer te vermijden en bovendien het aantal voor het buiten gevecht stellen van de vijandelijke gevechtskracht vereiste wapens zo klein mogelijk te houden, deed zich voor toen een voor het bestrijden van dergelijke doelen bij uitstek geschikt wapen — het „enhanced radiation reduced blast weapon” — werd ontwikkeld, dat echter niet kon worden ingevoerd, mede doordat de politieke besluitvorming onder sterke druk kwam te staan van een deel van de publieke opinie die — veronachtzame dat de reikwijdte van de directe straling de 3 km niet overschrijdt — zich schaarde achter de banier van de anti-neutronenbomactie.

De thans nog in de bewapening gevoerde kernwapenprojectielen zijn inmiddels al meer dan twintig jaar oud. Het radioactieve materiaal, dat de basis ervan vormt, is weliswaar nog steeds actief maar degenereert wel zodanig dat de betrouwbaarheid van die wapens geleidelijk vermindert: over een aantal jaren zullen zij derhalve niet meer kunnen worden gebruikt. Ook de andere in die wapens toegepaste technieken dateren nog uit de tijd waarin kleurentelevisie en kwartshorloges nog in de kinderschoenen stonden. Naar mijn mening is er dan ook reden te over voor grote bezorgdheid over deze essentiële middelen.

De Nederlandse landstrijdkrachten dragen ook bij in de uitvoering van vernielingen met behulp van nucleaire vernielingsladingen. Die worden geplaatst in eigen gebied, zijn in staat grote hindernissen op te werpen, maar hebben het nadeel dat zij onontkoombaar oorzaak zijn van fall-out. Om die reden zullen er altijd veiligheidsmaatregelen moeten worden getroffen voor de evacuatie en bescherming van zowel eigen troepen als de burgerbevolking. Omdat overigens de vijand met deze

Nucleaire artillerie, 8 inch houwtser

middelen niet rechtstreeks en metterdaad wordt aangegrepen, geldt deze mogelijkheid als bij uitstek defensief.

De kernwapentaak van de *Koninklijke marine* is gericht tegen vijandelijke onderzeebootdoelen en moet daarom worden ondergebracht in de categorie „inzet van kernwapens tegen doelen ter zee”, die hier verder buiten beschouwing wordt gelaten. De kernwapentaken van de *Koninklijke luchtmacht* bestaan uit het leveren van een bijdrage aan de luchtverdediging met de luchtdoelraketten Nike/Hercules en het inzetten van bommen door vliegtuigen. De luchtverdedigingstaak met Nike-raketten wordt uitgevoerd als deel van de Nike-luchtverdedigingsgordel waarin verschillende landen participeren; hun doelen zijn aanvallende vijandelijke vliegtuigformaties. De bommen worden ingezet met vliegtuigen van de zogenaamde „Strike squadrons”, die waren uitgerust met de F-104 (Starfighter) die thans wordt vervangen door de F-16 (Falcon). Hun doelen liggen niet in de onmiddellijke nabijheid van eigen troepen maar als regel dieper in vijandelijk gebied. De betrokken luchtmachteenheden staan ook in vredetijd reeds onder bevel van een NAVO-commando — in casu 2ATAF — en een deel van de inzetmiddelen heeft een hoge graad van paraatheid, staat namelijk op QRA (Quick Reaction Alert). De vliegtuigen kunnen ook een taak hebben in het kader van de „General Nuclear Response”-optie, en ook dan in Nederland zijn gestationeerd.

De *kruisvluchtwapens*, waarvan — eventueel — een aantal in Nederland zal worden opgesteld, maken deel uit van de Non-strategic Nuclear Forces en worden vooral gericht tegen doelen die door andere middelen uit dezelfde categorie niet met voldoende zekerheid kunnen worden aangegrepen; in het bijzonder geldt dat momenteel voor de non-strategic nuclear forces in de Sovjet-Unie.

Het probleem van de plaatsing

De voorgenomen, en ten dele reeds geëffectueerde, plaatsing van Ground Launched Cruise Missiles en Pershing II's in Europa heeft mede tot doel de solidariteit binnen de NAVO te demonstreren en is — het zij met nadruk gesteld — in de eerste plaats gericht op het voorkomen van oorlog en, in het kader van een daartoe strekkende strategie, op het scheppen van een mogelijkheid tot het geven van een „aangepast antwoord” op de dreiging van de in de Sovjet-Unie geïnstalleerde en op West-Europa gerichte SS20, zonder ontijdig te zijn genoodzaakt te grijpen naar het middel van de Strategic Nuclear Forces.

Plaatsing van kruisvluchtwapens in Nederland verschaft het Nederlandse regeringsstandpunt in het overleg over de inzet van kernwapens de „special weight”, die immers wordt toegekend aan het standpunt van de landen die het meeste bij de inzet zijn betrokken. Om nog meer gewicht in de schaal te kunnen leggen zou het in eigendom bezitten van de betrokken inzetmiddelen vereist zijn, maar de mogelijkheid daartoe, tegen betaling van de kosten, is door alle voor plaatsing geselecteerde landen afgewezen.

De GLCM en de Pershing II zullen worden gesteld onder het bevel van SACEUR — een van de Major NATO Commanders — en worden behandeld overeenkomstig de richtlijnen en procedures zoals die gelden voor andere non-strategic nuclear forces.

Eerlijke voorlichting geboden

Vanzelfsprekend is er veel voor te zeggen als een deskundige erin slaagt de complexe materie die hij aan leken wil duidelijk maken, in een min of meer gesimplificeerde vorm aan zijn gehoor of lezers te presenteren. Het gevaar bestaat dan evenwel dat

in dat vereenvoudigingsproces bepaalde zaken anders worden voorgesteld dan met de werkelijkheid overeenkomt. Daarmee schiet dan die presentator zijn doel voorbij, doordat toehoorders en lezers kunnen gaan twifelen aan zijn eerlijkheid, terwijl juist een eerlijke voorlichting meer dan ooit is geboden. Om die reden acht ik het van belang hierna puntsgewijs aan te geven welke onjuistheden het eerder in de Militaire Spectator gepubliceerde artikel van ktz b.d. Van de Griendt — wiens eerlijke bedoelingen ik zeker niet in twijfel zou durven trekken — naar mijn mening bevat, alsmede welke vraagtekens ik meen bij zijn betoog te mogen plaatsen.

Dat de *introdunctie* van de Nederlandse „kerntaken” qua tijd zou moeten worden gesteld in 1959, toen de inmiddels uit de bewapening zijnde Honest John werd ingevoerd (blijkens de tabel op blz. 491) acht ik minder juist: gezien de nuclearisering van de Lance, de komst van de F-16 en de vervanging van de Neptune door de Orion, zou het beter zijn te spreken over „tussen 1959 en 1983”. Waar voorts (in dezelfde tabel) de *inzetbaarheid* wordt beperkt tot „uitsluitend in tijd van oorlog”, betreur ik dat daarmee onrecht wordt gedaan aan (met name) de inzetmiddelen van de Koninklijke luchtmacht: het luchtmacht personeel besteedt veel tijd, moeite en energie aan het *doorlopend inzetbaar* houden van die middelen en levert aldus ononderbroken een bijdrage aan een geloofwaardige afschrikking. De *lanceerpositie* van de huidige „kerntaken” is níét, zoals de tabel wil doen geloven, beperkt tot het centrale Europese front; dat geldt voor de landmacht, maar zeer zeker niet voor de vliegtuigen van de Koninklijke marine en de Koninklijke luchtmacht. Evenmin is het juist, het *bereik* van de bestaande „kerntaken” te kwalificeren als kort en tactisch: het is afhankelijk van dracht respectievelijk vliegbereik, en de omschrijving „kort” waar het de vliegtuigactieradius betreft, is bepaald een understatement. Dat het *doelgebied* voor de huidige „kerntaken” het centrale Europese front is, klopt slechts voor zover het gaat om de land- en luchtmacht taken; voor de vliegtuigen van de Koninklijke marine is het NAVO-zeegebied het doelgebied en voor de kruisvluchtwapens is het bepaald níét „half Europa” en nog minder „tot in het noordelijk deel van Libië”: hun doelgebied is, zoals in het vorenstaande werd uiteengezet, het grondgebied van de Sovjet-Unie en

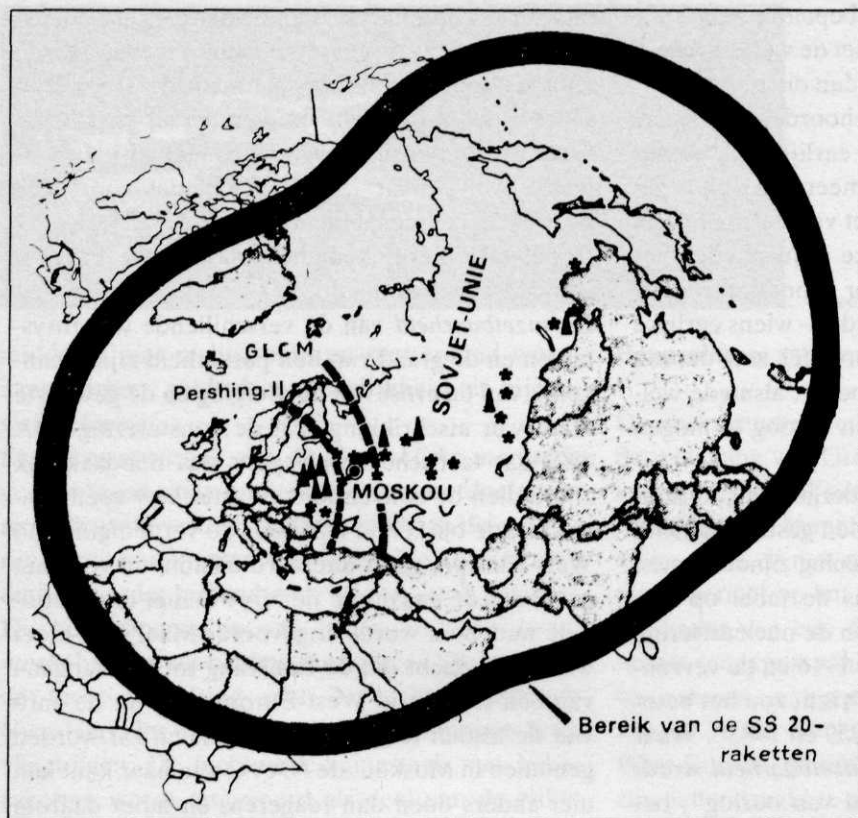
haar Warschau-Pactpartners waar zich de doelen bevinden die tot dusverre onbereikbaar waren voor de andere non-strategic nuclear forces. Ten slotte moet in meergenoemde tabel als *naasthoger bevel* over de kruisvluchtwapens niet worden vermeld „VS”, maar „NAVO”, omdat voor deze wapens hetzelfde geldt als voor de andere niet strategische kerntaken: het naasthogere bevel is een NAVO-commando.

De *inzetbaarheid* van de verschillende wapensystemen en de graad van hun paraatheid zijn afhankelijk van de ernst van de dreiging en de gewenste mate van afschrikking. En de constatering (blz. 492) dat tactische kernwapens pas noodzakelijk zijn indien de conventionele tactische wapens onvoldoende blijken te zijn voor de verdediging van West-Europa, geldt uiteraard uitsluitend voor het geval dat de aanval op de NAVO met conventionele middelen wordt uitgevoerd. Maar dan moet worden bedacht dat de beslissing tot het aangaan van een conflict in West-Europa en over de aard van de alsdan te gebruiken middelen zal worden genomen in Moskou, de NAVO van haar kant kan niet anders doen dan reageren, en moet daarom erop voorbereid zijn *elke* vorm van agressie af te schrikken en, zo de afschrikking faalt, het conflict op het laagst mogelijke geweldsniveau te beëindigen.

De auteur is duidelijk op de verkeerde weg als hij (blz. 492) stelt: „Bij de conceptie van kruisvluchtwapens hebben wij te maken met een *strategisch* wapensysteem . . .”. Die misvatting moge zijn weerlegd met hetgeen in dit artikel werd gezegd over de verstoring van het evenwicht en de daaruit resulterende beslissingen. Wie de GLCM en Pershing II als strategische wapens bestempelt, volgt daarmee het woordgebruik van het Kremlin, waar men die wapens als strategisch beschouwt, omdat zij . . . het grondgebied van de Sovjet-Unie kunnen bereiken. Aangezien echter bij de besprekingen en onderhandelingen in het kader van SALT als criterium voor het al dan niet indelen bij de strategische wapens heeft gegolden hoe groot het bereik van een wapensysteem is, ligt het voor de hand dat dan de SS20, met een tweemaal zo grote dracht, zéker als strategisch zou moeten worden betiteld.

Ook met de opmerking over het „in vredetijd niet geactiveerde” NAVO-bevelssysteem slaat het besproken artikel de plank mis. De leek zou

geneigd zijn daaruit te concluderen dat het defensieve bondgenootschap niet bij machte is adequaat te reageren ingeval het NAVO-grondgebied of de NAVO-strijdkrachten zouden worden aangevallen. Maar wie iets beter op de hoogte is, weet dat de paraatheid van de verschillende staven en eenheden varieert al naar gelang de mate van de dreiging. In vredetijd is dan ook de bezetting van staven en eenheden zodanig dat redelijkerwijs is verzekerd dat aan de dan onderkende dreigingen het hoofd kan worden geboden. Als regel kan worden volstaan met een beperkte doorlopende bezetting omdat het bestaande machtsevenwicht en de beschikbare afschrikkingsmiddelen een acuut zich manifesterende dreiging onwaarschijnlijk maken.

Bij het oplopen van spanningen worden dan passende maatregelen getroffen om de graad van paraatheid te verhogen en aldus de sterkte van de personeelsbezetting te vergroten. Tegen die achtergrond — die toch in ruime kring bekend mag worden verondersteld — doet een voorstelling van zaken als zou het NAVO-bevelssysteem vrijwel slapen in tijd van vrede, onrecht aan allen die, hetzij in de eenheden, hetzij in de staven, zijn belast met het verzekeren van een doorlopende inzet-

baarheid om de vrede en de veiligheid te bewaren waarop de bewoners van het NAVO-grondgebied moeten kunnen rekenen.

Tot slot van het artikel, dat beoogde te bewijzen dat er een hemelsbreed verschil bestaat tussen „kerntaken” en kruisvluchtwapens, citeerde de auteur — die naar mijn overtuiging in zijn opzet niet is geslaagd — een passage uit het Regeerakkoord van 28 oktober 1982, klaarblijkelijk als een soort vermaning aan de thans zittende regering dat citaat metterdaad in praktijk te brengen en zich werkelijk met kracht in te zetten „voor een actief veiligheidsbeleid dat minder dan nu afhankelijk is van de nucleaire bewapening”.

Voor hen die misschien die verkapte terechtwijzing zouden willen beamen, is het aan te bevelen dat zij zich ervan rekenschap geven dat Nederland actief was betrokken in de totstandkoming van beslissingen van de NAVO die onmiskenbaar getuigen van de wil en bereidheid de kernbewapening te verminderen:

— het NAVO-dubbelbesluit van 12 december 1979, waarbij eenzijdig 1000 kernwapens uit Europa werden teruggetrokken;

— de verzekering dat het totale aantal kernwapens door de plaatsing van GLCM en Pershing II níét zal worden vergroot;
— de beslissing van de ministers in de laatstelijk in Canada gehouden NAVO-vergadering, binnen vijf jaar het bestaande NAVO-arsenaal met 1400 wapens te verminderen.

Een eerlijke voorlichting mag zulke realiteiten niet verzwijgen, zeker niet als men ernst wil maken

met het streven deze complexe problematiek rationeel te benaderen. Alleen langs díé weg kan de lezer of toehoorder komen tot het juiste inzicht dat wordt verwoord in het citaat waarmee ik mijn bijdrage wil besluiten:

The fundamental objective of the use of nuclear weapons is to induce the enemy to make the political decision to change his mind to cease his attack and withdraw.

Literatuur

Salt II Basic guide. US Dept of State, Washington DC.
Minder afhankelijk van kernwapens. Atlantische studie nr 5. Atlantische Commissie (1983).
K.-P. Stratmann — *NATO-Strategie in der Krise?* Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden (1981).
Interim-rapport over de kernwapens in de grijze zone. Adviesraad Defensieaangelegenheden (1979).
Nieuwe kernwapens in Nederland Ja of Nee? Atlantische studie nr 4. Atlantische Commissie (1981).
Tactical nuclear weapons: European perspectives. SIPRI/Taylor and Francis Ltd, Londen (1978).
Nuclear war in Europe documents (1st Nuclear conference on nuclear war in Europe, 22-24 april 1981, Groningen). Polemologisch Inst. RU Groningen/Center for Defense information, Washington DC (1981).

S. T. Cohen — *The neutron bomb: political, technological and military issues.* Inst. for Foreign policy analysis, Cambridge/Mass., Washington DC (1978).
Wapenfeiten 1982. Ned. Inst. v. Vredesvraagstukken/Staatsuitgeverij, Den Haag (1982).
G. C. Berkhof en P. M. E. Volten — *Het militair-strategisch denken in de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.* KNV „Ons Leger”, Den Haag (1981).
G. Vigeveno — *The bomb and European security.* C. Hurst & Comp., Londen (1983).
NATO Handbook. Brussel (1980).
Kernwapens in discussie. Min. v. defensie, Den Haag (1980).
S. Glasstone — *The effects of nuclear weapons.* US Dept of Defense/US Dept of Energy, Washington DC (1977).
NATO and the Warsaw Pact, Force Comparisons. NAVO, Brussel (1982).

De inkoopfunctie bij de Koninklijke landmacht

Alvorens nader in te gaan op de reactie van Ikol Snijder naar aanleiding van mijn „Mening van anderen” (*Mil. Spect.* 152(1983)(10)479) zal ik, omwille van een goed begrip, mijn uitgangspunten aangeven.

1. In de rubriek „Meningen van anderen” dient het mijns inziens mogelijk te zijn ook *meningen* te uiten en niet uitsluitend *bewezen* feiten weer te geven.

2. Ikol Snijder heeft het juist geïnterpreteerd indien hij veronderstelt dat mijn vragen niet waren ontleend aan zijn artikel (*Mil. Spect.* 152(1983)(6)263). Het lezen daarvan leverde weliswaar de aanleiding ertoe, maar vormde niet de bron.

Overigens was de oorspronkelijke (onder)titel („Verspillingen binnen de KL; aanvaardbaar of niet?”) inderdaad meer op zijn plaats geweest, gezien het uitgangspunt dat bepaalde „verspillingen” onvermijdelijk kunnen zijn en ook uit kosteneffectiviteitsoverwegingen aanvaardbaar (tegenaan duurder dan te verwachten besparing).

3. In mijn (summiere) betoog werden geen personen aangevallen, noch werd hun integriteit of ijver ter discussie gesteld (zelfs ik begrijp dat sommige dingen historisch „scheef” gegroeid kunnen zijn). Om die reden zou ik het „aardiger” hebben gevonden indien Ikol Snijder alleen zakelijke argumenten had gehanteerd in zijn reactie, dan blijft er nog genoeg ruimte voor subjectiviteit (het gaat immers om een mening).

4. Ten slotte ben ik Ikol Snijder erkentelijk voor de wijze waarop hij

zijn weerwoord heeft onderbouwd, en niet heeft volstaan met te roepen „het is niet waar”. Dat ik desondanks van mening verschil, neemt niet weg dat zijn argumentatie wel aanknopingspunten biedt die relevant kunnen zijn voor de uiteindelijke beantwoording van mijn vragen.

5. Mijn kernbezwaren tegen de benadering van Ikol Snijder richten zich op twee aspecten:

— de suggestie dat kritiek alleen zou mogen worden geuit door deskundigen en, daarmee samenhangend, dat deskundigheid kan worden verkregen door „jarenlange ervaringen” onder meer binnen de Haagse beleidsniveaus, zodat tevens het daar gebruikelijke jargon op de juiste wijze wordt gehanteerd; — de min of meer willekeurige vergelijking van 1 Lk met het Centrale apparaat, DMKL, enz.

Is het werkelijk zo vanzelfsprekend dat aan het Centrale apparaat en aan de delen van de militaire organisatie buiten 1 Lk een overeenkomstige betekenis moet worden toegekend als aan 1 Lk-eenheden? Dat zou overigens wel verklaren waarom helaas zoveel „allround”-officieren buiten 1 Lk werkzaam zijn in functies waarbij, oppervlakkig beschouwd, slechts weinige talenten volledig worden benut en de overige militaire bekwaamheden veelal niet noodzakelijk blijken voor het uitvoeren van de taken. Voorts zou dat de snelheid kunnen verklaren waarmee de functie van plaatsvervangend bataljonscommandant/afdelingscommandant tot „oorlogsfunctie” is omgewaardeerd, ongeacht het grote belang in vredes tijd voor de eenheden waarin continuïteit, ervaring en coördinatie toch al met kleine letters worden geschreven.

Globaal de indeling volgende van het weerwoord van Ikol Snijder, waag ik het de volgende kanttekeningen te plaatsen.

a. Bij het begrip „verspillingen” beschouw ik Ikol Snijder niet als *opponent*, maar als een collega die heel goed weet dat in iedere organisatie uitgaven worden gedaan die bij zorgvuldige toetsing als ondoelmatig kunnen worden aangemerkt.

Dergelijke verspillingen zijn, zoals gezegd, aanvaardbaar indien het tegengaan ervan — bv. door middel van controles — onuitvoerbaar is of niet kosteneffectief. Voor de situatie binnen het Centrale apparaat gelden normen die, voor een buitenstaander zoals ik, volkomen onbegrijpelijk zijn. De indruk wordt gewekt dat een deel van de activiteiten een doublure is van werkzaamheden binnen de krijgsmachtdeelstaven, zij het uit een „politieke” in plaats van een militaire benadering. Het doel (meer greep op defensie-aangelegenheden) lijkt daarbij alle middelen te heiligen.

b. Is ooit onderzocht welke *positieve* gevolgen het verminderen of afschaffen van CAKL-controles, Commandanten-inspecties en Interne controles zou kunnen hebben, onder het gelijktijdig handhaven van de plaatsvervangende bataljonsafdelingscommandanten in vredes tijd? (Hierbij denk ik dus niet alleen aan personeelsbesparing.) Het is in dit verband interessant de Commandanten-inspectie, de CAKL-controle en de MIO-inspecties te zien aangeduid als kosteneffectiviteitsonderzoeken; daarbij doen zich namelijk de volgende vragen voor: — waarom zijn dergelijke onderzoeken alleen gericht op het uitvoerende niveau (dit geldt met name binnen 1 Lk);

— zijn bedoelde onderzoeken zelf „kosteneffectief”, gezien in verhouding tot het beoogde resultaat en de benodigde voorbereidingen (personeelskosten zijn toch ook kosten, Ikol Snijder, en wat is eigenlijk dat resultaat?);

— zijn 1 Lk (en COKL) dusdanig van hard (en doelmatig) werkend personeel gespeend, dat dergelijke controles daar zonder meer gerechtvaardigd zijn, in het bijzonder op niveau van bataljon en lager (waar al genoeg „meet”resultaten zijn, zoals ORT’en, afdelingstesten, batterijtesten, e.d.)?

c. Is dat echt zo: indien het totale kostenniveau niet verandert, dan kan er ook niet minder worden verspild? Of moet juist worden geanalyseerd welke extra kosten alsnog noodzakelijk zijn en welke kosten

zouden kunnen vervallen? Overigens kan ik deze materie wel degelijk onderbouwen met voorbeelden; daartoe leent deze rubriek zich echter niet en bovendien acht ik het zinvoller dat deskundigen zich daarin verdiepen.

d. Het *opheffen* van een deel van de DMKL-organisatie wordt door mij niét bepleit. Wel wordt door mij de vraag gesteld of bij het *gedwongen* opheffen van delen van de organisatie bepaalde delen buiten 1 Lk buiten schot moeten blijven, mede gezien de mogelijke invloed daarvan op de gevechtswaarde van de KL-organisatie. Daarbij acht ik het equivalent stellen van een mobilisabel bataljon met een paraat bataljon (of met de Geestelijke Verzorging, enz.) minder juist; in al mijn subjectiviteit vind ik dat 1 Lk reeds voldoende aderlatingen heeft ondergaan. Bovendien stel ik ter discussie de vraag of de DMKL-organisatie nog wel kosteneffectief kan zijn, indien veelvuldig „politieke” beslissingen moeten worden uitgevoerd.

e. Mijns inziens is geen jarenlange ervaring nodig om een mening te hebben of tenminste de indruk te krijgen dat er iets mis is met 1 Lk. Wel is ervaring nodig om een oplossing te vinden, vooral omdat de problemen op personeels- en materieelgebied alsmede op het terrein van de opleidingen in vele gevallen nog zullen toenemen. Daarbij worden met hoge intensiteit controles uitgevoerd die de betrokkenen vaak (niet altijd) als weinig zinvol ervaren en die bovendien een extra werkbelasting inhouden. Met DMKL-procedures heb ik eveneens enige ervaring, ook met de invoering van nieuw materieel, zonder mijzelf als „insider” te beschouwen. In mijn artikel heb ik die aspecten inderdaad niet genoemd, mede omdat bij DMKL hardwerkende collega's zijn.

f. Is het werkelijk waar dat het beschikbare potentieel binnen bijvoorbeeld de Landmachtstaf garant staat voor een juiste waardering van de praktische bruikbaarheid van nieuw materieel? Anders gezegd: is een slaapzak slecht indien ik het koud heb of pas indien een officier van de Landmachtstaf het koud

heeft? Of is zelfs dat eerst waar indien deze constatering hardop wordt geuit, dan wel in voldoende mate wordt „onderbouwd”? Lkol Snijder kan toch niet serieus bedoelen dat degenen die aan het „receiving end” werken minder tot oordeelen in staat zouden zijn of minder recht van spreken hebben, dan de materiedeskundigen van de beleidsniveaus *op hun terrein*? Sterker nog: welk *recht* van spreken wordt dan aan het uitvoerende niveau toegekend over zaken die — om wille van de „loyaliteit” — naar buiten worden verzwezen?

g. Dat politieke beslissingen soms onvermijdelijk zijn, zal iedere militair accepteren. De vraag is echter of de gevolgen daarvan wel altijd vooraf en in volle omvang bekend zijn.

h. Het aansluiten bij Duitse projecten wordt uiteraard niet bedoeld een apathisch gebeuren te zijn. Wellicht kan bij het deelnemen aan kostbare prestigeprojecten een positieve invloed worden uitgeoefend; anderzijds worden bij het toch doorgaan ervan, de tegenvallende kosten binnen de NAVO gedeeld. Dat stukje solidariteit was in ieder geval wel in mijn suggestie inbegrepen.

i. Beschuldigingen zijn door mij niet geuit; bewijzen daarentegen zijn in voldoende mate beschikbaar, hoewel slechts summier aangeduid. Het antwoord op de vraag of het beter — d.w.z. kosteneffectiever — kan, moet ik helaas aan mijn geachte „opponent” en andere deskundigen overlaten.

De uitdaging, de zin en de onzin van mijn betoog meer te onderbouwen zou ik graag aannemen, doch dat vereist een ander discussiekader dan de Militaire Spectator, en veel tijd. Dat was echter niet de strekking van mijn vragen; voor snelle antwoorden daarop mis ik de deskundigheid en het cijfermateriaal. De suggestie was derhalve een onafhankelijke afdeling/commissie ten behoeve van de KL in te stellen, waarin deskundigen van verschillende niveaus kunnen (mee)werken aan doelmatigheidsstudies — vooral ter voorbereiding van politieke beslissingen — en aan het onderzoek

ken van klachten over (nieuw) materieel, reservedelen, documentatie, alsmede onderhouds- en herstelprocedures. De realisering daarvan laat naar mijn mening nog voldoende ruimte voor het desgewenst handhaven van de, deels historisch gegroeide, werkelijkheid.

L. J. DORRESTIJN, maj art

Quo vadis Brigade geneeskundige compagnie?

Alvorens over te gaan tot mijn feitelijke commentaar moet ik luitenant-kolonel Mohr danken voor zijn lezenswaardige artikel (*Mil. Spect.* 152(1983)(10)437), en de redactie van de Militaire Spectator voor het feit dat zij plaats heeft ingeruimd voor dit onderwerp dat, wellicht ten onrechte, meestal slechts in een beperkte lezerskring interesse vindt. Mijn onderstaande commentaar zal uit twee elementen bestaan; ten eerste zal het de oorzaak betreffen waarom een dergelijk artikel tot stand kon komen en ten tweede zal ik de geschetste werkwijze van kanttekeningen voorzien.

Lkol Mohr signaleert terecht dat de OTAS van de briggnkcie een organisatie aangeeft die, in operationeel opzicht, niet optimaal is, en wijst vervolgens erop dat de vigerende voorschriften en andere operationele aanwijzingen onvoldoende richtlijnen geven voor een efficiënt operationeel optreden; deze vaststelling is juist maar kan en moet — zoals ik hoop uiteen te zetten — worden omgedraaid. Door het ontbreken van een goede operationele richtlijn, een voorschrift, is de OTAS — in feite een autorisatiedocument zijnde — namelijk gaan gelden als operationeel document, althans voor zover hij zich daartoe leent.

Aangezien ik in het begin van de jaren '60 intensief heb meegewerkt aan het ontwerpen en beproeven van de briggnkcie en ook later, bij herhaling, met die eenheid ben geconfronteerd, is het mij mogelijk iets van de achtergronden van het

ontbreken van een deugdelijk operationeel document te belichten.

Een van de problemen waarmee de ontwerpers van de organisatie van de briggnkcie werden geconfronteerd, werd gevormd doordat er op dat moment binnen de KL geen ervaring was met het optreden van een gemechaniseerde brigade; desbetreffende tactische voorschriften waren nog niet vastgesteld, er waren slechts algemene eisen bekend waaraan de brigade, inbegrepen de briggnkcie, moest voldoen. Alhoewel de ontwerpers een wijze van optreden voor ogen stond die in het algemeen overeenkwam met datgene wat lkol Mohr in zijn artikel beschreef, werd toch besloten het organigram in de OTAS vast te stellen zoals in afb. 1 van het artikel is weergegeven. De redenen die tot dat besluit hebben geleid, waren:

— het bereiken van operationele flexibiliteit; het per organigram indelen van gemengde verzamel/ziekenauto-eenheden zou, naar toen werd verondersteld, het leggen van zwaartepunten bemoeilijken. De gekozen organisatie bood de mogelijkheid gemengde eenheden op ad-hocbasis te formeren;

— het groeperen van gelijksoortige elementen in een verzamelpeloton resp. een ziekenautopeloton zou leiden tot vereenvoudiging bij de opleiding van het personeel en bij het onderhoud van het materieel.

Naar mijn mening zijn de bovengenoemde argumenten nog steeds valide, en bovendien heeft bij de besluitvorming een rol gespeeld dat men, bij het toenmalige divisie geneeskundig bataljon, negatieve ervaringen had met de bedoelde gemengde eenheden.

In samenhang met de formatie van de briggnkcie lag het in de bedoeling de operationele inzet vast te leggen in voorschriften; dat zou echter worden uitgevoerd nadat meer inzicht was verkregen in het operationele optreden van de brigade en enige ervaring was opgedaan met de briggnkcie.

Wanneer lkol Mohr thans, na twintig jaar, vaststelt dat er geen adequate voorschriften beschikbaar zijn, kunnen er zeker redenen voor

dat manco worden aangevoerd; het lijkt mij thans niet relevant daarop uitvoerig in te gaan. Eén feit wil ik in dit kader echter noemen: de bij het verbandplaatspeloton ingedeelde specialistengroep werd al heel snel na de formatie van de compagnie gezien als een ernstig immobiliserende factor, zodat werd overwogen de compagnie van deze specialistische (chirurgische) taak te onlasten. De daartoe ontwikkelde plannen zijn nog steeds niet gerealiseerd doch het voornemen tot die organisatiewijziging leverde een argument om, hangende die wijziging, nog geen voorschrift vast te stellen. Wel moet worden gesteld dat de verschillende compagniescommandanten in de loop van de jaren met nadruk hebben gevraagd om een voorschrift en daartoe ook ontwerpen hebben aangeboden.

Indien aan het bovenstaande een aanbeveling zou moeten worden verbonden, zou die moeten luiden dat de verantwoordelijken voor reorganisatieprojecten met de nodige zorgvuldigheid moeten verzekeren dat de relevante voorschriften en overige operationele documenten, als onderdeel van het project, tijdig ter beschikking komen; de indruk bestaat dat dit aspect nogal eens wordt veronachtzaamd.

Thans zal ik nader ingaan op de door lkol Mohr geschetste werkwijze waarbij ik, met alle waardering voor de inhoud van het artikel, in eerste instantie moet vaststellen dat niet alleen de 12 Briggnkcie een experimentele (informele) organisatie kent maar dat verscheidene briggnkcien, althans tijdens de operationele inzet, werken met organisatievormen die afwijken van het organigram dat in de OTAS is vastgelegd. In het onderstaande puntsgewijze commentaar zal ik mij baseren op een werkwijze die, thans tien jaar geleden, door mij werd ontwikkeld en beproefd bij de 43e Briggnkcie; een beschrijving daarvan werd destijds aangeboden als mogelijke basis voor een voorschrift en bovendien als artikel voor de Militaire Spectator; de toenmalige redactie ging echter niet tot plaatsing over.

1. In het artikel wordt de compag-

niescommandopost met de reserve aan ziekenauto's en het ziekenautostation in de nabijheid van de verbandplaats gesitueerd. Gezien de relatief grote mate van immobiliteit van de verbandplaats heeft deze handelwijze tot gevolg dat de afstand tot de te steunen eenheden veelal groot zal zijn. Directe nadelen daarvan zijn:

— de radioverbindingen met de eigen radiostations, de te steunen eenheden en de brigadecommandopost kunnen worden bemoeilijkt;

— de inzet van reserves, ziekenauto's en eventueel een verzamelplaatsgroep neemt veel tijd in beslag.

Een betere oplossing lijkt mij, volgens mijn ervaring, de compagniescommandopost met het ziekenautostation en een reserveverzamelplaatsgroep te situeren in een meer vooruitgeschoven lokatie op de as van beweging van de brigade, zodanig dat de assen van beweging van de te ondersteunen manoeuvrebataljons, als regel twee, goed te bereiken zijn. Bij deze oplossing blijft de rest van de compagniesstaf bij de verbandplaats gesitueerd en kan het door de auteur beschreven circuit in het algemeen worden gehandhaafd. Op het daaruit voortvloeiende bezwaar dat de verbandplaats, inbegrepen de rest van de compagniesstaf, zonder radioverbinding dreigt te komen zal ik in punt 2 ingaan. Een bijkomend nadeel, namelijk dat men dan op de vooruitgeschoven compagniescommandopost niet meer beschikte over het comfort dat de verbandplaats bood, kon met enige improvisatie worden overwonnen.

2. In het artikel wordt uiteengezet dat de beschikbare radio's (30 km sets) als volgt worden ingezet: een voor de compagniescommandant, een voor de commandant van het ziekenautopeloton, een voor de commandant van het verzamelpeloton, en voor de twee groepscommandanten uit het ziekenautopeloton elk een; de laatstgenoemde vier officieren bewegen zich voortdurend in het brigadevak. De directe nadelen hiervan:

— de te leiden eenheden, in het bij-

zonder de verzamelplaatsen, zijn verstoken van eigen verbindingen; — dat de stations voortdurend „in beweging” zijn, kan nadelig werken op de kwaliteit van de radioverbindingen;

— een derde, veelal in reserve zijnde, verzamelplaats kan bij inzet niet over een radio beschikken zoals de auteur vermeldt;

— het gebruik van deze radio's voor het onderhouden van verbindingen met de te steunen bataljons, door het „inbreken op het bataljonsverzorgingsnet”, wordt dan bemoeilijkt.

Een andere, en naar mijn oordeel betere, oplossing werd bereikt door de volgende werkwijze die erop was gebaseerd dat voor de brigade was bepaald dat stations van de briggnkcie mochten „inbreken” op de verzorgingsnetten van de te steunen eenheden (de vzpln), op het brigadeverzorgingsnet en, in noodgevallen, op het brigadecommandonet; dat laatste was voorbehouden aan de compagniescommandopost. Bovendien konden stations uit de bovenstaande „vreemde netten” (de gnpkels en de staffunctionarissen van de bataljons en van de brigade) inbreken in het net van de briggnkcie; op die wijze was het brigade geneeskundige-afvoernet geformeerd.

De radiosets van de compagnie werden als volgt ingedeeld: een mobiel station voor de compagniescommandant, en de overige sets als statische stations bij de drie verzamelplaatsen en bij de verbandplaats; bovendien de eigen set van de compagniescommandopost op de hiervoor reeds genoemde vooruitgeschoven lokatie. De eerder opgesomde nadelen werden daarmee voorkomen, en de flexibiliteit van de compagnie en van het geneeskundige-afvoersysteem van de brigade werd beter gegarandeerd; zo werd het mogelijk dat alle geneeskundige installaties, ook de onderdeel geneeskundige diensten, relevante informatie konden uitwisselen c.q. steun konden aanvragen. De bereikbaarheid van de officieren die zich langs de route bevinden, bleef bevredigend omdat zij, zoals in punt 3 zal worden uiteengezet, zich be-

wogen over een betrekkelijk kort traject — maximaal circa 10 km — tussen installaties voorzien van radiosets; zij werden in het algemeen binnen tien minuten bereikt.

3. De verdeling van de bevelvoeringstaken bij de in het artikel geschetste werkwijze heeft naar mijn mening een aantal nadelen, en wel:

— de jongste en minst ervaren officieren die vóór de verzamelplaatsen opereren, komen zelden op de compagniescommandopost; afgezien van radiocontact moeten zij hun informatie „uit de tweede hand” ontvangen hetgeen op zijn minst vertraging veroorzaakt;

— de meer ervaren officieren van de compagnie bevinden zich allen in de omgeving van de verbandplaats, derhalve achter in de afvoerketen;

— de afvoer van de manoeuvrebataljons tot de verbandplaats geschiedt over twee geheel gescheiden afvoerroutes, hetgeen extra toezicht vereist.

Naar mijn ervaring is aan die bezwaren tegemoet te komen door de volgende taakverdeling:

— de commandant van het verbandplaatspeloton wordt tevens belast met de commandovoering over het gros van de compagniesstaf;

— de beide groepscommandanten van het ziekenautospeloton voeren elk het bevel over alle middelen van de compagnie (verzamelplaats en ziekenauto's) die zich bevinden tussen de bhp van een te steunen manoeuvrebataljon en de vooruitgeschoven compagniescommandopost;

— de commandant van het ziekenautospeloton voert het bevel op het traject tussen de commandopost en de verbandplaats;

— de plaatsvervangend compagniescommandant bezet de commandopost en is tevens belast met de commandovoering over het zich daarbij bevindende ziekenautostation en de reserve-verzamelplaatsgroep;

— de commandant van het verzamelplaatspeloton treedt op als algemene reserve en assisteert op de commandopost indien hij geen andere opdrachten heeft;

— de compagniescommandant is vrij in zijn bewegingen.

Behalve dat de gesignaleerde nadelen daarmee werden voorkomen, werd bereikt dat op de trajecten naar behoefte ziekenauto's konden worden ingezet die, desgewenst, leeg rechtstreeks naar de hulpposten konden rijden. Een eenvoudig registratiesysteem zorgde ervoor dat de lokaties van zowel de officieren als de ziekenauto's steeds bekend waren.

4. In het artikel werd gememoreerd dat de ziekenautoroutes werden bewijzerd; dat is m.i. een onnodig en arbeidsintensief systeem, met het risico van vergissingen en een chronisch tekort aan bewijzingsmateriaal. Naar mijn ervaring voldeed het onderstaande systeem uitstekend bij een aanzienlijk geringere behoefte aan bewijzingsmateriaal en inspanning, en een geringere kans op niet actueel zijn. Het systeem berust op de volgende afspraken:

— hulpposten en verzamelplaatsen bewegen zich langs de as van beweging van het manoeuvrebataljon; de vooruitgeschoven compagniescommandopost, de verbandplaats(en) en het gros van de compagniesstaf bewegen zich langs de as van beweging van de brigade. Slechts indien zij daarvan afwijken, bewijzen zij van die as naar hun lokatie;

— alle chauffeurs worden over de assen en transversale routes ingelicht met routebriefjes, schetskaartjes of dergelijke hulpmiddelen.

Naast de overige communicatiemiddelen werd van de chauffeurs uitgebreide informatie opgenomen over lokaties, toestand van de wegen en andere bijzonderheden in een debriefing, vooral bij het ziekenautostation. De verkregen informatie werd onder meer gebruikt voor de briefing van vertrekkende chauffeurs. Bij het ziekenautostation werden de eerdergenoemde registratie en de briefing c.q. debriefing van chauffeurs uitgevoerd door onderofficieren van het ziekenautospeloton.

5. De overige eenheden in het brigadevak die geneeskundige onder-

steuning behoeven, brengen hun gewonden naar de dichtstbijzijnde installaties van de compagnie indien zij zelf over transportmiddelen beschikken; indien zij daartoe niet in staat zijn, kunnen zij per radio transportsteun aanvragen bij de briggnkcie.

Het bovenstaande omvangrijke commentaar heeft niet de bedoeling afbreuk te doen aan de waarde van het artikel. Veeleer heb ik gepoogd aan te geven hoe de geschetste werkwijze nog kan worden geperfectioneerd. Deze verbeteringen kunnen ertoe leiden dat de in het artikel gesignaleerde extra behoefte aan personeel en materieel geheel of vrijwel geheel kan vervallen. Ik kan mij dan ook geheel aansluiten bij het redactionele kader dat het artikel begeleidde. Concluderend kan worden vastgesteld dat:

— het organigram dat in de OTAS is opgenomen, juist is; het vastleggen van operationele organisatieverbanden in organigrammen, zoals de auteur voorstelt, leidt tot starheid. Zulke organigrammen zouden, uitsluitend als voorbeeld, kunnen worden opgenomen in operationele voorschriften. Ter illustratie: ook de middelen van de ondersteuningscompagnie van een infanteriebataljon worden niet door de OTAS toebedeeld aan de pantserinfanteriecompagnieën, hoewel dat tijdens het gevecht wel kan gebeuren;

— de door de auteur voorgestelde werkwijze voor de commandovoering kan nog worden geperfectioneerd zodat de voor de compagnie geautoriseerde middelen optimaal worden uitgebuit;

— de beschikbaarheid van een deugdelijk voorschrift zou niet alleen dit artikel onnodig hebben gemaakt maar vooral aan alle bij de inzet van de briggnkcie betrokken personeelsleden en functionarissen van de KL meer duidelijkheid over de mogelijke wijzen van inzet kunnen verschaffen.

Ter afsluiting van dit commentaar wil ik nog de hoop uitspreken dat het artikel en de aansluitende ge-

dachtenwisseling ertoe mogen bijdragen dat nu eindelijk, na twintig jaren, een goed voorschrift voor de briggnkcie zal verschijnen. Volgens mijn informatie wordt daaraan thans gewerkt. J. STUIJ, maj gnktr

Quo vadis Brigade geneeskundige compagnie?

Met belangstelling heb ik kennis genomen van het artikel van Ikol (hmv) J. H. A. Mohr.

Het principe van de door Ikol Mohr gepropageerde werkwijze is geenszins nieuw. Sinds het einde van de jaren '60 wordt door bijna alle commandanten deze werkwijze als een van de mogelijkheden bij de inzet van de brigade geneeskundige compagnie toegepast. De samenvoeging van verzamelplaatsgroepen en een ziekenautogroep vinden wij ook terug in de legerkorps geneeskundige compagnie van de legerkorps verzorgingsbataljons.

Bij het formeren van de brigade geneeskundige compagnie zoals die momenteel is gestructureerd, hebben ongetwijfeld vele argumenten een rol gespeeld. De voors en tegens zijn afgewogen en afgezet tegen het tactische optreden van een brigade in die tijd (1960).

Argumenten vóór zullen zeker zijn geweest het samenvoegen van genoegelijke elementen. Dat komt ten goede aan het onderhoud van het materieel en aan de instructie en verdere vorming van het ingedeelde personeel. Een ander argument vóór is ook geweest dat met de huidige organisatie elke denkbare combinatie ter ondersteuning van welke inzet dan ook mogelijk is. Mijn ervaring is dat beide argumenten nog steeds volledig van toepassing zijn. Aangezien de door de auteur geschetste inzet van de brigadecompañie geheel mogelijk is met de huidige organisatie lijkt mij de voorgestelde wijziging om deze reden niet zinvol.

De brigade

Zoals ook de auteur vermeldt, is de meest voorkomende vorm van optreden van een brigade, met twee manoeuvrebataljons vóór. Daarbij zullen naast de as van beweging van de brigade nog eens twee bataljonsassen van beweging bestaan.

De commandopost van de brigade geneeskundige compagnie

Langs de brigadeas van beweging bevindt zich de commandopost van de brigade geneeskundige compagnie, en wel zodanig ver naar voren dat radiocontact met de verzamelplaatsen in steun bij de voorbataljons mogelijk is.

Het verzamelplaatspeloton van de brigade geneeskundige compagnie

Aan beide voorbataljons kan een verzamelplaatsgroep in steun worden gegeven. Afhankelijk van de gevechtsvorm dan wel de opdracht aan het te steunen bataljon zullen een of meer ziekenauto's bij deze verzamelplaatsgroepen worden geplaatst. De in steun gegeven verzamelplaatsgroepen verplaatsen zich in principe langs de bataljonsas van beweging.

De derde verzamelplaatsgroep dient zo mogelijk een lokatie in te nemen waarbij eveneens radiocontact met de commandopost is gegarandeerd.

De c-verzamelplaatspeloton is zeker niet in staat ieder moment aan drie verspreid liggende verzamelplaatsgroepen leiding te geven, te meer daar hijzelf niet over een radio beschikt. Zijn taak bestaat in hoofdzaak eruit contacten te onderhouden met de bataljonsstaven en controle uit te oefenen op de door de verzamelplaatsgroepen, onder leiding van de arts en bijgestaan door de beroepssergeant, ingenomen lokaties langs de bataljonsas van beweging.

Het ziekenautospeloton van de brigade geneeskundige compagnie

De niet aan de verzamelplaatsgroepen toegewezen ziekenauto's bevin-

den zich eveneens langs de brigadeas, ook binnen radiobereik van de compagnie. Indien de c-ziekenautopeloton niet aanwezig is, is hier de leiding in handen van de beroeps-sergeant. Bij afwezigheid van de radio van de c-ziekenautopeloton kan een van de motorordonnansen van het ziekenautopeloton worden gestationeerd bij de commandopost van de compagnie.

Voor de beide routes voor de verzamelaars en de bataljonshulp-posten zijn twee luitenants en twee sergeanten beschikbaar.

De verbandplaats van de brigade geneeskundige compagnie

Langs de brigadeas, ca. 15 à 20 km achter de voorbataljons, zal zich veelal de geopende verbandplaats bevinden. Afhankelijk van de gevechtsvorm zal de reserve-verbandplaatsgroep zich ten opzichte van de geopende verbandplaats meer naar voren, dan wel meer naar achteren bevinden.

Zowel materieelruil als de verdeelplaats dienen zich in korte nabijheid van de geopende verbandplaats te bevinden.

De compagniestaf van de brigade geneeskundige compagnie

In de omgeving van de geopende verbandplaats kan zich de compagniestaf onder leiding van de csm bevinden.

De ziekenauto's die patiënten naar de verbandplaats hebben gebracht, kunnen langs de staf rijden, bijvoorbeeld voor het ophalen van klasse I. Indien er bij de onderhoudsgroep enige BOS aan de grond is gezet, kan worden getankt. Het BOS-voertuig dient echter ook de naar voren geschoven onderdelen te bezoeken.

De hierboven geschetste inzet van de brigade geneeskundige compagnie met en zonder variaties heeft vele malen tijdens oefeningen aangehouden uitstekend te functioneren. Van de compagniescommandopost uit zijn zowel de drie verzamelaarsgroepen als de ziekenauto's via de radio bereikbaar en worden

centraal gedirigeerd. De verbandplaats en de compagniestaf zijn bereikbaar via de ziekenauto's of met een van de motorordonnansen. Ook voor deze inzet is een organisatiewijziging mijns inziens niet nodig.

Nadelen van het geboden alternatief

— Niet de pelotonscommandant doch de steunende verzamelplaats, de arts en de beroeps-sergeant, dienen over een radio te beschikken.

— De ziekenautocapaciteit wordt over drie eenheden versnipperd, waardoor op basis van 24-uursbedrijf de inzet inefficiënter wordt.

— De materieelruil- en verdeelplaats dienen zich bij de verbandplaats te bevinden. Een ziekenauto die geen omweg via de compagniestaf behoeft te maken, moet daartoe niet worden gedwongen.

— Het kort bij elkaar opstellen van de verbandplaats, de compagniestaf en de ziekenautoreserve lijkt mij uit camouflageoverwegingen niet verstandig.

— De afstand van de ziekenautoreserve tot de verzamelaars wordt te groot.

— Ter voorkoming van een opeenhoping van patiënten op de bataljonshulp-post en van de aantasting van de mobiliteit van deze geneeskundige inrichting zal de in te zetten afvoercapaciteit uit de brigade geneeskundige compagnie groter dienen te zijn dan die van de te steunen manoeuvrebataljons. Streven naar een gelijkheid in „geneeskundige pelotons” is derhalve niet zinvol.

— Bovendien is de afstand tussen voorste lijn eigen troepen en bataljonshulp-post, en tussen bataljonshulp-post en brigadeverbandplaats niet gelijk. De omloopafstand van de ziekenauto's zal in het laatste geval aanmerkelijk groter zijn. Weer een reden om niet te proberen gelijke „geneeskundige pelotons” te maken.

— Indien in de voorgestelde organisatie zwaartepunten moeten worden gelegd in de afvoercapaciteit zal dat het verbreken van het organieke verband van de „derde pelotons” betekenen.

— Het verbreken van het organieke verband met het „derde pelo-

ton” zal ook noodzakelijk zijn wanneer steun aan een eenheid dient te worden gegeven waarbij geen afvoercapaciteit noodzakelijk is.

— De voorgestelde organisatiewijziging gaat ervan uit dat het meest voorkomende optreden van de brigade is, met twee manoeuvrebataljons voor. Voor elk ander optreden zal veelal aanpassing van de organisatie noodzakelijk zijn, wederom met het gevolg dat organieke verbanden moeten worden verbroken.

Voordelen

Hoewel alle door de auteur opgesomde voordelen door mij niet als zodanig worden onderkend, is een aantal suggesties de moeite van het overwegen waard, vooral het op één route houden van de ziekenautochauffeurs en het opleiden van officieren die zowel bruikbaar zijn als c-verzamelplaatspeloton als c-ziekenautopeloton (overigens is het verschil in opleiding slechts een kwestie van het krijgen van een verschillend functiecodenummer in plaats van het krijgen van een afwijkende opleiding).

Met een werkwijze als boven geschetst meen ik dat de huidige organisatie alle flexibiliteit bezit die nodig is voor welke inzet dan ook. Een vergroting van de flexibiliteit te verkrijgen door een organisatiewijziging (met nagenoeg dezelfde middelen) lijkt mij niet goed mogelijk en volstrekt overbodig.

Besluit

Zoals de auteur reeds stelt zal de ideale organisatiestructuur wel nooit worden gevonden. Wij bezitten echter een brigade geneeskundige compagnie die brigade-eenheden een adequate geneeskundige ondersteuning kan bieden. Het lijkt mij niet zinvol aan de hand van een aantal m.i. niet geheel steekhoudende argumenten een organisatiewijziging voor te stellen van een eenheid die reeds alle mogelijkheden in zich draagt en die bovendien in vredetijd de reeds eerder genoemde voordelen biedt.

J. M. J. VERHAREN, majgnkr ▽

Tussen kerntaken en kruisvluchtwapens bestaat een hemelsbreed verschil

„De kernwapenproblematiek is zo complex”, meent kapitein ter zee G. J. van de Griendt in zijn artikel in de *Militaire Spectator* (152(1983) (11)491), „dat rationele benadering ervan slechts mogelijk is met een systematische methodiek”. Het kost weinig moeite het op dit punt met de auteur eens te zijn. Een rationele benadering bevordert de discussie en verheft deze boven het niveau van een luidruchtige dialoog tussen doven. Toch is een rationele aanpak alleen niet voldoende om tot een gefundeerd oordeel te geraken. Daarvoor is het ook nodig de juiste gegevens te hanteren. Juist op dat punt schiet de auteur te kort, waardoor zijn conclusie dat er tussen kerntaken en kruisvluchtwapens een hemelsbreed verschil bestaat, in de lucht komt te hangen.

Ter inleiding moet worden opgemerkt dat de in West-Europa opgestelde bondgenootschappelijke kernwapeninzetmiddelen, met de Amerikaanse intercontinentale nucleaire wapensystemen en de gezamenlijke conventionele strijdkrachten, tot doel hebben agressie, van welke aard dan ook, te voorkomen. Uit de totale scala aan mogelijkheden moet met name een geloofwaardige tegenweer kunnen worden geboden tegen mogelijke offensieve operaties van het Warschau-Pact. Het kan daarbij gaan om een uitsluitend met conventionele strijdkrachten uitgevoerd offensief, een met kernwapens ondersteund offensief, of een nucleaire verrassingsaanval. Welke aanvalsmethode in een voorkomend geval zal worden gekozen, is moeilijk te zeggen. Veel zal afhangen van de vraag hoe de leiders van de Sovjet-Unie het escalatierisico en de politieke en militaire situatie van dat moment schatten. Zeker is echter wel dat de vraag of, en zo ja op welke wijze, kernwapens moeten worden ingezet het eerst in Moskou aan de orde zal komen. Vast staat

ook dat de Sovjet-Unie zich een grote inspanning getroost om de voor het Europese operatietoneel bestemde inzetmiddelen te verbeteren.

Maarschalk Gretsjo, de voormalige minister van defensie van de Sovjet-Unie, merkte daarover op:

Gemeten naar de gevechtseigenschappen zijn de raketten van onze landstrijdkrachten niet alleen niet de mindere van de buitenlandse, maar overtreffen zij hen op een aantal belangrijke punten. De ontwikkeling van de raketeenheden gaat voort. De grootste aandacht wordt hierbij gericht op de vergroting van het afstands bereik en de trefzekerheid van de ladingen, aan hun reactievermogen en aan de verbetering van de commando- en verbindingssystemen. (A. A. Grechko — The Soviet armed forces. The dependable guards of socialist achievement. *Selected Soviet Military Writings 1970-1975* (vert. USAF; Soviet Military Thought nr. 11). US Gov. Print. Off., Washington DC (1977).

Sinds het midden van de jaren '70, toen maarschalk Gretsjo deze uitspraak deed, is het nucleaire arsenaal van de Sovjet-Unie in Europa inderdaad ingrijpend gewijzigd. Nieuwe raketten zijn of worden opgesteld (SS20, SS21, SS22, SS23), oudere kruisvluchtwapens zijn vervangen door nieuwe (SS-N12, SS-N14, SS-N19, AS6), modern gemechaniseerd geschut en mortieren zijn geschikt gemaakt voor de inzet van kernwapens (203 mm hw, 240 mm mr) en oudere dual-capable-vliegtuigen zijn vervangen door moderne varianten (Mig-27 Flogger D/J, SU-17 Fitter D/H, SU-19/24 Fencer en TU-22M Backfire). Door dat uitgebreide moderniseringsprogramma is het reactievermogen van de Russische kernmacht in Europa verbeterd (het laden van de SS4- en SS5-raketten met vloeibare brandstof duurde uren en kon met behulp van satellieten worden waargenomen), terwijl door de grotere precisie de schade nu beter tot het doel kan worden beperkt. Het grotere bereik stelt de Sovjet-Unie in staat ook de vliegvelden van de Amerikaanse F-111A/E-bommenwerpers

voor de middellange afstand in het Verenigd Koninkrijk en uitwijkvliegvelden in Spanje te bereiken. De kwetsbaarheid van deze vliegvelden is daardoor toegenomen, terwijl tegelijkertijd de vliegtuigen zelf moeilijker hun opgedragen doelen in de Sovjet-Unie kunnen bereiken als gevolg van de grotere effectiviteit van het luchtverdedigingsstelsel. Deze dubbele verschuiving van de relatieve kwetsbaarheid was een van de belangrijkste militaire argumenten voor de beslissing 108 Amerikaanse Pershing-IA's te vervangen door de Pershing-II, en 464 kruisvluchtwapens op te stellen in een aantal Westeuropese landen. Andere redenen waren dat bij de Pershing-IA mankementen optraden in het aandrijfsysteem die op den duur niet meer door revisie konden worden opgevangen. Ook zou door de vervanging van de Engelse Vulcanvliegtuigen het potentieel voor de middellange afstand afnemen. Voorts werd het voor de Sovjet-Unie moeilijker geacht een sluitende verdediging op te bouwen tegen zowel raketten als kruisvluchtwapens. Bovendien speelden uiteraard ook politieke motieven en wapenbeheersingsaspecten een rol. Daarop zal in deze reactie echter slechts terloops worden ingegaan; geïnteresseerde lezers kunnen deze vinden in het uitstekende boek: R. K. Betts (ed.) — *Cruise missiles: technology, strategy, politics*. Brookings Inst., Washington DC (1981). Het besluit nucleaire middellangeafstandswapens te plaatsen was dus niet zozeer een reactie op de SS20, zoals de auteur meent, maar was veeleer erop gericht de geloofwaardigheid van de tegenweer tegen een (verrassings)aanval met kernwapens tegen selectieve militaire doelen in West-Europa te handhaven. Laten wij ons allereerst beperken tot een nucleaire verrassingsaanval — dat wil zeggen een aanval op een beperkt aantal militaire doelen voordat de NAVO-eenheden hun defensieve posities hebben betrokken — dan houdt de NAVO ook thans een aantal inzetmiddelen in een zeer hoge staat van paraatheid gereed om zo nodig direct te kunnen reageren. Het gaat hier om een be-

perkt aantal Amerikaanse intercontinentale inzetmiddelen (ICBM's en B52-bommenwerpers) en Amerikaanse en Westeuropese inzetmiddelen met een continentaal bereik (Amerikaanse F-111A/E-bommenwerpers, Westeuropese Tornado's, geallieerde F-104, F-4 en F-16 jachtbommenwerpers, Amerikaanse en Westduitse Pershing-IA-raketten en sommige Nike luchtdoelinstallaties). Het is dus geenszins zo dat alleen kruisvluchtwapens een „onmiddellijke inzetbaarheid over het gehele tijdspectrum van vrede, crisis en oorlog” vereisen, zoals de auteur op blz. 493 stelt. Dat geldt namelijk voor alle hier genoemde inzetmiddelen die een „Quick Reaction Alert” (QRA)-status hebben, inbegrepen in de toekomst vermoedelijk een aantal Pershing-II-raketten en kruisvluchtwapens. Het staatje op blz. 491 is dan ook onvolledig en dus misleidend. Daardoor valt ook de bodem uit het betoog dat alleen voor kruisvluchtwapens, gezien de eis van slagvaardig en prompt reageren, een volledig nationale, dus Amerikaanse bevelsketen de enig juiste oplossing is. Het NAVO-bevelsysteem kan (volgens de auteur) binnen die conceptie geen rol spelen omdat het in vredes-tijd niet is geactiveerd (blz. 493). Het NAVO-bevelsysteem speelt die rol echter wel degelijk, althans voor alle in West-Europa geplaatste wapensystemen met een QRA-status; en dat ongeacht het land dat de inzetmiddelen heeft aangeschaft of de bemanning ervoor levert. Wat dat betreft is er geen verschil, laat staan een hemelsbreed, tussen een op QRA-status staand Amerikaans kruisvluchtwapen en bijvoorbeeld een Nederlandse F-16 met een QRA-opdracht.

In zoverre heeft de auteur echter wel gelijk dat het inzetten van QRA-inzetmiddelen in antwoord op een grootscheepse nucleaire verrassingsaanval in belangrijke mate een Amerikaanse aangelegenheid is. Zoals uit de antwoorden van minister Den Toom op de interpellatie Imkamp in 1972 blijkt, heeft de NAVO in de jaren '60 hiertoe besloten omdat het eigenlijk de enige methode is om de tegenpartij van een

dergelijke, voor de NAVO fatale aanval te weerhouden. In geval van een dergelijke aanval neemt de Amerikaanse president een beslissing en voert SACEUR met de hem ter beschikking gestelde QRA-inzetmiddelen een tegenaanval uit. Be-raad met de bondgenoten is in zo'n situatie uitgesloten en is dan ook niet voorzien.

Bij een (verrassings)aanval van beperkte omvang, zo blijkt uit de antwoorden van minister Den Toom, wordt met die bondgenoten overlegd die het nauwste bij de reactie zijn betrokken. Daarbij valt te denken aan landen die de inzetmiddelen in bezit hebben, of landen van wier grondgebied de tegenaanval wordt uitgevoerd. Wat dat betreft, maakt het dus niet zoveel uit of de eventueel in Nederland te plaatsen kruisvluchtwapens door Nederlanders worden bemand of niet, althans niet zolang de eenheid in Nederland blijft opgesteld. Dat wil niet zeggen dat de eigendom van de wapensystemen van elk belang is ontbloot. Men wordt nauwer bij de planning betrokken en zal vermoedelijk ook meer invloed kunnen doen gelden bij wapenbeheersingsonderhandelingen. Ook komt de onderlinge solidariteit binnen het bondgenootschap beter tot haar recht. Bij de kruisvluchtwapens — die vooral in de visie van enkele Westeuropese landen nodig waren — hebben de Verenigde Staten aanvankelijk aangeboden de inzetmiddelen ter beschikking te stellen van de bondgenoten. Om politieke en financiële redenen is van dit aanbod echter geen gebruik gemaakt. (Het totale programma kost naar schatting 1,745 miljard dollar aan aanschaffingskosten; over een periode van 15 jaar zullen de exploitatiekosten 2,2 miljard dollar bedragen. Aldus R. K. Betts op blz. 586 van zijn eerdergenoemde boek).

In het geval dat de NAVO in een tot dan toe conventioneel gevoerd conflict tot inzet van kernwapens wordt gedwongen, is natuurlijk meer tijd beschikbaar en worden alle bondgenoten geraadpleegd. De president van de VS neemt daarna een beslissing tot inzet. Volgens de normale consultatieprocedures hebben de

bondgenoten, evenals bij het eerder aangehaalde voorbeeld, geen formeel vetorecht. Dit besluit is genomen omdat de afschrikwekkende werking anders wordt ondergraven. Er zou kans op miscalculatie bij de Russische leiding kunnen ontstaan over de verdedigingswil van het bondgenootschap, waardoor men datgene zou kunnen oproepen wat men juist hoopt te voorkomen.

De beslissingbevoegdheid over de inzet van Amerikaanse kernladingen ligt dus, ongeacht welk land de inzetmiddelen in eigendom heeft, in handen van de Amerikaanse president of de door hem aangewezen opvolgers, de zogenaamde „National command authority” (NCA). De kernladingen zullen dan ook zeker niet „kort voor de tijd van oorlog” (zie blz. 493) aan de Nederlandse strijdkrachten worden vrijgegeven. Overdracht geschiedt in oorlogstijd en wel per afzonderlijke lading en dan eerst nadat de NCA de desbetreffende optie (doel(en), inzetmiddel(len), tijdstip(pen)) heeft goedgekeurd. Een optie kan overigens wel meer ladingen omvatten. (Meestal zijn opties tevoren nauwgezet voorbereid.) Door middel van verschillende verbindingssystemen worden vervolgens de nodige codes verzonden die de Amerikaanse „custodians” in staat stellen de ladingen te activeren. Daarbij wordt gewerkt met een „dual-key”-systeem, waarbij twee Amerikaanse „custodians” gelijktijdig, elk met behulp van het door hen ontvangen code-deel, een handeling moeten verrichten die niet door één man kan worden gedaan. Bij dit „permissive action link” (PAL)-systeem is gebruik gemaakt van de meest geavanceerde technologie. Zo is voor de kleine ladingen een voorziening aangebracht waarmee de kernladingen op afstand onwerkzaam kunnen worden gemaakt („command disable link” en „command destruct link”). Die voorzieningen kunnen door de „custodians” worden gebruikt als de ladingen zouden worden gestolen of in oorlogstijd in handen van de vijand dreigen te vallen. De vraag of bij een dergelijk „dual-key”-systeem een van de sleutels voor het activeren van een Ameri-

kaanse kernlading in oorlogstijd in handen van een van de bondgenoten zou kunnen worden gegeven, moet naar mijn mening ontkennend worden beantwoord. Zulks niet zo zeer als gevolg van het non-proliferatieverdrag — dat verliest in oorlogstijd zijn rechtsgrond — maar veeleer omdat daaraan grenzen worden gesteld door Amerikaanse wetten. Van belang is bijvoorbeeld de McMahon Act of Atomic Energy Act van 1946. Deze maakte indertijd een einde aan de Amerikaans-Britse samenwerking op het gebied van kernwapens. Een in 1958 aangenomen amendement maakt een beperkte samenwerking weer mogelijk mits het betrokken land, „substantiële vooruitgang” heeft geboekt in de ontwikkeling van kernwapens. Substantiële vooruitgang is tot nu toe zo uitgelegd dat het betrokken land reeds kernwapens moet hebben geproduceerd en dat is voor de meeste Westeuropese landen niet het geval.

Nu zou men zich kunnen afvragen of men het systeem van een dubbele sleutel niet zou kunnen toepassen op de *inzetmiddelen*. Theoretisch is dat misschien wel mogelijk, maar het staat wel haaks op de in de jaren '60 geformuleerde consultatieregels waarbij werd afgesproken dat geen der bondgenoten een veto zou kunnen uitspreken. (Men stelle zich een situatie voor waarbij de Bondsrepubliek, België en Nederland vóór inzet zijn, en een land dat níét in de frontlijn ligt dit met een veto zou kunnen blokkeren!) In ieder geval kan de eigendom van de inzetmiddelen niet als een tweede sleutel worden opgevat. Inzetmiddelen met een QRA-opdracht staan reeds in vredestijd onder het gezamenlijke militaire commando. De overige inzetmiddelen worden, evenals de andere „assigned” eenheden, in tijden van spanning onder dat commando geplaatst. Invloed op het operationele optreden en daarmee op de inzet van kernwapens kan daarna slechts op indirecte wijze geschieden, namelijk door het betrokken land zijn visie te doen geven in onderlinge beraadslagingen.

Nog een enkel woord over een ander punt dat door de auteur te berde wordt gebracht om zijn betoog tegen kruisvluchtwapens te ondersteunen. Zo geeft hij aan (blz. 492) dat „de eerste initiatieven voor het invoeren van de kruisvluchtwapens dateren van 1977”. Dat is — als tenminste van de grond te lanceren kruisvluchtwapens (GLCM) worden bedoeld — feitelijk onjuist. De door de Nucleaire Plangroep ingestelde „High level group” (HLG), die het vraagstuk van de aanpassing van de in West-Europa opgestelde kernwapeninzetmiddelen voor de periode na 1983 moest bestuderen, kwam voor het eerst bijeen in december 1977. De eerste maanden werden vooral benut voor een inventarisatie van de problemen. Daarna concentreerde het onderzoek zich — vooral op Westduitse aandrang — op de middellange-afstandwapens. Toen duidelijk werd dat vervanging van de in de Bondsrepubliek gestationeerde Amerikaanse Pershing-IA-raketten op technische gronden noodzakelijk was, drong de Bondsrepubliek erop aan dat andere landen de verantwoordelijkheid voor plaatsing zouden delen. Onder meer uit kostenoverwegingen werd toen gekozen voor GLCM's. Een andere mogelijkheid, een nieuwe ballistische raket voor de middellange afstand, zou duurder uitvallen. De opstelingsperiode zou bovendien niet in de pas lopen met die van de Pershing-II, hetgeen de Bondsrepubliek een politiek nadeel vond. Daar kwam bij dat een combinatie van kruisvluchtwapens en raketten, zoals gezegd, ook in militair opzicht voordelen bood. Nadat in 1978 was vastgelegd om welke wapens het zou gaan, werd daarna overleg gevoerd over het benodigde aantal en over de deelnemende landen. Dat vergde veel tijd. De Amerikanen handelden in relatie met het overleg in de HLG. De opdracht tot ontwikkeling van GLCM-prototypes werd gegeven in het najaar van 1978; in het voorjaar van 1979 werd tot productie besloten.

Door de hier gesignaleerde onjuistheden vormt het artikel van de heer

Van de Griendt geen goede bijdrage tot de discussie over dit inderdaad complexe onderwerp. Juist omdat het onderwerp zo ingewikkeld is, is een zorgvuldige toetsing van de feiten dringend geboden.

G. C. BERKHOF, bgen gn

Niet volledig inzetbaar

Zelden is mijn verwondering zo gewekt als door de „Meningen van anderen” in het recente januarinummer aangaande luchtmacht-kapitein Stelling. Drie brieveschrijvers zijn verbaasd, verontwaardigd en geschokt of wensen de conclusie van het editoriaal in het oktobernummer 1983 niet te begrijpen. Eén stelt zelfs onomwonden voor de hoofdredacteur te wippen. Waarom deze storm in een glas water? Omdat de hoofdredacteur in klare taal heeft vastgesteld dat:

- kapitein Stelling nogal inconsequent en opvallend op public relations gericht aan ethiek lijdt;
- de opvolgende ministers van defensie goed eraan hebben gedaan van (beroeps)krijgslieden een consequente taakuitoefening te eisen;
- angst voor sancties op partiële gewetensbezwaren velen ervan zou kunnen weerhouden op de buis of in de krant hun geloof te belijden, waardoor het betrouwbaarheidsbeeld onduidelijker kan worden (zo heb ik althans de hoofdredactionele, recursiverende, conclusie uitgelegd).

Waarom ergeren de drie „anderen” zich zo aan duidelijkheid, desnoods gepresenteerd met literaire spelleltjes en dichterlijke vrijheden? Op mijn beurt begrijp ik niet waar maj Van Baal met zijn nuanceringen heen wil, tenzij het principiële verschil tussen nucleaire en niet-nucleaire wapens wordt erkend. Van een pacifistisch „bevlogene” (excusez le mot) kan ik mij dat wel voorstellen, maar dat een beroepsmilitair aan een dergelijk verschaal hecht op *ethische gronden* verbaast mij zeer. Geweld is geweld en als de — door mensenhand geactiveerde —

splijtende kernen niet voor limietloze moord zorgen, doet de mens dat, blijkens de historie van onze soort, wel zelf; desnoods met een roestig zwaard. Het ethische verschil tussen nucleair en niet-nucleair wapentuig is slechts van nut als aflat voor dat deel van de mensheid dat zich aan ons aller, collectieve schuld — aan de neiging en de potentie tot massale vernietiging — probeert te onttrekken. Toch is het altijd *de mens die de verscheidene helse machines* activeert, dus als je èrgens principieel tegen moet zijn . . .

Nog onaangenamer is het misschien te beseffen dat naarmate een militair meer twijfelt, hetzij aan de middelen van de krijgsmacht, hetzij aan de westerse waarden, hij minder inzetbaar wordt, of hij nu terecht twijfelt of niet. Het recht te twijfelen mag hem natuurlijk niet worden ontnomen, maar zijn baan wel, als hij twijfelt aan het nut daarvan en daardoor niet goed functioneert. Dit is een variant op „een intelligente vent wordt nooit een goed officier, die sticht alleen verwarring”, maar beseft moet worden dat geweldsuitoefening een ongecompliceerde karakterstructuur eist om naar behoren te worden verricht. Bij zaken van leven en dood, zoals trouwen, kinderen krijgen en specialiseren in militaire vaardigheden geldt: „twijfel is níét doen”, en ongetwijfeld lag dat besef ook ten grondslag aan generaal Walthuis' conclusie. De vraag blijft: wat doet Stelling in dat grijsblauwe pak? Wel bereid zijn mensen met napalm naar de andere wereld te helpen maar weigeren precies hetzelfde met een kernwapen te doen, is schizofreen en heeft niets te maken met vrijheid van meningsuiting.

Waar de reagerende scribenten op enigszins overgevoelige wijze de gespierde taal van de hoofdredacteur hekelen, denk ik onwillekeurig aan „potten die de ketel verwijten” (zonder mij overigens — men begrijpe mij toch vooral niet verkeerd — een oordeel aan te matigen over der heren seksuele geaardheid; ik heb hen zelfs nooit gezien).

Eén van de zaken die mij in de krijgsmacht altijd heeft geërgerd, is de neiging in wollige, overdreven

De inkoopfunctie bij de Koninklijke landmacht

Mijn commentaar op de mening van maj Dorrestijn inzake mijn artikel over de inkoopfunctie bij de KL heb ik reeds in het oktobernummer gegeven (*Mil. Spect.* 152(1983)(10) 481). Zijn thans opnieuw gegeven mening behelst een nadere uitwerking en ten dele een herhaling van zijn ideeën omtrent (vermeende) verspillingen bij de KL. Het is aldus wéér een commentaar op een artikel dat ik *niet* heb geschreven. Zo ik toch had willen reageren, dan wordt mij de lust daartoe ontnomen doordat Dorrestijn zelf reeds zegt dat naar zijn inzicht ook meningen moeten kunnen worden geuit zonder dat die meningen door feiten „onderbouwd” behoeven te zijn (pt 1 van zijn commentaar) en dat ook de deskundigheid van de schrijver minder relevant is (pt 5).

Wanneer men zich zo „gemakkelijk” opstelt, ware een grotere terughoudendheid op haar plaats tegenover al die instanties (en hun medewerkers) waarvan het juiste functioneren door mijn opponent

formele, ambtelijke formuleringen te vluchten zodra de boodschap oncomfortabel dreigt te worden. Dat is overigens een bekend psychologisch mechanisme, maar het leidt niet tot efficiency. Ik hoop dat de hoofdredacteur nog lang doorgaat met klare taal. Waar maj Striek dat strijdig acht met de officiersstand, ben ik benieuwd naar de zich altijd zonder emoties uitlatende officieren die hij kent, en die ik níét ken.

J. VANDERSMISSEN, res kap art

(zie Van Dale's Groot Woordenboek) zozeer in twijfel wordt getrokken dat hij uitgebreide doelmatigheidsstudies nodig acht.

Hopelijk heeft maj Dorrestijn toch nog eens de tijd om de feitenkennis, waarvan hij nu zo nadrukkelijk abstraheert, te verzamelen en aan de lezers voor te leggen. Een discussie wordt dan ineens een stuk zinvoller!

J. SNIDER, lkol ma

Discussie gesloten. Red.

Quo vadis Brigade geneeskundige compagnie?

Allereerst dank ik maj Stuy voor zijn uitvoerige commentaar, dat zich hoofdzakelijk op vier onderwerpen van mijn artikel richt: de plaats van de commandopost (cp), de indeling van de radio's, de verdeling van de bevelvoeringstaken en de bewijzing van de routes. Op elk van deze punten zal ik ingaan.

1. De plaats van de cp

Bij de gncie is de cp één 4-tonner met shelter. Om praktische (maar ook tactische) redenen staat dit voertuig bij de compagniesstaf (ciest) die op zijn beurt in de omgeving van de verbandplaats (vbpl) wordt opgesteld. De lokatie van de vbpl is een compromis tussen de *omlooptijd* (de tijd die een ziekenauto nodig heeft om het traject bhp-vbpl-bhp af te leggen), de eisen die de *gevechtsvorm* stelt, en ten slotte het bereik van de *verbindingsmiddelen* (max. 30 km). Wáár deze lokatie ook komt, een daarbij gesitueerde cp heeft met de eigen stations en die van de te steunen eenheden, alsmede met de brigade cp, uitstekende verbindingen. Ik zie ook niet in hoe de inzet van reserves, ziekenauto's en eventueel een verzamelplaatsgroep (vzplgp) wordt versneld indien de cp enkele km's naar voren wordt verplaatst.

2. Indeling radio's

Waarschijnlijk ben ik niet duidelijk genoeg geweest. Ik sta de volgende

indeling van de 6 beschikbare radio's voor:

- een voor de cc (die vrij in beweging is);
- een voor de plv cc (op de cp bij vbpl en ciest; is tevens netcontrolestation);
- voor de beide pc'n ieder een;
- voor twee vzplgpn ieder een.

Maj Stuy bepleit de volgende indeling:

- een voor de cc (idem);
- drie voor elke vzplgp;
- een voor de vbpl;
- een voor de vcp (vooruitgeschoven commandopost).

Het grootste verschil tussen beide mogelijkheden is dat ik — in tegenstelling tot maj Stuy — beide pc'n een radio geef. Ik acht het namelijk principieel onjuist de pc, die ik de verantwoordelijkheid geef over de gnk afvoer in een groot deel van het brigadevak, zonder radio te laten optreden en hem via een vzpl te informeren. Want als de vzpl wordt ingezet, heeft de pc geen enkele verbinding meer.

3. Verdeling bevelvoeringstaken

In tegenstelling tot maj Stuy ben ik een warm voorstander van de inzet van de beide jongste en minst ervaren officieren in een uiterst verantwoordelijke taak, te weten de afvoer van gewonden in een groot deel van het brigadevak. In vele oefeningen trainen wij deze officieren in deze taak, die zij na enige tijd dan ook prima uitvoeren. Na twee jaar zijn deze officieren weliswaar nog steeds jong, maar inmiddels ervaren in dit pc-werk. En dat is hard nodig ook, want dan komen zij in de instructiesfeer op het OCMGD. Ik denk dat zij dan bruikbaar zijn dan wanneer zij — in de opvatting van maj Stuy — respectievelijk algemene reserve en afvoercommandant tussen vcp en verbandplaats zouden zijn geweest; van zulk soort „functies” leert een jonge officier van KMA of OCOSD natuurlijk niets. Daarbij komt nog dat maj Stuy de beide *dienstplichtige* groepscommandanten van het zaupel zonder radio het bevel wil geven over alle middelen van de cie tussen bhp

en vcp. Naar mijn opvatting wordt in dat geval de verantwoordelijkheid bij de verkeerde functionarissen gelegd.

4. De bewijzing

Over het al of niet bewijzen van de afvoerroutes is al veel gesproken. Maj Stuy pleit voor het gebruik van in het bijzonder routebriefjes en schetskaartjes (die overigens bij 12 Gnkcie ook worden gebruikt). Ik wijs echter nadrukkelijk erop dat de bedoelde bewijzing niet alleen is bestemd voor de chauffeurs van de gnkcie doch ook, en zelfs in sterkere mate, voor alle andere chauffeurs die hun weg door het brigadevak trachten te vinden. Momenteel worden per briggnkcie 2 vaandrags en 2 dienstplichtige sergeanten op het OCMGD opgeleid voor deze taak en mijn ervaring is dat zij dit werk, na betrekkelijk korte tijd, volledig onder de knie hebben.

Resumerende merk ik op dat maj Stuy mij niet ervan heeft kunnen overtuigen dat de vigerende OTAS juist zou zijn; met de door hem geschetste werkwijze voor de commandovoering heb ik zelfs grote moeite. Het zal echter duidelijk zijn dat ik met zijn hartekreet aan het einde van zijn commentaar volledig instem!

Ten aanzien van het commentaar van maj Verharen (naar ik heb begrepen het verzamelde commentaar van het OCMGD) merk ik op dat ik het op dit moment nauwelijks relevant vind wat omstreeks 1960 de argumenten waren om te komen tot de huidige organisatiestructuur. In mijn artikel heb ik een groot aantal argumenten gegeven waarom nú, in 1983/'84, de middelen anders en vooral beter kunnen worden gegroepeerd. Ook met het tweede deel van Verharens commentaar weet ik niet veel raad. Hij herhaalt nog eens de huidige doctrine waarvan ik uitvoerig heb geschreven dat deze verouderd is en niet meer werkt. Ik begin dan ook maar met de door Verharen genoemde „nadelen van het geboden alternatief”.

1. Voor wat betreft de inzet van radio's verwijs ik naar mijn antwoord

op het commentaar van maj Stuy.

2. De ziekenautocapaciteit wordt niet over drie eenheden „versnipperd”. Zoals ik schreef, meldt iedere chauffeur zich aan het einde van het circuit binnen de ciest af bij het controlestation. Indien de aldaar aanwezige beroepssergeant van mening is dat het, bijvoorbeeld wegens oververmoeidheid, niet verantwoord is bedoelde chauffeur opnieuw te laten rijden, zet hij gewoon een andere chauffeur in.

3. Ik „dwing” de ziekenauto's niet een „omweg” via de ciest te maken; ik denk dat het in 90% van de gevallen gewoon noodzakelijk is, bijvoorbeeld om — zoals maj Verharen zelf al schreef — kl I te laten ophalen, of af te tanken, of vanwege de materieelruil en wegveiligheidscheck; maar als het niet nodig is, dient de chauffeur zich in ieder geval bij het controlestation af te melden.

4. De voertuigen van de ciest, inclusief de cp, alsmede de reservevzplgp en ziekenauto's zijn aanzienlijk beter te camoufleren dan de vbpl. Ik begrijp dan ook niet waarom het uit camouflage-overwegingen niet verstandig zou zijn de vbpl, de ciest en de ziekenautoreserve bij elkaar te plaatsen.

5. Dat de afstand van de ziekenautoreserve tot de vzpln te groot zou worden, begrijp ik evenmin. Dat hangt toch helemaal af van de respectieve lokaties?

6, 7. In het geneeskundig peloton van een manoeuvrebataljon bevinden zich, behalve 3 stuks pantserwiel(rups) gewondentransport voor het vervoer van de gewonden uit de vrw naar de zogenaamde „overlaadpunten”, nog 4 laro's gewondentransport (bij het tkbat 3). Deze dienen voor het vervoer van de gewonden van de „overlaadpunten” naar de bhp. Daar worden de gewonden overgenomen door de laro's van de gnkcie die ze naar de vbpl brengen. Tot zover de theorie! Juist vanwege de mobiliteit van de bhp en de flexibiliteit in het systeem ben ik er een voorstander van dat de laro van het manoeuvrebataljon

eventueel doorrijdt naar de vbl. Omgekeerd kan de laro van de gncie doorrijden tot het „overlaadpunt”. Ik vind dat wij daarin niet te star moeten zijn. Overigens merk ik op dat in „mijn” gemengd peloton 7 laro's zitten en daar zit nog een reserve van eventueel 6 stuks achter. De in te zetten afvoercapaciteit van de gncie is dus, precies zoals maj Verharen het graag ziet, groter dan die van de manoeuvrebataljons. Dat al die geneeskundige pelotons van de brigade niet exact gelijk zijn, is evident; maar dat is ook helemaal niet nodig.

8, 9. Als ik deel 2 van het commentaar van maj Verharen goed heb begrepen, worden bij zijn wijze van inzet van zaupel en vzplpel *continu* de organieke verbanden verbroken. Bij de door mij voorgestane organisatiestructuur beperk ik dat inderdaad slechts tot in principe „het derde peloton”.

10. Maj Verharen onderstreept onder het kopje „De brigade” mijn stelling dat de meest voorkomende vorm van optreden van een brigade die met twee manoeuvrebataljons voor is. Als een bepaald tactisch optreden dan ook dáárop is gebaseerd, is het een open deur te stellen dat „voor elk ander optreden (. . .) veelal aanpassing van de organisatie noodzakelijk (zal) zijn.”

Ten slotte nog dit. Ik ben nogal verbaasd over de ideeën die er kennelijk bij het OCMGD leven over de tactische inzet van de pelotonscommandanten. Maj Verharen schrijft zelf: „De c-vzplpel is zeker niet in staat (*curs. van mij*) ieder moment aan drie verspreid liggende vzplpgn leiding te geven . . .”

Mijn punt was juist dat de beide pelotonscommandanten na korte tijd zoek zijn, dat de cc daardoor niet meer in staat is via de pelotonscommandanten leiding te geven aan de cie. Dáárom wilde ik de pelotonscommandanten wèl een zinnvolle, uitvoerbare en verantwoordelijke taak geven. Zij zijn daarvoor opgeleid. Op het OCMGD onder andere.

J. H. A. MOHR, lkolgn

Tussen kerntaken en kruisvluchtwapens bestaat een hemelsbreed verschil

De reactie van brigade-generaal Berkhof bestrijdt de juistheid van de door mij aangedragen gegevens en gaat vervolgens in op diverse facetten. Mijn antwoord richt zich op een aantal passages van de reactie.

1. De relatie tussen het dubbelbesluit en de SS20 is door mij onderstreept om de directe inzetbaarheid van de kruisvluchtwapens te argumenteren. Ook het slotcommuniqué van 12 dec. 1979 voert in § 3 de SS20 als primaire overweging aan. Een overeenkomstige redenering volgt de Amerikaanse ambassadeur, L. Paul Bremer III, in zijn artikel „Amerika zal nooit uit Genève weglopen” in de Volkskrant van 3 december jl. Doch ik ben het geheel met de heer Berkhof eens dat ook andere militaire overwegingen, politieke motieven en wapenbeheersingsaspecten een rol speelden. Een nog aanzienlijk genuanceerder beeld van de achtergronden van het dubbelbesluit geeft Raymond L. Garthoff in zijn bijdrage „The NATO decision on theatre nuclear forces” in de Political Science Quarterly, zomer 1983.

2. Wat betreft de mij toegeschreven bewering dat *alleen* kruisvluchtwapens een onmiddellijke inzetbaarheid vereisen, verwijs ik naar de inleiding van mijn artikel, waar duidelijk wordt gesteld dat ik mij beperk tot de rechtstreekse Nederlandse betrokkenheid bij kernwapens. En dat zijn de Nederlandse kerntaken en de in Nederland te plaatsen kruisvluchtwapens.

3. Ter nadere verklaring heb ik wederom behoefte aan het geven van een toelichting op het NAVO-bevelssysteem, meer in het bijzonder wat betreft de mogelijkheden van overdracht van bevel. Voorop staat het nationale bevel („full command”) dat de lidstaten voeren over hun strijdkrachten. Een NAVO-lidstaat kan technische en organisato-

rische componenten van het nationale bevel over bepaalde strijdkrachten overdragen aan NAVO-bevelhebbers; let wel: niet aan „de NAVO”! Er bestaat een aantal oplopende gradaties van NAVO-bevel, waarbij een steeds groter gedeelte van het bevel wordt overgedragen. Een deel van het nationale bevel is onvervreemdbaar; tot deze categorie behoren de juridische verhoudingen tussen de staat en de leden van zijn krijgsmacht. Derhalve blijft een NAVO-lidstaat een zekere verantwoording houden voor zijn strijdkrachten, ook al zijn deze volgens de meest vèrgaande mogelijkheid aan een NAVO-bevelhebber overgedragen. Inherent aan dat systeem is dan ook de regel dat elke natie te allen tijde de bevoegdheid heeft eenheden van haar strijdkrachten aan het NAVO-bevel te onttrekken. Daarom zijn problemen betreffende eenheden met een QRA-status verband houdende met de nationale regelingen „vuur openen” bij de staven van NAVO-hoofdkwartieren niet bepaald gesneden koek, zeker niet waar het daarenboven gaat om de inzet van nucleaire wapens. Ook moet nog rekening worden gehouden met de nationaliteit van de NAVO-bevelhebber en de daaraan vastzittende dominerende nationale tint van het NAVO-hoofdkwartier.

4. Thans kom ik tot de vergelijking tussen het Amerikaanse kruisvluchtwapen en de Nederlandse F-16, beide met een QRA-status. De Nederlandse F-16 heeft een tactische nucleaire rol, waarbij de desbetreffende kernwapens in vredes-tijd onder Amerikaans beheer („custody”) zijn. Dit is niet anders omdat de Military Balance 1983-1984 van het IISS zulks vermeldt, het kan niet anders omdat de Overeenkomst tussen Nederland en de VS tot samenwerking op het gebied van gebruik van atoomenergie voor wederzijdse verdediging van 6 mei 1959 zulks gebiedt, en bovendien wordt het bevestigd door de heer Berkhof als hij mij terecht de opmerking verwijt als zouden kernladingen zelfs kort voor de tijd van oorlog worden overgedragen. De lezer met operationele ervaring in

NAVO-oefeningen kan een redelijke schatting maken van de ruime spanne tijds die nodig is om een F-16 een feitelijke nucleaire capaciteit te geven. Het begrip QRA (quick reaction alert) voor inzetmiddelen onder de conceptie van kerntaken is dan ook eerder een paradox dan een realiteit. De kruisvluchtwapens hebben primair een afschrikkende functie, zij moeten dus direct inzetbaar zijn, hetgeen door de exclusieve Amerikaanse beschikkingsmacht zal worden bewerkstelligd. Dat de hier bedoelde F-16 de nationaliteit van een „niet-kernwapenstaat” heeft, terwijl de kruisvluchtwapens onder de volledige beschikkingsmacht van een „kernwapenstaat” staan, is de diepere achtergrond van het niet weg te cijferen verschil tussen de beide concepties: de Nederlandse kerntaken enerzijds en de kruisvluchtwapens anderzijds.

5. De verwijzing naar de interpellatie Imkamp van 1970 geeft de indruk dat de gedurende deze interpellatie uit de doeken gedane methode van nucleaire consultatie ook de problemen rond de inzet van kruisvluchtwapens zou kunnen oplossen. Ik wil er in de eerste plaats op wijzen dat de spelregels voor nucleaire consultatie, de zogenaamde Atheense Richtlijnen, dateren van 1962. Zij zijn opgesteld ter nadere regeling van de omstreks die tijd ingevoerde kernta-

ken. De strategie van het aangepaste antwoord is van 1967. De Atheense Richtlijnen zijn dus heden ten dage, op zijn zachtst gezegd, antiek. Uiteraard heeft het verschil in leeftijd van welgeteld 25 jaren consequenties voor het uitvoeren van macht met deze twee, ook overigens zo verschillende, concepties.

6. Wat betreft het PAL-systeem merk ik op dat dit een dubbele-sleutelprocedure is die op het uitvoerende, lagere niveau een zorgvuldig, veilig en betrouwbaar bevel over kernwapens bevordert. Met de aan het slot van mijn artikel genoemde tweede sleutel doel ik op een andere procedure en wel de mogelijkheid van inspraak op regeringsniveau door een tweede natie. Laatstgenoemde betekenis is mijns inziens ook die, welke de media momenteel aan het begrip tweede sleutel toekennen. De behoefte aan dit soort tweede sleutel wordt naar mijn mening ingegeven door de grote zorg voor de onafhankelijkheid, die in de landen van stationering bestaat.

7. De heer Berkhof ziet geen mogelijkheid de tweede sleutel uit Amerikaanse handen te laten geven, veeleer omdat hier grenzen worden gesteld door Amerikaanse wetten. Als het gaat om Amerikaanse kruisvluchtwapens gestationeerd op, en inzetbaar van, Nederlands grondgebied, dan rijst de vraag welke wetten dan prevaleren: Amerikaanse of

Nederlandse? Wat het non-proliferatieverdrag betreft ben ik van mening dat dit wel degelijk in het geding is; want de landen van stationering geven blijk van de behoefte, reeds in vreedstijd over de tweede sleutel te beschikken. Dat nu is niet toegestaan op grond van artikel II van dat verdrag. Voor de conceptie kruisvluchtwapens is de tweede sleutel dus een „idée fixe”, en is exclusieve Amerikaanse beschikkingsmacht de werkelijkheid.

G. J. VAN DE GRIENDT, ktz b.d.

Niet volledig inzetbaar

Met voldoening heb ik kennis genomen van de ontboezeming van reskap Vandersmissen, níet zozeer omdat hij mijn gelijk nog eens nadrukkelijk heeft willen onderstrepen, maar vooral omdat ik uit zijn bijdrage heb mogen opmaken dat er onder de lezers van dit blad heus nog wel zijn die de kunst van het lezen machtig zijn. Daarbij gaat het mij dan mede hierom dat tot die kunst óók moet worden gerekend een zekere vaardigheid in het „tussen de regels door lezen”, waarbij het niet zelden een groot verschil kan uitmaken of men dan leest van links naar rechts, dan wel van rechts naar links gaande . . . W. WALTHUIS

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!